

Silje Sandø Rullestad

Den norrøne jernaldersmeden i tekst og kontekst

Masteroppgave i arkeologi

IAKH

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2007

FORORD

Ved veis ende vil jeg først og fremst takke min veileder Lotte Hedeager som har bidratt med gode råd og hjelp underveis. Takk også til Brynja B. Birgisdottir som tok seg tid til å hjelpe meg med å lage kart. Takk til medstudent Solveig C. Thorkildsen som har lest og kommentert oppgaven.

Takk til min far Trygve og min søster Ingvild, som har lest korrektur på hele oppgaven og hjulpet meg med språk og ordbruk.

Tusen takk til Olav som har holdt ut med en fattig student i så mange år.

Eventuelle feil og mangler ved oppgaven er jeg selv ansvarlig for.

Oslo, 9. mai 2007

Silje Sandø Rullestad

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	I
INNHALDSFORTEGNELSE	II
FIGUR OG TABELLISTE	IV
1. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	1
1.1 Oppgavens oppbygging	2
2. FORSKNINGSHISTORIE	4
2.1 Bygdesmed eller gårdssmed, fri eller ufri?	5
2.2 Ritualer og teknologi	5
3. TEORETISKE OG METODISKE FORUTSETNINGER	7
3.1 Teknologi og magi	7
3.2 Gjenstander og makt	9
3.3 Etnoarkeologi som analogi	10
3.4 Skriftlige kilder og myter	11
3.4.1 Kildekritikk	14
3.5 Metode	16
4. SMEDEN I KILDENE	18
4.1 Smeden i det arkeologiske materialet	18
4.1.1 Smier	18
4.1.2 Huler og hellere	19
4.1.3 Graver med smedverktøy	20
4.1.4 Smedgraven fra Byggland	24
4.1.5 Mästermyrkisten	24
4.1.6 Hylestadportalen	25
4.2 Smeden i den norrøne litteraturen	26
4.2.1 Volund smed	26
4.2.2 Regin smed	28
4.2.3 Egilssoga	29
4.2.4 Kontinentale lovtekster	31
4.3 Smeden i de religionshistoriske kildene	32
4.3.1 Norrøn mytologi	33
4.3.2 Gresk mytologi	33
4.3.3 Afrikanske opprinnelsesmyter	34
4.4 Smeden i det etnografiske materialet	35
4.5 Diskusjon	38
4.6 Oppsummering	41

5. SMEDGRAVER OG SMEDVERKTØY	42
5.1 Smedgraver eller graver med smedverktøy?	42
5.1.1 Oppsummering	44
5.2 Smedens verktøy	44
5.3 Konklusjon	51
6. ANALYSE AV GRAVMATERIALET	52
6.1 Gravmaterialet	52
6.2 Graven som kilde	55
6.3 Gjenstandskombinasjoner i gravene	56
6.3.1 Oppsummering	66
6.4 Branngraver eller skjelettgraver?	67
6.5 Sammenfatning	68
7. AVSLUTNING	71
 PRIMÆRE KILDER	 73
LITTERATURLISTE	73
APPENDIKS	84

FIGUR OG TABELLISTE

Figur 1. Funn med smedredskaper, etter Petersen (1951)	23
Figur 2. Mästermyrkisten med noe av verktøyet. www.netlabs.net/~osan/Mastermyr	25
Figur 3. Utsnitt fra Hylestadportalen. Regin smir mens Sigurd driver belgene. http://home.hib.no/mediesenter/haandverk/selvgjort/smed.htm	25
Figur 4. Utsnitt fra Hylestadportalen (museumskopi). Sigurd slikker på tommelen og får i seg Fåvnes blod. www.museumskopi.no/loft-viking.htm	25
Figur 5. Utsnitt fra Franks Casket. Volund smir, mens kongesønnenes døde kropp er under ambolten. www.answers.com/topic/franks-casket	26
Figur 6. Utsnitt fra billedsteinen Ardre VIII. Kongesønnenes døde kropp er smeltet sammen med smia. www.franks-casket.de/deutsch/anhang04.html	26
Figur 7. Sigurdsristningen i Södermansland der deler av sagnet om Sigurd Fåvnesbane skildres. www.godtord.dk/sigurd_fafnersbane.htm	29
Figur 8. Utsnitt av Sigurdsristningen som viser Sigurd som slikker seg på tommelen. Ved siden av seg har han Regins smedverktøy. www.telia.com/~u16100173/sigurd.htm	29
Figur 9. Hammer, type 1 (Rygh 1885: fig. 394)	45
Figur 10. Hammer, type 2 (Rygh 1885: fig. 395)	45
Figur 11. Tang (Rygh 1885: fig. 391)	46
Figur 12. Fil (Rygh 1885: fig. 399)	46
Figur 13. Ambolt (Rygh 1885: fig. 392)	47
Figur 14. Ambolt (Rygh 1885: fig. 393)	47
Figur 15. Meisel (Rygh 1885: fig. 400)	47
Figur 16. Platesaks (Rygh 1885: fig. 388)	48
Figur 17. Avlstein. http://www.vikingtid.net/side%205.htm	48
Figur 18. Avlsteinen fra Jylland som viser Loke med gjensydd munn. http://herlov.dk/	49
Figur 19. Saumlø (Rygh 1885: fig. 398)	50
Figur 20. Støpeform (Rygh 1885: fig. 397)	50
Figur 21. Smeltedigler med holder av jern. www.gausel.no/gravene/gravbilder.htm	50
Figur 22. Kart over geografisk utbredelse av oppgavens 37 smedgraver. Illustrasjon Silje Sandø Rullestad	54
Tabell 1. Geografisk utbredelse av graver med smedverktøy fordelt over perioder. Etter Petersen 1951:72	20
Tabell 2. Oversikt over antall graver og antall smedverktøy. Etter Petersen (1951:108-110)	21
Tabell 3. Oversikt over antall smedredskaper og antall graver fra merovingertid	57
Tabell 4. Oversikt over antall smedredskaper og antall graver fra vikingtid	57
Tabell 5. Oversikt over hvor mange av hvert redskap i gravene fra merovingertid og vikingtid	57
Tabell 6. Oversikt over gjenstandskategoriene og kombinasjonene i gravfunn med smedverktøy fra merovingertid	64
Tabell 7. Oversikt over gjenstandskategoriene og kombinasjonene i gravfunn med smedverktøy fra vikingtid	65

Illustrasjonen på forsiden viser smedverktøyet fra Ytre Elgsnes (Ts 4762). Foto: Tromsø Museum. Bildet er hentet fra <http://www.elgsnes.com/gardshistorie/jernalder.htm>

1. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

Tema for oppgaven er den norrøne jernaldersmeden, med fokus på de rituelle sidene ved smeden og hans yrke. Hovedproblemstillingen min blir å belyse det arkeologiske materialet med utgangspunkt i at smeden i jernalderen har hatt andre roller i tillegg til det rent funksjonelle, å lage redskap. Er det noe som tilsier at smedyrket har vært knyttet sammen med en spesiell rituell kompetanse? Indikerer de rike gravene med smedutstyr for eksempel den rituelle rollen jernaldersmeden kan ha hatt? Jeg vil også forsøke å belyse smedens posisjon ut fra et kronologisk perspektiv, ved å studere graver med smedverktøy fra merovingertid og vikingtid. Målet er å undersøke om man kan se forskjeller i materialet, og på den måten komme nærmere smeden i de to tidsperiodene.

Jeg har valgt å avgrense oppgaven i tid til yngre jernalder, ca. 550-1050 e. Kr., fordi det er hovedsakelig i denne perioden at smedverktøy opptrer i graver. De utvalgte smedgravene er hentet fra det norske materialet. Jeg velger å ikke benytte materiale fra et bestemt geografisk område, men bruker eksempler fra hele Norge. Dette fordi det utvalgte materialet, særlig fra merovingertid, ville blitt for lite for å gjennomføre en analyse fra et geografisk avgrenset område.

Jeg vil, ut over det arkeologiske materialet, også bruke norrøn litteratur, samt religionshistoriske og etnografiske kilder som analogier. Dette fordi en tverrfaglig kildetilgang og bruk av analogier kan utvide forståelseshorisonten for det arkeologiske materialet. Ved å se på smeden fra ulike kildemessige vinkler, kan man oppdage flere nye elementer enn om man bare hadde studert en enkelt kildekategori. Gjennom å studere det arkeologiske materialet i relasjon til mytene og forestillingene knyttet til smeden, samt til de etnografiske kildene, vil jeg undersøke om det er en sammenheng mellom smeden slik han fremstilles i mytologien, og jernalderssamfunnets smed slik han kommer til uttrykk gjennom gravene.

Om en oversetter det greske ordet *techne* finner man vanligvis betydninger som kunst, ferdighet, kunnskap og håndverk, begreper som er tett forent med hverandre. I det gamle Hellas betydde *techne* ikke bare aktiviteter som kunne knyttes til håndverket. *Techne* refererte også til "the arts of minds", og var noe skapende som tilhørte begrepsrammeverket til *poiesis*. Det ble ikke skilt mellom teknologi og kunst. Dette tyder på at det europeiske

førmoderne håndverket var mye mer enn praktisk kunnskap og ferdigheter. Det å kunne et håndverk betydde også å inneha magisk-religiøs kunnskap (Barndon 2001:51-53; 2005a:359).

Jernutvinning og bearbeiding er ofte forbundet med magi og mystikk, noe særlig etnografisk materiale fra afrikanske samfunn viser (Barndon 2005a; Bergstøl 2005; Eliade 1978; Gansum 2004a, 2004b; Hedeager 2004; Herbert 1993). Det kan derfor være naturlig å tenke i de baner når det gjelder jernutvinning og smiing i jernalderen. Med smiing menes her all bearbeiding av jernet etter at det er utvunnet i ovnen. Det er smiingen jeg vil konsentrere meg om i denne oppgaven, og ikke selve jernutvinningen, dette fordi det er bearbeidingen smeden er knyttet til. Ing-Marie Pettersson (1992:93) skiller mellom jernfremstilling og smiing, og mener det er smiingen som kommer til uttrykk i avbildninger, myter og graver, ikke jernfremstillingen. Kanskje har smeden også vært tilknyttet jernfremstillingen, men på grunn av oppgavens avgrensing vil jeg ikke komme nærmere inn på dette spørsmålet.

Det å kunne forandre jernbarrer til våpen og redskaper forutsatte ikke bare spesiell kunnskap, men var ofte tillagt magisk kraft. I folketradisjonen er det å kunne smi blitt ansett som en stor og nærmest overmenneskelig kunst (Budd & Taylor 1995:133; Martens 2003:9; Motz 1983:1). På grunn av den hemmelige kunnskapen som knyttet seg til disse aktivitetene, var smeden en spesialist som ikke bare var mektig, men også fryktet (Hedeager 2004:163-164). Smedene opprettet en sammenheng mellom teknologi og kosmologi ved å integrere mytene i produksjonsprosessen. Med begrepet kosmologi mener jeg forestillingene om hvordan verden er blitt til, hvordan kosmos er oppbygd og opprettholdt (se Steinsland 2005:98). På denne måten var magi og ritualer viktige faktorer i yrke og teknologi (Bergstøl 2002:77, 2005:155).

1.1 Oppgavens oppbygging

I *kapittel 2* tar jeg for meg hvilke spørsmål som har blitt diskutert når det gjelder jernaldersmeden og smedgravene, og hvilke forskere som har arbeidet med disse spørsmålene. Jeg kommer inn på diskusjonen om smeden har vært bygdesmed eller gårdssmed, fri eller ufri. Mot slutten av kapittelet tar jeg for meg forholdet mellom ritualer og teknologi, et felt som forskere har blitt mer opptatt av i den senere tid.

Kapittel 3 omhandler de teoretiske og metodiske forutsetningene for denne avhandlingen. Her beskriver jeg hvordan jeg kommer til å arbeide i henhold til oppgavens problemstilling. Jeg

presenterer hvordan jeg vil bruke skriftlige kilder, analogier og etnoarkeologi i oppgaven, og hvorfor dette er relevant i denne sammenhengen. Jeg presenterer også det arkeologiske materialet som skal benyttes i oppgaven, og beskriver hvordan jeg vil arbeide med dette materialet.

I *kapittel 4* tar jeg for meg smeden i de ulike kildene. Her gjennomgår jeg smeden i det arkeologiske materialet, smeden i den norrøne litteraturen, smeden i de religionshistoriske kildene og smeden i det etnografiske materialet. Formålet med dette kapittelet er å studere de forskjellige kontekstene smeden opptrer i, og på denne måten komme nærmere smedens status og rolle i jernaldersamfunnet.

Kapittel 5 omhandler diskusjonen omkring begrepet smedgrav, samt en gjennomgang av smedens verktøy og dets bruksområde. Smedgrav er et begrep som ikke kan brukes ukritisk, og kapittelet tar for seg ulike synspunkter rundt dette begrepet. Gjennomgangen av smedens verktøy er viktig for å vise hvilke redskaper jernaldersmeden brukte, og hva han brukte dem til.

Kapittel 6 er en analyse av gravmaterialet jeg har valgt ut til denne oppgaven. Grunnlaget for analysen er 37 graver med smedverktøy; 16 av gravene er fra merovingertid, mens 21 graver er datert til vikingtid. Gjenstandskombinasjonene i de utvalgte gravene blir diskutert, og formålet er å finne en eventuell forskjell i materialet fra de to periodene, samt å nærme meg ulike aspekter ved jernaldersmeden.

Kapittel 7 innledes med et kort sammendrag av oppgaven, og avsluttes med noen konkluderende betraktninger.

2. FORSKNINGSHISTORIE

Smedens utstyr i gravmaterialet er blitt viet oppmerksomhet fra flere forskere (f.eks. Arwidsson og Berg 1983; Blindheim 1963; Grieg 1922; Müller-Wille 1977; Møllerup 1960; Petersen 1951; Skjølsvold 1951; Wallander 1979, 1989). Spørsmålet om smedens rolle i jernaldersamfunnet har også blitt diskutert, og det er påpekt, med utgangspunkt i gravmaterialet, at han inntar en særstilling i forhold til andre håndverkere (Hed Jakobsson 2003; Martens 2002; Straume 1986).

Sigurd Grieg (1922) skrev den første samlede oversikten over smedverktøy i norske graver i avhandlingen ”Smedverktø i norske gravfund”. Grieg tar for seg alle gravfunn som inneholder en eller annen form for smedverktøy, og gir en oversikt over funnenes geografiske fordeling og datering. Grieg regner 157 gravfunn med smedverktøy, men gir ingen definisjon på en smedgrav.

Jan Petersen gir i ”Vikingetidens redskaper” (1951) en grundig oversikt over funn av smedverktøy fra yngre jernalder. Mye bygger på Griegs gjennomgang, men nye funn er tatt med. Antall smedgraver har nå kommet opp i 375. Petersen (1951:113) definerer smedgraver som: *”Graver hvor smedverktøyet har hatt en stor og dominerende rolle i forhold til andre gravgaver, og særlig der det er rikelig med smedverktøy”*. Denne definisjonen passer kun på et lite antall av hva han selv benevner som smedgraver. Petersen er i likhet med Grieg først og fremst opptatt av typologi, kronologi og utbredelse. De fleste gravene han kaller smedgraver inneholder kun ett redskap, som regel enten en fil eller en hammer. I ettertid har enkelte forskere tatt opp spørsmålet om definisjonen av en smedgrav, og påpekt at graver med smedverktøy ofte også inneholder andre typer verktøy (Straume 1986; Wallander 1989).

Eldrid Straume (1986) stiller spørsmålet om gravgodset er yrkesindikerende, og Irmelin Martens (2002:176) mener at smedverktøyet utgjør en så distinkt redskapsgruppe at ingen har avvist det som yrkesindikator. Det er få andre redskapsgrupper som er blitt brukt på samme direkte måte. Utgangspunktet for å karakterisere en grav som smedgrav har dels vært bestemt av antall smedverktøy i graven, fra et par til åtte-ti redskaper, dels av antall typer, som ambolt, hammer og tang. Straume (1986:46) tar utgangspunkt i en streng definisjon av smedgraver og mener at bare graver hvor smedutstyret er det eneste eller det mest

dominerende materialet i graven kan regnes som smedgraver. Diskusjonen omkring begrepet smedgrav vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 5.1.

2.1 Bygdesmed eller gårdssmed, fri eller ufri?

Ut fra spredningsmønstret av gravene har det vært diskutert om smeden var bofast eller ambulerende, om det fantes bygdesmeder eller gårdssmeder. Grieg (1922:92-93) argumenterer ut fra funnutbredelsen at det var bygdesmeden som var gravlagt. Petersen (1951:113) anser det derimot som mer sannsynlig at hver gård har sin smie, men at det i tillegg fantes profesjonelle smeder som tok på seg vanskeligere oppdrag. I Norden har man diskutert om jernalderens smeder var frie håndverkere, eller om de var avhengige og underlagt eliten, om de har stått utenfor eller vært en integrert del av samfunnet, om de har vært spesialister på fulltid etc. (Andersson 1995; von Carnap-Bornheim 2001; Martens 2003; Müller-Wille 1977; Olderberg 1942; Straume 1986; Thålin-Bergman 1979). Straume (1986) hevder vi kan skille mellom frie og ufrie smeder, og at det også var et skille mellom bondesmeden, som var knyttet til gården eller landsbyen, og som dekket lokale behov, og den spesialiserte smeden som arbeidet på oppdrag fra en sosial elite, som konger, høvdinge og annet storfolk. Hun anser det som mest sannsynlig at både bondesmeden og den spesialiserte smeden har vært bofast. Ifølge Per Ramqvist (1990) er det usannsynlig at håndverkeren var fri og uavhengig av samfunn, og politiske og sosiale strukturer. Mye tyder på at spesialisert håndverk og produksjon av luksusgjenstander var under elitens kontroll, både i eldre og yngre jernalder i Norden (Andersson 1995:116-117; Ramqvist 1990).

2.2 Ritualer og teknologi

I de senere årene har arkeologien i stadig større grad beveget seg bort fra funksjonelle forklaringsmodeller, og det er blitt mer klart at ritualer og teknologi i de fortidige samfunn er tett sammenvevd. Det er også blitt mer vanlig å bruke litterære og etnografiske kilder i arbeidet med å skape mer nyanserte bilder av fortiden (f. eks. Anfinset 1996; Barndon 2005a; Bergstøl 2005; Budd og Taylor 1995; Gansum 1999, 2004a, 2004b; Hedeager 2004; Hodder 1982; Prescott 2000; Reid & MacLean 1995; Rundberget 2002; Rønne 2002; Sauvage 2005b).

Etnoarkeologiske og antropologiske studier har vist hvordan religion og ideologi gjennomsyrrer menneskenes liv (eks. Anfinset 1999; Barndon 1996, 2001). Jernfremstilling og de teknologiske prosessene er, der de kan studeres, fulle av symbolikk og ritualisert teknologi (Barndon 1996, 2001; Rijal 1998). Ritualer integrerer handling, tanke og teknikk. Våre begreper og evolusjonistiske tankemodeller om teknologiske prosesser, har trolig lenge vært et kunnskapsmessig hinder som har begrenset våre tanker om fortidens mennesker, deres ritualer og ideologi (Gansum og Hansen 2002:345).

Ofte utføres ulike teknikker eller teknologiske prosesser av mennesker som har sin egen forklaringsmodell til hvorfor ting skjer og hva som skjer. Slike forklaringer har ofte lite med rene kjemiske eller funksjonelle forklaringer vi benytter oss av i vår vestlige verden, men snarere knyttet til andre menneskers forståelse av verden og hvordan den er blitt til (Anfinset 1999:19).

3. TEORETISKE OG METODISKE FORUTSETNINGER

I dette kapittelet vil jeg presentere oppgavens teoretiske og metodiske tilnærming. Jeg kommer inn på forholdet mellom teknologi og magi, blant annet ved å ta for meg antropolog Alfred Gells teorier. Jeg forklarer hvordan jeg benytter meg av analogier og etnoarkeologi, og hvorfor det er relevant i forhold til oppgavens problemstilling. Skriftlige kilder og myter utgjør en viktig del av oppgaven, og jeg vil her gå nærmere inn på hvilke skriftlige kilder jeg vil benytte. Kapittelet inneholder også et avsnitt om kildekritikk. Deretter beskriver jeg hvordan jeg vil arbeide med det arkeologiske materialet for å nærme meg et svar på avhandlingens problemstilling.

3.1. Teknologi og magi

Innen vestlig vitenskap har jernframstilling, jernvinna og smedyrket hovedsakelig blitt oppfattet som en del av metallurgien. Dette perspektivet har ført til at faktorer som menneskelig aktivitet, mening og semantikk ikke har blitt vektlagt i europeiske studier av den førhistoriske metallurgien (Barndon 2005a:358; Kriger 1999:30). Først de senere år har man begynt å fokusere på disse sidene ved metallurgien (f. eks. Bergstøl 2002, 2005; Gansum 2004a; Gansum og Hansen 2004; Rundberget 2002).

I dagens moderne samfunn blir teknologi atskilt fra ritualer, religion, myter og magi. Denne forståelsen av teknologi er ikke universell, men et resultat av endringer i Vestens tankesett gjennom middelalderen, opplysningstiden og de siste århundrenes industrialisering og modernisering (Barndon 2001:51-53; Burström 1990:263-264). En annen årsak til dette skillet er at vi i europeisk sammenheng mangler etnografisk materiale og studier hvor vi kan observere jernproduksjonens sosiale kontekst. Man har i stedet fokusert på kunnskap om jernframstilling gjennom eksperimenter, og disse studiene forteller oss hvordan teknologien kan ha fungert. De symbolske og rituelle aspektene ved jernframstillingen kommer selvsagt ikke frem i slike studier (Haaland 2004:11). De skillene vi i dagens samfunn har skapt mellom teknologi og rituelle handlinger/magi, er lite brukbare som referanser til jernalderens samfunn. Magi, ritualer og mystikk har trolig vært viktige elementer i alle deler av livet i jernalderen, også i teknologien.

Randi Barndon (2005a:358) hevder at vi må søke bak selve metallurgien til håndverkerne og den posisjonen de hadde i fortidssamfunnet, og i tillegg innlemme myter og legender, for å bedre kunne forstå kompleksiteten i håndverket og forholdet mellom gjenstander og mennesker i teknologiske prosesser.

Gell mener at gjenstander kan oppfattes som sosiale aktører ved at de konstruerer og påvirker den sosiale handlingen. Gells teori omhandler spesielt kunst fra tradisjonelle samfunn, men ideene kan brukes på materiell kultur generelt (Gell 1988, 1992, 1998; Gosden og Marshall 1999:173). Hans bidrag til debatten omkring estetikk har vært betydningsfull og refereres til stadighet i arkeologiske og antropologiske diskusjoner omkring kunst og estetikk (f.eks. Gosden 2001; Pinney og Thomas 2001).

Gell (1992) hevder viktige sosiale relasjoner skapes rundt en spesiell gruppe gjenstander som må kategoriseres som kunst. For Gell har kunstverk estetiske kvaliteter, men disse er ikke ment å være meningsfulle, men derimot effektive. En gjenstands formale egenskaper er ment å skape en effekt som ifølge Gell ikke kan behandles uavhengig av produksjonen av kunst og den sosiale konteksten. Kunstens sosiale effekt vil stamme fra det Gell kaller "*the enchantment of technology*", der vanskelighetene man har med å forestille seg hvordan kunsten har blitt til gjennom en teknologisk prosess, gjør at man med nødvendighet må oppfatte den som magisk (Gell 1992:44, 49). Teknologisk aktivitet inkluderer kunnskap og ferdigheter, arbeid og et usikkert resultat. Det er det siste aspektet som henger sammen med magiske riter. Dette gjelder før-vitenskapelige samfunn hvor man ikke forsto de tekniske prosessene på samme måte som man gjør i dag, og utfallet av prosessen ble dermed forbundet med magi. I slike samfunn var den teknologiske viten innebygget i de rituelle handlingene. Eksempler fra blant annet afrikansk jernfremstilling har vist at magi, ritualer og tabuer ikke må sees isolert fra selve teknologien, men som en del av den sosiale og kulturelle konteksten (Barndon 1992:24). Ritualene må følges nøye, hvis ikke blir prosessen mislykket. Tanken om at magi ledsages av usikkerhet betyr nødvendigvis ikke at det er det motsatte av kunnskap, det vil si der det er kunnskap er det ingen usikkerhet og dermed ingen magi (Gell 1992:57).

En årsak til at smeden, og ofte hans produkter, ble oppfattet som magisk og overnaturlig, kan være nettopp en slik tankegang som Gell viser. Teknologiske prosesser i tradisjonelle samfunn oppfattes som magiske, og medfører at produktene av disse teknologiske prosessene fremstår som bærere av magisk kraft (Gell 1992:46). Dette kommer til uttrykk i myter og

sagn der dverger lager gudenes og heltenes magiske gjenstander og våpen som sikrer dem seier over drager og andre vesener, for eksempel Tors hammer som han dreper Midgardsormen med. Også det at smedene beskyttet sin kunnskap, førte til at smedyrket ble mystifisert og smeden og hans produkter ble forbundet med magi. ”Vanlige” mennesker hadde ikke tilgang til arbeidet som foregikk i smia, og de fikk dermed ikke innblikk i de tekniske prosessene.

3.2. Gjenstander og makt

Antropolog Mary Helms (1993) diskuterer makt knyttet til gjenstander. Hun argumenterer for at håndverk er et middel for å skape håndgripelige gjenstander som uttrykker uhåndgripelig makt og energi fra guder, forfedre og helter. Gjennom gjenstandene blir disse egenskapene tilgjengelig for menneskene og gir både de som har laget gjenstandene og eierne ære og makt. Håndverk, og da spesielt metallarbeid, assosieres med transformering – malm omformes til metall, som igjen omformes til redskap. Smeden er den som utfører denne transformasjonen, han gir redskap mening. Gjenstandene har gått fra å være en død råvare til å bli en levende, sosial og enkelte ganger en navngitt gjenstand. Helms (1993:34-35) hevder at omreisende kunstnere ofte blir betraktet som spesielt suverene. Kanskje gjelder dette mestersmedene i jernalderen? Hvis det har vært ulike nivåer av smeder, er det grunn til å tro at det var mestersmedene som reiste rundt, og dermed de som hadde en særstilling i samfunnet. Med benevnelsen mestersmed menes en bestemt kategori håndverkere som fremstiller produkter som ikke er av en hverdagslig eller praktisk karakter, og som Helms (1993: kapittel 3) betegner som ”skilled artisans”.

Dersom man følger Helms teori, kan man tenke seg at smedene ble høyt verdsatt i jernalderssamfunnet fordi de laget redskaper som ble forbundet med kraften fra guder, helter og forfedre. Et eksempel er Sigurd Fåvnesbanes sverd Gram, som ble smidd sammen av deler fra sverdet som tilhørte hans far. Gram inneholder fortsatt kraften fra dette sverdet, og er en medvirkende årsak til at Sigurd lykkes med sitt oppdrag (se kap. 4.2.2). Et annet eksempel er historien om Olav den Helliges sverd, Besing eller Neite. Allerede før Olav ble født var sverdet et berømt våpen. Olavs fosterfar, Rane, tok sverdet fra Olav Geirstadalvs grav, en av Olav den Helliges forfedre. Med sverdet fulgte et belte. Olavs mor kunne ikke føde før sverdet var tatt ut av graven og beltet lagt over hennes mage. Dette kan tolkes til hen at

kongens makt og ånd fantes i sverdet, og denne makten ble overført til Olav den Hellige da beltet ble lagt over morens mage (Glørstad 2000:83).

Eksempelene viser at gjenstander kunne inneholde styrke, kraft og evner fra forfedre, egenskaper som var viktige for eiernes fremtidige skjebne. Smeden var ofte den som overførte disse egenskapene til objektene, blant annet ved å smi sammen kraftfulle deler av gjenstander fra fortiden med nye funksjonelle gjenstander. Både smeden og de som ble eier av gjenstanden oppnådde dermed ære og makt.

3.3 Etnoarkeologi som analogi

Sammenhengen mellom teknologi og ritualer/magi kan være vanskelig å få øye på når det gjelder det arkeologiske materialet. Det kan derfor være relevant å benytte etnografiske og etnoarkeologiske eksempler, der denne koblingen tydelig kan ses.

Etnoarkeologi er en retning innen arkeologifaget, og kan defineres som studiet av hvordan materiell kultur brukes i levende samfunn for å tolke fortidens arkeologiske materiale (Haaland 1988:131; Østigård 1997:20). Arkeologiens mål er å forstå prosessene mellom artefaktene og kulturmiljøet de ble produsert i. En arkeolog kan ikke uten videre se denne koblingen, og etnoarkeologi kan derfor i visse tilfeller være en nyttig metode. Ved å bruke etnoarkeologi er det mulig å belyse og få en bedre forståelse av det arkeologiske materialet, samt atferden til menneskene som produserte dette materialet (Anfinset 1996:22; Haaland 1977). Studier av andre samfunn kan åpne for nye muligheter og ideer, og dermed utvide vår forståelseshorisont.

Etnoarkeologi er basert på analogisk resonnement. En analogislutning innebærer å overføre informasjon fra en kontekst til en annen, på grunnlag av likheter mellom dem (Hodder 1982:16). Man skiller mellom formale og relasjonelle analogier. Formale analogier er basert på at likheter i noen aspekter også medfører likheter i andre aspekter. Relasjonelle analogier vektlegger at likhetene mellom situasjonene i nåtiden og fortiden er relevante for det konkrete problemet som skal undersøkes. Forskjellene er mindre viktige, ettersom de ikke er relevante (Hodder 1982:16-21; Østigård 1997:20). Man kan imidlertid ikke gå ut fra at all fortidig atferd har analogier som kan observeres i dag, og vi kan heller ikke gå ut fra at alle typer kulturell atferd som kan betraktes i dag, har analogier i fortiden (Kramer 1979:2). Analogier

bør derfor ikke benyttes ukritisk. Kritikken av bruk av analogier går ofte ut på at det trekkes for lange linjer, enten i tid eller rom, uten å være i stand til å dokumentere godt nok den forbindelsen man mener kan ha eksistert.

Etnografiske kilder og etnoarkeologi kan være en viktig inspirasjonskilde for arkeologiske tolkninger, spesielt når det gjelder forståelsen av symbolske og rituelle praksiser, og deres betydning i førhistoriske samfunn. Ved å studere et "levende" samfunn kan en arkeolog lettere oppnå en oppfatning av de materielle strukturene eller objektene som fremkommer ved en utgraving (Rødsrud 2003:47).

Etnoarkeologi har i de senere år blitt benyttet innen forskningen omkring jernfremstilling. Analogier fra dette materialet kan være med på å belyse metodiske sider ved jernutvinning i forhistorien, men det er særlig forhold ut over dette som har vært i fokus for nyere etnoarkeologisk arbeid (Rundberget 2002:50). Studier av teknologiske handlinger i førmoderne samfunn har vist at metaforer, magiske aspekter, ritualer og tabuer inngår i handlingene og personene som har utøvd håndverket. Denne forskningen åpner for at lignende aspekter også kan ha ligget bak de teknologiske prosessene i jernalderssamfunnet. Informasjon fra samtidige smeder kan hjelpe arkeologer til å få en mer nyansert forståelse av jernteknologien og den betydningen smeden og jernet har hatt i forhistorisk tid (Barndon 1992:22).

Etnoarkeologien vil i denne oppgaven brukes til å trekke analogier omkring forestillingsverdenen rundt smeden og metallet, og opplysninger fra andre kulturer og samfunn kan bidra til større forståelse når det gjelder dette temaet. Analogier fra etnoarkeologi og historiske kilder står dermed sentralt i drøftingen omkring den norrøne smedens posisjon i jernalderssamfunnet.

3.4 Skriftlige kilder og myter

På gresk betyr myte *tale*, *fortelling* eller *muntlig beretning*. En myte kan defineres som en fortelling om guder og makter og deres eksemplariske handlinger i urtiden. Myten har gjerne en kosmisk dimensjon, den forteller om innretningen av verden og samfunnet. Mytene forteller at guder og makter skapte verden, ordnet det kosmiske rommet, innsatte tiden og skapte menneskene. Myter reflekterer både mentalitet og ideologi (Steinsland 2005:87).

Den førkristne myten hadde muntlig form, den ble formidlet og fornyet som levende tale. På et stadium ble det aktuelt å sette mytene inn i nye sammenhenger og nedtegne dem. I den norrøne kulturen skjedde dette i middelalderen, etter at kristendommen og bokkulturen hadde etablert seg i Norden. Myten er ikke en egen litterær sjanger, men den kan gjenfinnes som en kjernefortelling, et symbol eller et mønster i en tekst, i et dikt eller en prosafortelling. Mytene er nedfelt i kunst, i bilder, i musikk, i skikk og bruk, men det er først og fremst i form av litterære tekster at de norrøne mytene er overlevert til oss (Steinsland 2005:88).

Anna Hed Jakobsson (2003:143-144) ser på mytene som en del av virkeligheten og dermed høyst relevant i arkeologisk sammenheng. De reflekterer menneskers kultur og tradisjon, noe som også kommer til uttrykk i andre former, blant annet i billedkunst. Dette mentale universet kommer også til uttrykk i hvordan smedene har brukt landskapet, plassert seg selv og sin virksomhet i det, for eksempel når det gjelder bruk av huler, hellere og smedgraver (Barndon 2005b:64). Mytene formes av verden, og verden formes av mytene. Mytene må være sosialt realistiske skildringer hvis de skal gi menneskene identitet, historisk forankring og fungere som et verktøy de kan håndtere tilværelsen med (jfr. Drobin 1991; Raudvere 2002:41). Motivene har trolig vært gjenkjennelige og appellert til et bredt lag av befolkningen (Rønne 2002:57). Sentrale myter representerer kunnskap om den førkristne verden. Myter, sagn og dikt har i muntlig form eksistert som ”historien i manns minne”. Derfor er det sannsynlig at de inneholder vesentlige elementer som har fortsatt å eksistere uendret gjennom tiden, til tross for at nye meninger kan være tilført, og de kan inngå i nye kontekster (Hedeager 1999:45; 2004:165).

De viktigste litterære kildene til kunnskap om førkristne forhold i norrønt område er den norrøne poetiske diktningen, eddadiktning og skaldediktning. Selv om de skrevne tekstene stammer fra tidlig kristen middelalder, representerer diktene en førkristen kosmologi (Hedeager 1999:228). I tillegg kommer verker fra den lærde middelalderens verksteder, Are Frodes og Snorre Sturlasons skrifter, historieverk, sagalitteratur, lover, utenlandske tekster på latin, angelsaksisk og arabisk. Kildene som er særlig interessante når det gjelder forhold i vikingtiden er eddadiktningen, skaldediktningen, historieverk som Snorres *Heimskringla*, poetikken *Snorre-Edda* og sagalitteraturen (Steinsland 2005:43). I det følgende vil jeg gjennomgå de skriftlige kildene som benyttes i oppgaven.

Eddadiktningen

Eddadiktningen representerer den norrøne poesien, og diktene er først og fremst hentet fra tekstsamlingen *Codex Regius* av *Den eldre Edda* fra omkring år 1270. *Codex Regius* består av 27 dikt som er ordnet systematisk i gudedikt og heltedikt. Man kjenner ikke forfatterne til disse diktene, men de fleste ble opprinnelig til i vikingtiden i Norge og/eller Island. Eddasamlingen i *Codex Regius* omtales ofte som *Den eldre Edda* til forskjell fra *Den yngre Edda* som den lærde islandske historikeren og høvdingen Snorre Sturlason (1179-1241) skrev i 1220-årene (Larsen 1989:7-8; Steinsland 2005:43-44).

Helter og heltedikt

De eddadiktene som kalles heltedikt forteller dels om menneskelige helter, dels om sagnhistoriske personer og deres dramatiske livsløp. Sigurd Fåvnesbane er den største helteskikkelsen, og man regner med at sagnene om Sigurd har vært kjent i hele det norrøne området i vikingtiden, på Island og på vesterhavsøyene, i Danmark og Sverige. Sigurd-tradisjonene er et hovedtema i Volsungesaga. I Sverige finner man flere billedsteiner hvor scener fra Sigurd-diktningen er risset inn (se kapittel 4.2.2), og historien er også gjengitt på stavkirkeportaler i Norge (se kapittel 4.1.6). Man vet ikke om det skjuler seg en historisk person bak Sigurd, eller om det kun dreier seg om en eventyrhelt (Steinsland 2005:44-46).

Historien om smeden Volund står i en stilling for seg. Den er plassert som et mellomledd mellom gude- og heltediktene, noe som passer bra ettersom diktet verken er et gudedikt eller et regelrett heltedikt. Volund er ikke i slekt med de andre helteskikkelsene fra tradisjonen, han omtales som "alvefyrsten" og er ikke helt menneskelig (Steinsland 2003: innledende essay XLI). Sagnet om mestersmeden Volund er kjent fra et stort germansk område, det er brukt ikonografisk både i Norden og på De britiske øyer (se kapittel 4.2.1).

De fleste sagnene som heltediktningen benytter seg av, stammer fra sørgermansk område. De har nok levd i diktform fra folkevandringstiden, blandet med kristne og antikke tradisjoner. Det betyr ikke at de diktene som er bevart i eddasamlingen er så gamle, men de representerer en diktning med lange tradisjoner. Heltediktningen er relevante kilder fordi mytologiske motiv og strukturer er overført fra maktenes verden til de levendes verden, der også halvmytiske vesen som dverger og valkyrjer kan opptre. Diktene forteller om fortidens ideologi, og det er tenkelig at spor av autentiske myter og kult er blitt videreført gjennom heltediktene (Steinsland 2005:46-47).

Gudediktene

Gudediktene i eddasamlingen er den eneste samlingen før-kristne gudedikt som er bevart fra germansk område. Gudediktene inneholder myter om gudenes prestasjoner i urtiden og om verdens ordning og skjebne, fortellinger som har hatt grunnleggende betydning i den førkristne kulturen. Eddadiktene tilhører en muntlig tradisjon som har vært under forandring, og diktenes nøyaktige alder er vanskelig og avgjøre. Diktene er blitt gjendiktet og endret, inntil de på et tidspunkt ble nedskrevet. Diktenes innhold stammer stort sett fra den førkristne kulturen. Gudediktene som er nedtegnet i *Codex Regius* er *Voluspå*, *Håvamål*, *Vavtrudnesmål*, *Grimnesmål*, *Skirnesmål*, *Loketretten*, *Hymeskvadet*, *Trymskvadet*, *Hårbardsljod* og *Allvismål* (Steinsland 2005:47-48).

Sagalitteraturen

Sagalitteraturen består av mange grupperinger; fornalderssagaer, islendingesagaer, kongesagaer, og i tillegg kommer såkalte tåtter, det vil si små fortellinger som er innskutt i lengre sagaer.

Egil Skallagrímssons saga er en del av *Islendingesagaene* eller ættesagaene. Disse handler om tiden fra bosettingen på Island fram til religionsskiftet, fra ca. 870-1030. Det viktigste temaet i islendingesagaene er feiden, der fortellingene i hovedsak dreier seg om ære og skam. Dagens forskning betrakter stort sett disse sagaene som kunstnerisk høyverdige og litterære produkter fra høymiddelalderen, som trolig bygger på eldre tradisjoner, og de er derfor interessante som mentalitetshistorie (Steinsland 2005:60-61).

3.4.1 Kildekritikk

Et sentralt problem for dem som arbeider med tekstmaterialet fra tidlig middelalder er at kildene er så få. Dermed oppfyller de ikke kravene som den moderne kildekritiske historieforskningen legger på sitt materiale, blant annet kravet om at opplysninger skal bekreftes av to kilder som er innbyrdes uavhengige av hverandre. Dette kravet er nærmest umulig å innfri, ettersom kildematerialet i de aller fleste tilfeller er for sparsomt, eller blir ansett for å være helt eller delvis kopiert eller avskrevet (Hedeager 1999:11).

De fleste skriftlige kildene er ikke nedskrevet i vikingtiden, men flere hundre år senere, i kristen middelalder. Dette gjør kilde spørsmålet komplisert, og de strengeste kildekritikerne

mener at tekstmaterialet bare kan fortelle om forfatternes egen samtid, mens andre mener de samme kildene også kan gi innsikt i førkristne forhold. Synet på bruksverdien av middelalder tekstene som mytologiske kilder har gått i forskjellig retning gjennom tidene, fra en nesten kritikkløs situasjon tidlig på 1900-tallet, til en kildekritisk debatt ved midten av århundret. I en periode ble sagalitteraturen og Snorre Sturlasons skrifter avvist som kilder til førkristen tid. Imidlertid viser de siste tiårenes kildekritiske debatt at tilliten til de litterære kildene er økt, og flere forskere innen historie, religion og arkeologi er villige til å bruke for eksempel Snorres verk og sagalitteraturen som kilder. Det er enighet om at sagaene ikke kan brukes som kilder til realhistoriske forhold. Man har derimot større tillit til deres kildeverdi når det gjelder tradisjonsforhold, mentalitet og religion (Steinsland 2005:36-38).

Dette betyr ikke at man skal være ukritisk til det som står i tekstene. Man må være klar over at middelalderens tekster er fortolkninger av fortiden, og bærer preg av tiden de er skrevet i. Kildene omhandler også bare et utsnitt av vikingtidens samfunn, nemlig det øverste samfunnslag. Imidlertid kan kildene, på linje med det arkeologiske materialet, betraktes som fortidslevninger som avspeiler visse holdninger og oppfatninger. En reflektert bruk kan gi viktig informasjon om kosmologiske forhold som finnes i kildene (Hedeager 1999:11; 2002:5). Vi er ikke ute etter historiske hendelser, men mytiske og kosmologiske sider som kan fortelle om smedens identitet og posisjon.

Brit Solli formulerer bruken av skriftlige kilder slik:

I kombinasjon med arkeologisk materiale kan strukturelle forhold, linjer og helheter i den verden som kvad og sagaer beskriver, brukes som kilder til vikingtidens samfunnsforhold. Det er ikke alltid like viktig om det er sant at den eller den personen har eksistert eller ikke, heller ikke om et slag i virkeligheten fant sted på det ene eller det andre stedet. Det som er relevant når man studerer samfunnsforhold og kultur generelt, er at en viss type personer gang på gang opptrer både i sagaer og kvad (Solli 2002:67-68).

Den norrøne smeden er en slik person. Det er derfor ikke så viktig i denne sammenhengen om Volund (kapittel 4.2.1), Regin (kapittel 4.2.2) eller Skallagrim (kapittel 4.2.3) har eksistert eller ikke. Historiene kan brukes som eksempler på oppfatninger omkring smeden og smedyrket, oppfatninger som trolig har vært gjeldende i jernaldersamfunnet generelt.

3.5 Metode

For å nærme meg min problemstilling vil jeg gjennomgå kontekstene der jernaldersmeden forekommer. Som nevnt innledningsvis finner vi smeden i det arkeologiske materialet, i den norrøne litteraturen, i religionshistoriske kilder og i det etnografiske materialet. Alle disse kildene kan benyttes for å danne et bilde av smeden i jernaldersamfunnet.

Jeg vil først undersøke hvordan smeden er beskrevet i de norrøne kildene, for å se hvilke inntrykk man får av smeden ut i fra disse kildene. Fremstilles han som slave eller fri mann? Er han en person med høy eller lav status? Blir han skildret som en figur med overnaturlige evner og hemmelig kunnskap, eller blir han sett på som en ordinær håndverker? Jeg vil benytte tekster som Egilssoga, der vi får høre om smeden Skallagrim og mytene om smedene Volund og Regin. Jeg nevner også kontinentale lovtekster, der smeden omtales.

Egilssoga finnes, som jeg har vært inne på tidligere i kapittelet, i *Islendingesagaene*, men tidspunktet når den er skrevet vet man ikke. Imidlertid er den eldste avskriften fra 1240, så boken må være skrevet før det, trolig er den skrevet en gang mellom 1150 og 1240. Sagaen er relevant for denne oppgaven fordi vi her møter smeden Skallagrim, og får et innblikk i hans liv. Selv om ikke alle av Skallagrims egenskaper har vært reelle, kan sagaen likevel fortelle noe om oppfatninger omkring smeden i jernaldersamfunnet. Jeg velger derfor å se på Skallagrim som en representant for den norrøne jernaldersmeden.

Vi finner både Volund og Regin i eddadiktningen, som en del av heltediktene. Eddadiktningen er, som tidligere nevnt nedskrevet rundt år 1270, men både Volundkvadet og fortellingen om Regin oppfattes som legender fra førkristen tid. Episoder fra Volundkvadet skildres på et engelsk skrin datert til begynnelsen av 700-tallet, noe som viser at kvadet har vært kjent allerede i merovingertid (se kapittel 4.2.1). Regin er avbildet på Sigurdsristningen i Sverige, som dateres til ca. 1040, noe som antyder at historien har vært kjent lenge før den ble nedskrevet (se kapittel 4.2.2). Volund og Regin kan ikke oppfattes som reelle historiske personer, de er mytologiske figurer med overnaturlige egenskaper. De er likevel relevante for denne oppgaven fordi historiene kan reflektere mentalitet og ideologi som eksisterte på den tiden sagnene ble til. Trekk som man finner ved sagnenes smeder, kan være trekk som også ble tillagt jernaldersamfunnets smeder. På den måten kan slike myter og sagn være viktige for å danne et bilde av den norrøne jernaldersmeden. De skriftlige kildene som forteller om ulike

aspekter ved smeden er derfor verdifulle bidrag til forståelsen av gravmaterialet i denne oppgaven.

Jeg vil deretter ta for meg smeden i de religionshistoriske kildene, både de norrøne og greske, samt afrikanske opprinnelsesmyter. Dette for å se hvordan andre kulturer har oppfattet smeden og smedyrket, og for å se etter eventuelle likhetstrekk i de ulike områdene. Videre ser jeg på smeden i det etnografiske materialet, et materiale som ikke går lenger enn ca. 200 år tilbake i tid. Det etnografiske materialet kan likevel brukes som analogier til hvilke roller jernaldersmeden kan ha hatt.

Etter at jeg har studert smeden i de skriftlige kildene, vil det neste steget være å belyse smeden i det arkeologiske materialet. Jeg vil undersøke om inntrykkene jeg får ut fra de skriftlige kildene stemmer overens med inntrykkene fra gravmaterialet jeg har valgt å bruke i denne oppgaven. Finner vi den samme smeden i de skriftlige kildene og mytene og i smedgravene? Jeg tar utgangspunkt i at gravene representerer en gravlagt smed. For å undersøke smeden i gravmaterialet skal jeg se på et utvalg på 37 graver med smedverktøy; 16 fra merovingertid og 21 fra vikingtid. Smedgravene kommer ikke fra et bestemt geografisk område, men fra hele Norge. Ved å analysere smedgraver fra to ulike perioder kan jeg se om gravmaterialet endrer seg gjennom tid, eller om det fremstår som relativt ensartet, og dermed undersøke om smedrollen endret seg i løpet av disse to periodene. Gjenstandskombinasjonen i de utvalgte gravene vil bli studert, dette for å se på konteksten smedredskapene opptrer i. Kan de andre gjenstandene i gravene fortelle noe om smeden?

4. SMEDEN I KILDENE

Kapittelet omhandler de ulike kildekategoriene som smeden opptrer i. Kategoriene jeg gjennomgår er det arkeologiske materialet, den norrøne litteraturen, de religionshistoriske kildene og det etnografiske materialet. Ved å se på smeden fra ulike kildemessige vinkler, kan man oppdage flere nye elementer ved fenomenet man studerer enn om man bare hadde sett på en kildekategori.

4.1. Smeden i det arkeologiske materialet

Det arkeologiske materialet knyttet til smeden er først og fremst hans produkter, nemlig våpen, smykker, redskaper og andre gjenstander i metall. Gjenstandene vitner om at smeden i yngre jernalder behersket avanserte teknikker som mønstersmiing, essesveising og herdeprosesser, og at han også hadde kunstneriske og estetiske kvaliteter og kunnskap om den symbolismen som uttrykkes i form og dekor. Rester etter produksjonsprosessen som smieslagg og avfall, smeltedigler, modeller, former og smedredskaper forteller om smedens tilstedeværelse og produksjonsmåte, samt spor etter smier. I tillegg finner vi avbildninger på runesteiner, gravsteiner, billedsteiner og stavkirkeportaler.

4.1.1 Smier

Det finnes få arkeologisk undersøkte smier, men dette er trolig en kildekategori med stort potensial. Spor etter smier er det funnet en del av, blant annet på Lista (Grieg 1934), Torvikbukt i Gjemnes (Sauvage 2005a) og i Årdalsfjellene (Kristoffersen 1988). I de fleste tilfeller dreier det seg om funn av smieslagg og andre rester av metallurgisk virksomhet, mens spor etter fysiske konstruksjoner og strukturer som har tilhørt smia er sjeldne. De smiene som er blitt funnet har ofte blitt lagt et stykke unna bebyggelsen, noe som har blitt forklart med brannfaren. Ola Rønne (2002:60-61) mener at denne forklaringen er en typisk tilbakeslutning av vår tids rasjonalitet. Han tror at smienes beliggenhet er et uttrykk for smedens særstilling, hans hemmelige kunnskap og rituelle sider.

At smier kan ha vært rom for transformasjonskrefter understrekes av at smier kunne omskapes til kirker. På Island er fem av ni undersøkte kirker oppført på ruinene av en

gårdssmie. Av disse fem, er tre av kirkene datert til slutten av 900-tallet (Hed Jakobsson 2003:31; Lund 2006:334). Dette har blitt tolket som en ren praktisk løsning, det var enkelt å bygge en kirke der det allerede fantes rester av en bygning (se Kristjansdottir 1999:41). En annen forklaring kan være at kirkene ble bygd på gamle smier på grunn av at symbolske og rituelle handlinger hadde funnet sted her, og vi ser dermed et eksempel på kultplasskontinuitet (Hed Jakobsson 2003:32).

4.1.2 Huler og hellere

Det finnes spor etter metallurgiske aktiviteter i en rekke huler og hellere i Norge. Christopher Prescott (2000:221) har argumentert for at spor etter metallarbeid på hellerboplasser fra bronsealder kan indikere at slike steder har vært viktige rituelt og symbolsk. Denne tolkningen bygger på perspektivet til Mircea Eliade (1978), som har påpekt at huler og gruver kan ses på som innganger til og symboler på underverdenen. Dette kan ses i sammenheng med den norrøne mytologiens forestilling om dvergene, som bodde dypt under jorden eller i hauger og store steiner, og drev med smedarbeid.

I noen huler og hellere er det funnet rester etter jernutvinning, i andre er det smieslagg. I Skipshelleren på Straume i Hordaland er det funnet slagg i samme lag som en pilespiss datert til yngre jernalder. I forbindelse med geologiske undersøkelser i Hamnsundhelleren i Haram, Møre og Romsdal, ble det i 1992 oppdaget spor etter metallurgisk aktivitet, datert til eldre jernalder. Noe av slagget som ble undersøkt kan tilskrives jernfremstilling, mens andre deler var smieslagg (Barndon 2005b:62).

Det finnes en rekke slaggunn fra ulike hellerlokaliteter, men få er datert, da de fleste undersøkelser er eldre, og dateringsmetoder for slagg ikke fantes på det tidspunktet. Materialet peker imidlertid i retning av en lang tradisjon med metallurgisk aktivitet i avsidesliggende huler og hellere, trolig helt fra bronsealderen og opp til tidlig moderne tid (Sauvage 2005b:30). Bruken av hellere til metallarbeid kan forstås ut i fra et praktisk-funksjonelt syn, der bergveggen har gitt ly for vær og vind. Likevel er bruken av hellere et generelt trekk ved samfunnet gjennom bronsealder og eldre jernalder, som må ha gitt grobunn for sosiale og symbolske forestillinger omkring aktivitetene som fant sted der (Bjørnstad 2003:99).

4.1.3 Graver med smedverktøy

Graver med smedredskap er også en kilde til smedens liv og virke (Christensen 1979:26,33; Rønne 2002:55-56; Straume 1986:45). Slike graver finnes flere steder i Europa, noen få i Sverige og Danmark, men fra Norge er det utpreget mange. I følge Petersens (1951) oversikt foreligger det 375 graver, men som tidligere nevnt er det som regel bare ett eller et par redskap i hver grav. Noen få av de norske gravene er fra romersk jernalder og folkevandringstid, mens flertallet er fra merovingertid og vikingtid (Grieg 1922; Petersen 1951; Müller-Wille 1977; Straume 1986; Wallander 1989). Skikken med å legge smedverktøy i graver avtar i løpet av sen vikingtid (Sjøvold 1974:309). Den geografiske spredningen er ganske jevnt fordelt over hele landet, bortsett fra aller lengst nord. Det er ingen registrerte funn av graver med smedverktøy fra Finnmark, den nordligste smedgraven er funnet ved Harstad. Sogn og Fjordane er det fylket som har flest smedgraver, etterfulgt av Møre og Romsdal. Flertallet av gravene ligger ved kysten eller langs fjordene (Grieg 1922; Petersen 1951; Wallander 1989).

Fylke	Merovingertid	Eldre vikingtid	Yngre vikingtid
Østfold			1
Akershus			4
Hedmark	1	8	13
Oppland	3	13	7
Buskerud	1	5	3
Vestfold	1	16	10
Telemark	1	5	5
Aust-Agder		3	2
Vest-Agder	4		1
Rogaland	3	5	5
Hordaland	4	17	10
Sogn og Fjordane	12	38	16
Møre og Romsdal	8	13	14
Sør-Trøndelag	3	7	2
Nord-Trøndelag	2	1	5
Nordland	9	7	5
Troms	5	4	
Finnmark			
Til sammen	57	144	103

Tabell 1. Geografisk utbredelse av graver med smedverktøy fordelt over perioder.

Etter Petersen 1951:72

Som nevnt ovenfor er det i det norske materialet vanlig med bare ett eller et par smedredskaper i hver grav. Petersen oppgir 375 graver med smedverktøy, derav 214 med bare ett redskap og 81 graver med to redskaper (Martens 1995; Petersen 1951). Et fåtall graver er utstyrt med så mye smedverktøy at vi med rimelighet kan tolke den gravlagte som profesjonell smed (Martens 2003:10).

Antall redskaper	Antall graver
1	214
2	81
3	30
4	19
5 eller flere	10
Totalt	354

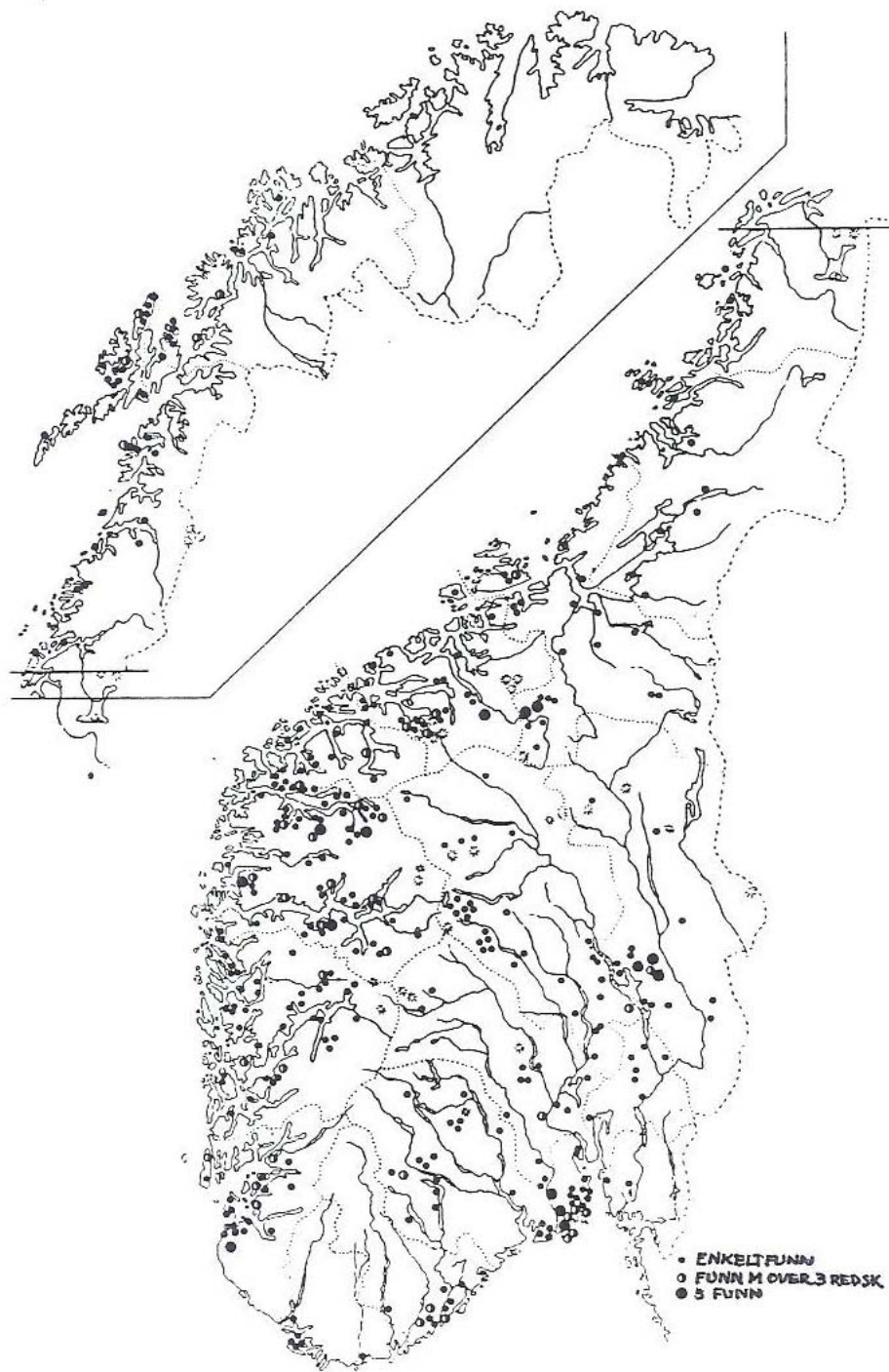
Tabell 2. Oversikt over antall graver og antall smedverktøy. Etter Petersen (1951:108-110).

Denne oversikten over antall graver og antall smedredskap (tabell 2) finner vi i Petersens (1951:108-110) avhandling. Men han angir bare 354 graver av 375. Hvor mange smedredskap de resterende 21 gravene inneholder er det vanskelig å finne tall på. Både Wallander (1989) og Martens (1995) bruker samme tall uten å nevne de manglende gravene.

Utgangspunktet for å karakterisere en grav som smedgrav har til dels vært bestemt av antall smedverktøy i graven, fra et par til 8-10 redskaper. Andre har lagt vekt på antall typer, som ambolt, hammer og tang. Wallander er enig i Petersens definisjon av en smedgrav; en grav der smedredskap dominerer gravmaterialet, men han mener at man i tillegg bør ha en definisjon på redskapssammensetningen i en grav for at den skal kunne tolkes som en smedgrav. Det er ikke nok med en hammer eller en fil for at den kan tolkes som en smedgrav, spesielt ikke dersom graven også inneholder snekkerredskap, da hammeren eller filen like gjerne kan være snekkerredskap (Wallander 1989:109-112).

I avhandlingen "The Late Iron Age Settlement of Arctic Norway" stiller Thorleif Sjøvold (1974:306-307) spørsmål ved det å bruke antall smedredskaper som kriterium på en smedgrav. Eldrid Straume (1986:46-47) mener at rikt verktøyutstyr i seg selv ikke er et godt nok utgangspunkt for å definere en smedgrav. Hun hevder man må ta hensyn til to forhold når man vurderer om man står overfor en smedgrav, nemlig gravskikken i det lokale miljø og

tidsaspektet. Straume (1986:51) mener det kun finnes fem sikre smedgraver fra yngre jernalder i Norge. Hun baserer dette tallet på at smedverktøy er de eneste redskaper i graven. Martens (1995, 2002) mener dette antallet er for lavt. Hun hevder at de 30 gravene som inneholder tre redskaper, kan brukes som et indisium på at den gravlagte har vært smed, men de tre redskapene kan ikke inkludere hammer eller fil. Martens mener at man bør holde fast ved at jo flere smedredskaper man finner i en grav, jo større er sannsynligheten for at den gravlagte var spesialisert smed.

Figur 1. Funn med smedredskaper, etter Petersen (1951).

4.1.4 Smedgraven fra Byggland

Den smedgraven som er rikest utstyrt i Norge er fra Byggland i Morgedal, Telemark, og ble funnet i 1944. Graven inneholdt blant annet slagg, råjern, smedverktøy, beslag, våpen, personlig utstyr og rangler, og ble utgravd av Charlotte Blindheim og Erik Hinsch. Funnkatalogen omfatter i alt 120 funn-nummer, og mange av disse dekker mer enn en gjenstand. Blindheim (1963) stilte spørsmålet om det kunne ha vært en nedbrent smie, men konkluderte med at hele anleggets karakter og funnfordelingen pekte i retning av en grav. Blindheim daterer graven til midten av 900-tallet, noe som samsvarer med Bergljot Solbergs (1984:95,97,99) datering av spydspissene fra graven. Smedverktøyet omfatter mer enn 20 gjenstander medregnet bryner. Det meste er redskap til grovere arbeid, men alt i alt er både antall og variasjon større enn i noen annen norsk smedgrav (Blindheim 1963; Martens 2002). Blindheim sammenligner Bygglandsfunnet med en smedgrav på Skredtveit i Mo, Telemark, mens Martens ser likheter til en grav på Løten, Hedmark (Blindheim 1963:56; Martens 2002). Blindheim peker på at Bygglandsfunnet i seg selv er spesielt, i og med at det i tillegg til Mästermyrfunnet, må være det mest komplette smedutstyret vi har fra gravmaterialet.

4.1.5 Mästermyrkisten

Mästermyrkisten (figur 2) ble funnet i en myr på Gotland i 1936, og er datert til omkring år 1000. Nyere undersøkelser tyder på at kisten kan være noe eldre enn tidligere antatt, mulig fra ca. 950-1000 (Lund 2006:324). I og rundt kisten fant man over 200 gjenstander, blant annet verktøy, råmateriale og ferdige gjenstander, samt en nøkkel med et spesielt håndtak. Kisten inneholdt både smed- og snekkerredskap, men man kan imidlertid ikke konkludere med at smed- og snekkerhåndverk ble praktisert av samme person på denne tiden. Mästermyrfunnet er blitt tolket som resultat av en ulykke: en smed på vandring mellom de gotlandske gårdene har mistet sin verktøykiste på sin ferd over sjøen (Arwidsson & Berg 1983), men denne tolkningen er omdiskutert (se f.eks. Lund 2006:330). Funnet er også tolket dit hen at det fantes omreisende smeder. Mästermyrkisten har gitt oss informasjon om hvordan smedens/snekkerens redskap har sett ut, og samsvarer med det vi kjenner fra norske jernaldergraver.

Ellers er det funnet verktøykister i Smiss (Gotland), Nosaby (Skåne), Tjele (Viborg Amt), Dejbjerg (Ringkøbing Amt), Aalebæk (Præstø Amt), Trelleborg (Sorø Amt), Halleby Å

(Holbæk Amt) og Veksø (Frederiksborg Amt). To tolkninger av verktøydepotene har vært fremtredende: en verktøykiste er gravd ned i forbindelse med krig og uro, eller kisten er mistet. Disse verktøydepotene, som hittil ikke har blitt særlig benyttet, utgjør et potensielt forskningsmateriale når det gjelder å belyse smedens rolle i vikingtiden. Depotene kan være nedlagt bevisst som en del av en rituell handling, og uttrykker kanskje samme tradisjon som smedgravene (Lund 2006:323, 324, 330).

Figur 2. Mästermyrkisten med noe av verktøyet.

4.1.6 Hylestadportalen

Hylestadportalen fra Hylestad kirke i Setesdal er den eldste og mest berømte av en gruppe stavkirkeportaler fra 1200-årene. Utskjæringene på portalen skildrer sagnet om Sigurd Fåvnesbane, og viser blant annet Sigurd som driver to belger på baksiden av essen, mens smeden smir (figur 3), og Sigurd som får i seg Fåvnes blod (figur 4). Vegusdal i Setesdal og Gavelstad i Lardal, Vestfold er andre kirker som har hatt samme motiv (Espelund 2004:96).

*Figur 3. Utsnitt fra Hylestadportalen.
Regin smir mens Sigurd driver belgene.*

*Figur 4. Utsnitt fra Hylestadportalen.
Sigurd slikker på tommelen og får i seg Fåvnes blod.*

4.2 Smeden i den norrøne litteraturen

Som jeg var inne på i forrige kapittel omtales smeden i litterære kilder som sagaer, mytiske fortellinger, Eddadiktningen, heltesagn, runeinnskrifter og lovtekster. De skriftlige kildene kobler smeden til kunnskap om ild, guder, betydningsfulle menn og dverger (Barndon 2005a:358; Hines 2003). Dvergene er de som har magiske egenskaper eller magisk kunnskap, og de må oppfattes som liminale figurer, idet de er menneskelignende, men likevel en egen vesensgruppe. Smeden fremstilles ofte som en dverg, eller han *er* en dverg omgitt av mystikk og magi, avstand og frykt (Barndon 2005a; Bergstøl 2002, 2005; Gansum og Hansen 2004; Gansum 2004a, 2004b; Hedeager 2004; Rønne 2002). Men han fremstår også som en som behersker magi, slik som de underjordiske eller som en sjaman (Budd og Taylor 1995).

4.2.1 Volund smed

Den mest kjente teksten om smeden er *Volundkvadet* eller *Wayland the Smith*, kjent fra norrøne områder, De britiske øyer og Nord-Europa. I norrøn kontekst er legenden, som tidligere nevnt, en del av Eddadiktningen. Kvadet om Volund ble nedskrevet rundt 1270, men det blir oppfattet som et mytologisk dikt fra førkristen tid. Det eldste belegg for fortellingen om Volund finner vi på *Franks Casket* (figur 5), et engelsk hvalbeinsskrin fra begynnelsen av 700-tallet. Skrinet viser scener fra sagnet, noe som betyr at myten om smedens spesielle posisjon i alle fall kan følges tilbake til merovingertid og var kjent også utenfor Norden. Også på den gotlandske billedsteinen *Ardre VIII* (figur 6), datert til det 8. århundre, skildres episoder fra sagaen (Bergstøl 2005:155; Hed Jakobsson 2003:149). Her fremstår kongesønnenes kroppar som smeltet sammen med smia, og med samme dimensjon og form som tengene.

Figur 5. Utsnitt fra Franks Casket. Volund smir, mens kongesønnenes døde kroppar ligger under ambolten.

Figur 6. Utsnitt fra billedsteinen Ardre VIII. Kongesønnenes døde kroppar er smeltet sammen med smia.

I sine ulike varianter forteller legenden om den tragiske heltefiguren og mestersmeden Volund. Han ble først innviet i smikunsten hos Mime, som er den figuren som personifiserer den høyeste visdommen i den nordiske mytologien (Hed Jakobsson 2003:146). Deretter gikk han i lære hos dvergene. Etter at han var ferdig med læretiden, overgikk han alle sine læremestere, og det gikk gjetord om hans smedkunst. Volund tas til fange og mishandles av kong Nidud, og blir frastjålet sitt gull og sitt sverd. På oppfordring fra dronningen, som ikke stoler på smeden, skjæres hans knehaser over slik at han ikke kan gå. Volund blir holdt fanget på en øy, der han som kongens hoffsmed tvinges til å smi praktfulle våpen og smykker. Men Volund hevner seg ved å myrde kongeparets sønner og lage drikkebegre, smykker og edelstener av hodeskallene deres, og voldta deres datter. ”... *Aldri sov han, alltid hamret han, smidde mot Nidud en svikfull plan*” (Volundkvadet, vers 20). Han rømmer fra øya med vinger som han selv har laget (Budd og Taylor 1995:139; Thålin-Bergman 1979:104) eller ved å skape seg om til en fugl ved hjelp av sine sjamanistiske krefter (Barndon 2005a:362; Hed Jakobsson 2003:150; Hinton 1998:14).

Volund innehar de egenskapene som tillegges mestersmeden; det å kunne skifte ham for å mediere mellom den menneskelige verden og den hinsides verden. Volund beskrives ikke som dverg, selv om han har mange likheter med disse, men som alv. Han er alvenes fyrste (Volundkvadet, vers 10), og gift med en valkyrie, altså en jettekvinne. Han er også sønn av en finnkonge. I de norrøne kildene betyr finsk eller samisk bakgrunn at vedkommende person representerer farlige magiske krefter. Mestersmeden Volund fremstiller de kostbare gjenstandene som er avgjørende for kongefunksjonen, den jordiske kongen er avhengig av mestersmeden for å opprettholde sin makt (Hedeager 2004:167-168).

Volund kan sammenlignes med mestersmeden Ilmarinen i det finske Kalevalaeposet, Tvashta i den indiske Rigveda, grekernes Hefaistos og romernes Vulcanos. Mye tyder på at legenden om Volund går tilbake til en sørgermansk kulturtradisjon (Englund 1994:287).

4.2.2 Regin smed

Heltesagaen om Sigurd Fåvnesbane tilhører en allmenneuropeisk litteraturtradisjon der den nordiske versjonen er å finne i heltediktet Volsungesagaen, nedtegnet rundt år 1270 (Barndon 2005b:68; Burström 1990:265). I denne sagaen finner vi diktet om Odins barnebarn, Volsung og hans etterkommere, der smeden Regin har en sentral rolle.

Regin beskrives som dverg: *”Han var hendigere enn alle andre og var dverg av vekst. Han var klok, hard og trollkyndig”* (Reginsmål, prosainnledningen). Hans familie består kun av menn. Faren, Hreidmar, var en magiker, hans ene bror Utter var en oter som Loke drepte, mens den andre, Fávne, var en drage som vokter en gullskatt.

I sagaen har Regin en sentral plass, det er han som oppfostrer kongesønnen Sigurd. Ut fra deler av sverdet som har tilhørt Sigurds far, smir Regin det kraftfulle sverdet Gram. Med dette sverdet, som fortsatt inneholder kraften fra farens sverd, klarer Sigurd å drepe dragen Fávne og få tak i gullskatten. Dermed får han tilnavnet Fåvnesbane. Etter at Sigurd har drept dragen, steker han hjertet på bålet. Mens Regin sover, slikker Sigurd seg på fingrene og får i seg dragens blod. Da forstår Sigurd hva fuglene synger, og de forteller han at Regin er en tyv. Sigurd innser at Regin vil stikke av med gullskatten, og dermed hogger han hodet av sin venn og læremester (Reginsmål og Fåvnesmål).

Flere har pekt på at sagnet kan ses på som et overgangsrituale eller et initiasjonsrituale for Sigurd, der Regin er hans initiator (Hed Jakobsson 2003:148; Schjødt 1994). Dette kan ses både i smiingen av sverdet Gram, og Regins forvandling av råemnet Sigurd til en voksen helt og konge. Bak dette ligger smedens kunnskap om omsmelting, omdannelse og transformasjon (Hed Jakobsson 2003:148).

Selv om Regin opptrer som et menneskelig vesen, er han ikke et integrert medlem av det menneskelige samfunn. Han er en mestersmed som reiser mellom konger, han behersker magi og hans brødre mestrer hamskiftet, til og med den sterkeste krigerkonge er avhengig av han. Smiing knyttes ofte til hemmelig kunnskap, og Regin blir betegnet som en mester både i hemmelige runer og tungemål (Rønne 2002:57).

På Sigurdsristningen (figur 7 og 8) i Ramsundberget i Södermansland i Sverige, skildres i detalj ulike sider ved sagnet, og Regin ses med avhugget hode omkranset av sine smedredskaper: ambolt, blåsebelg, tang og slegge (Barndon 2005a:364). Ristningen er datert til ca. 1040. Det finnes i alt sju Sigurdsristninger i Sverige, tre av dem i Gästrikland. Dette tyder på at heltesagaer og myter der smeder har en fremtredende rolle, var kjente i landskapet under yngre jernalder (Burström 1990:265).

Figur 7. Sigurdsristningen i Södermansland der deler av sagnet om Sigurd Fåvnesbane skildres.

Figur 8. Utsnitt av Sigurdsristningen som viser Sigurd som slikker seg på tommelen. Ved siden av seg har han Regins smedverktøy.

4.2.3 Egilssoga

En annen karakter som kan belyse smedens rolle i yngre jernalder, er Skallagrim fra Egilssoga. Sagaen om skalden og høvdingen Egil Skallagrimsson er ett av høydepunktene i sagalitteraturen. Som jeg var inne på i kapittel 3, er Egilssoga en del av *Islendingesagaene*. Sagaen ble trolig skrevet mellom 1150 og 1240 av en ukjent forfatter, enkelte mener forfatteren var Snorre Sturlason (1179-1241).

I sagaen finner vi en skildring av smeden Skallagrim, som er Egils far. Han heter egentlig Grim, men får navnet Skallagrim ettersom han blir skallet som 25-åring. Skallagrim fremstilles som både høvding, bonde, båtbygger og smed. Han er en god håndverker, flink i både trearbeid og jernarbeid. Om vinteren smelter Skallagrim myrmalm, og han bygger ei smie på Rauvarneset, et stykke fra gården hans. Det er i denne sammenheng interessant å se hvordan Skallagrim beskrives i Egilssoga, da dette kan gi et innblikk i jernalderssamfunnets oppfatning av smeden og smedyrket.

Skallagrim's far, Kveldulv, blir beskrevet som hamram, det vil si at han kunne skifte ham og omskapes blant annet til en ulv. Skallagrim arver farens utseende, han er svart og stygg, og *”...lik far sin i vokster og styrke, og sameleis i utsjånad og huglynne”* (Egilssoga kapittel 20).

Skallagrim gifter seg med Bera Yngvarsdotter, og får mange barn, både sønner og døtre. Egil arver farens utseende: *”...da han voks opp, kunne ein straks sjå på han at han kom til å bli like stygg og lik far sin, og svarthærd”* (Egilssoga kapittel 31). Egil er også stor og sterk som faren; som treåring er han på størrelse med gutter på seks-sju år.

Et eksempel på Skallagrim's overnaturlige styrke finner en i historien om da han skulle hente en amboltstein. Skallagrim hadde behov for en stor stein i smia som han kunne smi og hamre jern på. Derfor rodde han ut på sjøen, stupte ut i vannet og hentet opp en diger stein. Steinen ble lagt utenfor smiedøra, og det står skrevet i sagaen at *”...den steinen ligg der enno, og der er mykje sinder attmed. Og ein ser det på steinen at han er banka oppå, og at han har legi i skumbrottet og slitist; han er ikkje lik annan stein som der finst. No vil ikkje fire mann meir kunne lyfta han”* (Egilssoga kapittel 30). Ingen kom opp i mot Skallagrim i styrke, selv da han begynte å bli gammel.

Skallagrim var en velstående mann, og eide mange gårder på Island. Han hadde aldri mindre enn 60 stridsføre menn hos seg. Da Skallagrim døde og skulle bæres ut av huset, ble han båret ut gjennom et hull i veggen. Deretter rodde Egil liket av Skallagrim ut til Digraneset. Ytterst på neset ble en gravhaug bygd, hvor Skallagrim gravlegges sammen med sin hest, sine våpen og sitt verktøy (Egilssoga kapittel 58).

Visse karakterdrag i Egils ætt kommer tydelig fram. Kveldulv, Skallagrim og Egil er alle tre mørke og stygge av utseende, de er hamrame og forstår seg på trolldom. Egils mor heter

Bera, som betyr hunnbjørn, noe som også representerer annerledesheten ved familien. De omgir seg med folk som har spesielle egenskaper; et eksempel på dette er da Skallagrim skal besøke kongen og har med seg elleve menn, mange av dem hamrame og trollkunnige. De beskrives som ”...likare tussar i vokster og syn enn menneskelege folk”, og ”...makelaust sterke” (Egilssoga kapittel 25). Flere av Skallagrims egenskaper stemmer bedre overens med ideen om en person fra hedensk tid enn en karakter fra Snorres samtid. Hvis sagaen er nedskrevet etter en muntlig tradisjon, kan nettopp Skallagrims egenskaper være trekk fra før-kristen tid. Det er lite sannsynlig at Snorre, hvis han var forfatteren, diktet opp disse egenskapene, da det ikke ville tjene forfatteren å knytte Egils far til trolldom og seid (Lund 2006:333). Det er interessant at Skallagrim beskrives som stygg, hamram og trollkunnig. Dette er sider en finner igjen blant annet i mytene om Volund og Regin. Skallagrim ser ut til å være en velstående og respektert mann, og det er et viktig element at han begraves med smedredskapene sine. Skallagrim kan betraktes som en modell av den norrøne jernaldersmeden.

Måten Skallagrim ble separert fra sin bolig på da han døde, er et tydelig tegn på at de etterlatte var redd for gjengangeri (Hodne 1980:102). Skildringen fra Egils saga er et eksempel på den ærefrykten og redselen man kan ha følt for mennesker med spesielle transformative evner i det førkristne samfunnet.

4.2.4 Kontinentale lovtekster

Selv om dette ikke er kilder fra norrønt område, kan det likevel være verdt å nevne kontinentale lovtekster. Av enkelte lovtekster, som for eksempel den burgundiske *Lex Burgundionum* fra ca. 517, eller den frankiske *Lex Salicia* fra ca. 507-511, framgår det at smeden var ufri. I *Lex Salicia* står det blant annet at mannsboten for en gullsmed er lavere enn for en fri mann, og gullsmeden betegnes der som slave (Andersson 1995:116; Straume 1986:54). *Lex Alamannorum* fra 700-tallet har imidlertid blitt tolket som at smedene hadde høy sosial posisjon, da det står i loven at man måtte betale en høy mannsbot dersom man skadet en smed (Thålin-Bergman 1979:102). Men forklaringen kan også være at de høye bøtene skyldtes at smedene var verdifulle for sine eiere. Her kan det nordiske trellsystemet nevnes som en eventuell parallell, hvor den som begikk et lovbrudd mot en trell kunne sone ved å gi trellens eier en økonomisk erstatning (Hed Jakobsson 2003:158-159). I annalene

hører vi også om smeder som blir tatt som verdifullt plyndringsgods (Thålin-Bergman 1979:102).

Som vi ser er kildene ofte motsetningsfulle. Kent Andersson (1995) mener at arkeologien ofte benytter seg av enten-eller forklaringer, enten var smeden fri eller ufri. Man ser problematikken i svart eller hvitt, og utelukker at det finnes gråtoner. Svaret på smedens posisjon mener Andersson er preget av nettopp gråtoner. Han kunne være fri med høy sosial posisjon eller ufri med lav sosial posisjon. Det ene utelukker ikke det andre. Man kan også tenke seg at smedens status var avhengig av hvilken oppdragsgiver han hadde. En smed som var tilknyttet et fyrstehoff hadde kanskje høyere status enn en som kun arbeidet for allmennheten. Status kunne også henge sammen med hva slags produkter smeden produserte (Andersson 1995:115-116; Wicker 1994:145). Smedene som produserte smykker og høystatusvåpen hadde trolig høyere status enn smedene som laget våpen og redskaper brukt i hverdagen (Wicker 1994:146).

Bildet som de kontinentale lovtekstene tegner av smeden passer imidlertid ikke med oppfatningen man får av Skallagrim i Egilssoga. Skallagrim fremstår som en mektig og velstående mann, han eier mange gårder og skip, og har en hær på 60 mann. Han får også tilbud om å gå inn i kongens hird, noe han sier nei til. Da Skallagrim dør, blir han hauglagt sammen med sin hest, våpen og verktøy. Alt dette viser at smeden Skallagrim verken var ufri eller en mann med lav sosial status, men derimot at han var en respektert mann. Heller ikke Volund og Regin fremstår som slaver med lav status, selv om Volund i en periode blir holdt fanget av kongen. Begge er tilknyttet konger ved at de lager kostbare gjenstander, og de har overnaturlige egenskaper som gjør at de er både fryktet og beundret.

4.3 Smeden i de religionshistoriske kildene

De religionshistoriske kildene overlapper delvis de litterære, ettersom religionshistorikere som behandler norrøn religion bygger på skriftlige kilder fra middelalderen. Det ser ut til å være et globalt motiv at skapende guder beskrives som håndverkere (Eliade 1978; Hed Jakobsson 2003; Helms 1993; Motz 1983). I følge Eliade (1978) er oppfatningen om den guddommelige smeden og helten som er tilknyttet herskerne velkjent fra Finland til Indonesia.

I mange kulturer er tordenguden smed, hvor lyn og torden er hans verk. I en rekke mytologier smir guddommelige smeder gudenets våpen, noe som fører til seier over drager eller andre uhyggelige vesen. I en kana'aneisk myte smir Koshar-wa-Hasi to stenger som Ba'al bruker til å drepe Yam. I den egyptiske versjonen av myten smir Ptah, håndverkernes gud, de våpen som gjør det mulig for Horus å beseire Seth. På samme måte lager den guddommelige smeden Tvashtar Indras våpen til hans kamp mot Vritra. Hefaistos smir tordenkilen som Zevs beseirer Typhon med, og dvergene smir Odins altgjennomtrengende spyd Gungner og Tors hammer Mjølner, som alltid treffer sitt mål (Eliade 1995:59).

4.3.1 Norrøn mytologi

I norrøn mytologi var det Loke som behersket ildkunsten, og han hadde kontakt med smedene. Han er en av de mest gåtefulle skikkelsene i norrøn mytologi. Han kunne forvandle seg til dyr og insekter, og skifte kjønn. Loke var den gudene gjorde narr av, han var transseksuell (Hermundstad 1995:148), han kunne sette nytt liv til verden (Davidson 1988:44) og han ble kalt "kjerring" (Hermundstad 1995:152). Loke fikk dvergene i underverdenen til å smi magiske gjenstander, som Odins ring Draupner og spydet Gungner, og Tors hammer Mjølner (Barndon 2005a:361; Hedeager 2004:167; Motz 1983:91,146). Det var dessuten bare dvergene som kunne lage kjetting sterk nok til å binde Fenrisulven (Hed Jakobsson 2003:145).

4.3.2 Gresk mytologi

I gresk mytologi var titanen Prometeus ildguden, mens den lamme og forkrøplete Hefaistos var håndverkernes gud og guden for smedens ild. Hefaistos var sønn av Zevs og Hera. Med hjelp fra sine enøydte arbeidere, kyklopene, laget han tordenhammere til Zevs, piler til Apollon, våpen til de andre gudene og heltene, og Amors piler. Han smir også lynstrålen som Zevs bruker til å overvinne Typhon (Eliade 1978:98). I mange tekster, blant annet Homers *Iliaden* og *Odyseen* og Hesiods *Teogonien*, fremstår Athene som hans hjelper, eller at Hefaistos og Athene er et par som hadde et verksted sammen. I andre tekster fremstilles Afrodite som hans kone. Allison Burford (1972) påpeker at gudene i Olympia kan ha beundret Hefaistos, men at Homer latterliggjorde han i sin diktning. Dette kan være et uttrykk for den ambivalente rollen smeden hadde på denne tiden. Smedens guddommelighet og hans forkrøplete kropp ødelagt av smiarbeidet fremheves i *Iliaden*, mens hans yrke fremstilles også

mer heroisk når han smir for Apollon, eller slik det kommer til uttrykk på en rekke greske vaser. Hefaistos var guddommelig, men også menneskelig. Han var en gud, en lærd og en håndverker, og ikke minst var han skapende (Barndon 2005a:360-361). Den romerske utgaven av Hefaistos heter Vulcanos.

4.3.3 Afrikanske opprinnelsesmyter

I svært mange afrikanske opprinnelsesmyter kobles den første kunnskap om ild til smeden (Barndon 1992, 2001; Eliade 1978; de Maret 1985; Reid og MacLean 1995). Nzeanzo fra Sudan var regngud og guden for fruktbarhet og metall. Blant dogonfolket i Mali kunne guden Nommo, som var den store rådgiveren for menneskene, forvandle seg til en smed. Dogonfolket sier at Nommos aktiviteter er synlige på himmelen når det er storm, for da bruker han hammeren og lager tordenvær (Eliade 1978). De beundrer smeden for hans kunnskap, og smedens redskaper har en sentral rolle i dogonfolkets kultiske liv. Den Første Smed hadde en viktig posisjon i mytologien og fra deres øverste gud, Amma, fikk han de første kornsortene som han la inne i hammeren sin og tok med seg til menneskene. En annen variant av denne myten forteller at en av de andre gudene la litt korn ved Den Første Smeds redskaper, og dermed ble han beskyldt for tyveri. Som straff sendte Amma han ned til menneskene. Når han kom i kontakt med jorda ble han uren, og kunne derfor ikke dra tilbake til de andre gudene. Dermed måtte han bli hos menneskene og lage jern (Barndon 2005a:364).

I dogonfolkets myter finner vi også koblingen mellom metallurgi og dverger og underjordiske. De første mytologiske innbyggerne i regionen kaltes "Negrillos". Disse forsvant etter hvert under jorden, men man kan ifølge myten fortsatt høre gjenklangen av hammeren til disse iherdige smedene (Eliade 1978:105).

I en annen afrikansk myte fortelles det om den Rwandiske helten Ruganzu Ndori, som etter å ha fått en hammer fra sine forfedre, kan kontrollere regnet. Helten kommer til Rwanda der det har vært tørke siden landet ble uten konge, og hans ankomst får en ku til å kalve, en kvinne til å føde, tordenen til å rulle og regnet til å falle. Denne myten viser en direkte sammenheng mellom kongen, smedens hammer, fruktbarhet og regn (de Maret 1985:78).

I mange av de afrikanske mytene slik de er nedtegnet av blant annet Luc de Heusch (1980), fortelles det om et folk som enten ikke var helt fullkomne. Det vil si at de bare hadde en side eller en halv kropp, eller de var dverger. Disse skikkelsene kobles ofte til metall og jernvinning (Herbert 1993:238), slik vi har sett i både greske og norrøne myter. Også den egyptiske håndverker-guden Ptah har enkelte ganger blitt fremstilt som dverg (Helms 1993:56).

En utbredt oppfatning av smeden er at han er ildens mester. Ilden er ustabil, lunefull og krever næring og kontroll. Den har to sider; den kan både gi liv og ta liv. Det å beherske ilden er sentral for hans magiske kunnskaper, og ilden er i seg selv en metafor for den magiske kraft. Ved hjelp av denne kraften har smeden evnen til å endre materien, det vil si at han ved hjelp av ild skaper om jord til redskaper. Kunsten å fremstille redskap blir av denne årsak sett på som noe overmenneskelig, enten guddommelig eller demonisk (Eliade 1978:29, 1998:180-181).

4.4 Smeden i det etnografiske materialet

Etnografiske undersøkelser viser at ritualer og symbolikk er en viktig del av avansert teknologi. Kunnskap og produksjon er oftest preget av tradisjoner og ritualer. Smeder i tradisjonelle samfunn blir ofte forbundet med makt og magisk kraft fordi de skaper rituelle gjenstander som medierer mellom denne verden og den andre, og med disse gjenstandene kan verden beherskes. Smedens status i de etnografiske kildene varierer fra frykt, forakt og avsky til respekt og ærefrykt (Brown 1995:128-129, 132-139; Eliade 1998:180; Helms 1993:52-53; Motz 1983:14; Rowlands 1971:216). Smeden var sosialt sett alltid på siden av samfunnet. I Nord- og Vest-Afrika hadde han en stigmatisert kasteidentitet (Cline 1937; Herbert 1993; McNaughton 1988). I Øst-Afrika derimot hadde smeden en høy sosial status, fordi han rådde over en kosmisk kraft, han kunne lage jern, hadde kontakt med forfedrene, guder og ånder. Han hadde også kunnskap om magi og medisinerbruk (Barndon 2005a:359). Fra Øst- og Sentral-Afrika finnes det mange graver med smedverktøy der smedens identitet som håndverker gis betydning (Barndon 2005b:65).

I Karagwe, et kongedømme fra 1800-tallet i det nåværende Tanzania, hadde man ”smedkonger”. Blant de kongelige regalia fantes rituelle hammere og ambolter, som var laget

i mørke eller i skjul. Disse symboliserte de farlige sidene ved både smiing og lederskapets makt (Reid og MacLean 1995; Rønne 2002:57).

Randi Barndon (1992, 1996, 2001) har studert jernfremstillingen hos Fipaene, en bantutalende folkegruppe i sørvest Tanzania, slik den har foregått nesten fram til våre dager. Her hadde smeden en sterk posisjon i samfunnet. Smeden skaffet jordbruksredskaper, og jernet, spesielt i form av hakker, var en viktig handelsvare. Den viktigste personen innen jernfremstillingen var mestersmeden. Han var ofte landsbyhøvding og derav bindeledd mellom konge og befolkning. Hans status var også assosiert med kunnskap om magiske gjenstander. Det var mestersmeden i kraft av sin tittel og eier av en kurv med magiske remedier, som ledet fremstillingen. Kurvens innhold og hvordan det skulle anvendes hadde bare mestersmeden kjennskap til. Det var hans ansvar at kunnskapen om fremstillingen ble videreført til neste generasjon.

Koblingen mellom lederskap og smeder er utbredt over store deler av Sentral-Afrika, det samme gjelder for bruken av hammer og ambolt i ritualer i forbindelse med kroning eller innsettelsesseremonier av nye høvdinge (de Maret 1985:79-84). Vi finner denne koblingen hos flere folkegrupper i Kongo-regionen. Hos noen er smeden alltid magiker og ofte høvding, hos andre kommer smeden som nummer to i hierarkiet, etter høvdingen (Eliade 1978:92). Et eksempel kommer fra Luba-kongedømmet i Kongo, hvor smeden laget kongens regalia, og kunnskapen var så høyt respektert at kongen selv hevdet han var en smed, en *roi-forgeron* (Barndon 2005a:365; Kriger 1999; de Maret 1985:77). Men det skilles mellom samfunn hvor håndverkeren selv utøver politisk makt, og samfunn der smeden assosieres symbolsk til den politiske makten, eller er under dens kontroll (de Maret 1985:76).

Smedene og høvdingene var fryktet og ble oppfattet som potensielle hekser og trollmenn, ettersom de kunne bruke makten de hadde både til godt og ondt. Man antok at smeden, på lik linje med høvdingen, hadde kontroll over fruktbarheten, både metaforisk og faktisk (Barndon 2005a:365; Childs & Herbert 2005:288). I forbindelse med jernutvinning spesielt, men også i smia, ble det utført ritualer der kjønn og alder forklarte transformative krefter. Smedens overnaturlige krefter gjorde han til høvdingens potensielle rival. I Sentral-Afrika hadde smeden en viktig rolle ved innsettelse av ny høvding, og som nevnt ovenfor laget han kongens regalia (Barndon 2005a:365; Childs og Herbert 2005:288; Kriger 1999; de Maret

1985; Schmidt 1997). I det gamle kongedømmet i Kongo var kongen symbolsk likestilt med smeden (Herbert 1993).

Det finnes mange eksempler på at smeden hadde andre oppgaver i tillegg til å lage redskaper. Han kunne også være omskjæreren ved initiasjonsritualer, den som utførte ritualer ved begravelser, magiker og medisinmann, musiker, jeger, og han var, som tidligere nevnt, ofte landsbyhøvding (Barndon 1992, 2005a; Brown 1995:128; Childs og Herbert 2005; Haaland 2004:15; Herbert 1984, 1993; Willis 1981).

Blant deler av Kenyas befolkning blir jern fortsatt sett på med beundring og respekt og betraktet som hellig, og man tror det har en sterk mystisk kraft. Dette gjelder kun jern, andre metaller oppfattes ikke på samme måte, trolig fordi bare jern ble utvunnet og smeltet i Kenya. Jernet får sin mystiske kraft gjennom transformasjonen fra malm til metall, ren malm har ingen kraft. Det er smeden som må aktivere denne kraften ved å smelte og forme jernet. Renselsen og transformasjonen som malmen gjennomgår før den blir til metallgjenstander, kan bare skje ved bruk av ild. Ilden kontrolleres av en innvidd smed, og hans arbeidshemmeligheter har blitt overlevert fra hans smed-forfedre. Man tror at åndene fra disse forfedrene hjelper smeden med arbeidet. Denne prosessen fører til at man tror gjenstandene smedene lager har magiske krefter og at smedene selv var mektige magikere. Fordi jern innehar en mystisk kraft, behandles det med ærefrykt og respekt. På den ene siden gir jernet beskyttelse til mennesker og dyr, men det kan også være farlig og til skade for mennesker og dyr (Brown 1995:102-103). Det ambivalente forholdet til både jernet og smeden er relativt universelt (Eliade 1978:96).

Sammenfattet kunne den afrikanske smeden også være en magiker, en rituell spesialist og en person som var i kontakt med gudene og forfedrene, i tillegg til å fremstille jern og lage redskap. Man kan tenke seg at den norrøne jernaldersmeden har hatt en lignende rolle, hvor flere aspekter i tillegg til det funksjonelle inngikk i smedrollen.

4.5 Diskusjon

Vi ser at smeden figurerer i ulike kontekster; i det arkeologiske materialet, i den nordiske litteraturen, i de religionshistoriske kildene og i etnografien. Det at man finner smeden i så mange ulike sammenhenger, tyder på at han har hatt en viktig rolle og status i samfunnet. En del fellestrekk tilknyttet smedens kosmologi, rolle og identitet kan finnes igjen i ulike deler av verden.

Smienes beliggenhet har, som jeg var inne på tidligere i kapittelet, blitt forklart med brannfaren knyttet til metallurgisk virksomhet. En annen mulig tolkning kan være at smiene fra yngre jernalder ble lagt utenfor den samtidige bebyggelsen fordi kunnskapen skulle beskyttes og kontrolleres. Denne tolkningen utelukker ikke forklaringen om brannfaren. Ola Rønne (2002:60) argumenterer for at smedens hemmelige kunnskap kan være en årsak til smias plassering ved å trekke inn funnet av en smie i Hundvåg ved Stavanger, hvor selve huset har en rund form. Rønne mener formen understreker forskjellen i forhold til langhusene som var vanlig i jernalderen, og dermed annerledesheten ved aktivitetene i smia. I smia foregikk trolig handlinger som ikke var allment tilgjengelige, metallurgiske handlinger var tabubelagt og kunnskapen hemmelig (Sauvage 2005b:67). Smias beliggenhet kan ha bekreftet og fastholdt smeden som adskilt fra det øvrige samfunn.

Skallagrims smie ligger ved vannet, langt fra bebyggelsen (Egilssoga, kapittel 31), og Volunds smie, da han er i kongens fangenskap, finnes på en liten holme omgitt av vann (Volundkvadet, vers 17 og følgende prosatekst). Etter at Regin har smidd sverdet Gram, går han og stikker sverdet i en elv for å teste skarpheten (Reginsmål, prosateksten mellom vers 14 og 15), noe som tyder på at elva ligger i nærheten av smia. Smias beliggenhet ved vann og bort fra bebyggelsen går igjen både i myter, skriftlige kilder og det arkeologiske materialet. Dette tyder på at beliggenheten har hatt en spesiell betydning utover brannfaren.

Fra etnoarkeologien finner vi eksempler på at desentralisert lokalisering var avgjørende for utfallet av smelteprosessen. Blant Fipaene i Tanzania er lokaliteten for smelting lagt utenfor landsbyen. Plasseringen var ikke basert på tilgang til råstoff. Et viktig moment med beliggenheten var at uvedkommende, for eksempel kvinner, ikke skulle komme for nær og på denne måten ødelegge jernet (Barndon 2001:167-168). Andre eksempler er at smelteplassen ble beskyttet mot uvedkommende og inntrengere med magiske planter (Barndon 2001:130-

131). Dette viser at det var viktig å holde uønskede personer unna smelteplassen, da disse kunne bryte tabuer og ødelegge resultatet. Selv om eksemplene kommer fra etnografien og gjelder jernsmelting, kan man tenke seg at en lignende tankegang kan ha vært årsaken til plasseringen av jernalderens smier.

Både det arkeologiske materialet og mytologien vitner om fellestrekk når det gjelder huler og hellere. Som tidligere nevnt er det funnet spor av metallurgiske aktiviteter i huler og hellere. I mytologien har dvergene, som ofte assosieres med smiing, tilholdssted under jorden, i hauger eller i berget. Dvergene fungerer som symbolske representasjoner av smedens hemmelige kunnskap (Gansum og Hansen 2004:362), de kan betraktes som det mytiske motstykket til den menneskelige smeden. Gjennom den norrøne smedens tilknytning til dverger og guder, kan han kobles til en rekke overnaturlige egenskaper som hamskifte, magi og andre sjamanistiske evner. Smeder som kortvokste skapninger som lever under jorden kan man også finne i andre kulturers mytologi (Eliade 1978:105), og oppfattes av Eliade (1978:57) som mytiske bilder på de mennesker som trenger inn i fjellet for å hente ut metall. Kanskje har metallurgiske aktiviteter foregått i huler og hellere på grunn av en slik oppfatning?

Kildene jeg har gått gjennom i dette kapittelet vitner om at smeden var annerledes, han tilhørte en verden utenfor den menneskelige, han innehadde overnaturlige egenskaper, var både fryktet og respektert og laget imponerende våpen og gjenstander både for konger og guder. Smeden forandrer og skaper, han transformerer natur til kultur gjennom å forvandle malm til gjenstander. Han laget redskaper som hadde stor betydning for jernaldersamfunnet, og smeltet om gamle gjenstander til nye. Hans kunnskap var av en nærmest guddommelig, magisk-religiøs karakter, en kunnskap som andre ikke hadde tilgang til, noe som kunne føre til både respekt og forakt. Det at smeden holdt sine yrkeshemmeligheter for seg selv, kan være en forklaring på mystikken rundt smedyrket. Smeden kan også ha fått sin spesielle status på grunn av hans håndtering av råmaterial som inneholdt en særskilt energi. Han ble kanskje assosiert med, eller til og med fylt med kraften som fantes i gjenstandene (jfr. Helms 1993:9). At gjenstandenes råmaterial enkelte ganger kom fra forfedrene og/eller fra steder langt borte (jfr. sagaen om Sigurd Fåvnesbane), råmaterial som inneholdt en spesiell energi, bidro kanskje til smedens særegne status.

Også det at den mytologiske smeden omgås med konger forteller om deres posisjon. Mytene om Regin og Volund viser en kobling mellom smeden og kongen, den politiske eliten.

Volund lager kostbare gjenstander som er avgjørende for kongefunksjonen, den jordiske kongen er altså avhengig av mestersmeden for å opprettholde sin makt. Regin står bak Sigurd Fåvnesbanes forvandling til helt og konge. Denne sammenhengen mellom smeden og kongen finner vi også i de religionshistoriske kildene, der smeden smir gudenes våpen, noe som fører til seier over gudenes fiender og opprettholder deres posisjon. Det etnografiske materialet viser også en rekke eksempler på assosiasjonen mellom politiske eliter og spesialister innen ulike profesjoner og håndverk, som smiing (se Eliade 1978; Helms 1993: Del I). Jeg har i kapittel 4.4. vært inne på fenomenet smedkonger og sett at smeden kunne være høvding, og dermed bindeleddet mellom konge og befolkning.

Det er nærliggende å tro at en slik forbindelse mellom smeden og den politiske eliten også har eksistert i jernaldersamfunnet. Flere forskere (f.eks. Hedeager 1992; Myhre 1987, 2002:207-209) har påpekt at gaveutveksling med prestisjegjenstander har vært viktig for høvdingmakten. Et vellykket alliansenett er et system som hele tiden må opprettholdes (Hedeager 1992:280). Gaver gis vanligvis ovenfra og ned i systemet, mens nedenfra og opp gis det motytelser i form av tjenester og betaling (Hedeager 1992:134). For å opprettholde systemet stilles det krav til overskuddsproduksjon av varer som kunne inngå i vareutvekslingsnettverket (Kristoffersen 2000:44). Kontroll over produksjonen av prestisjevarer som inngikk i systemet, kan dermed ha vært viktig for å fastholde sin egen makt. De flinkeste smedene, mestersmedene, kan i en slik sammenheng ha vært viktige ved at de produserte slike prestisjegjenstander, som for eksempel praktvåpen. Ved å knytte til seg smeder fikk høvdingen kontroll over produksjonen av gjenstandene og sørget for at systemet ble opprettholdt, og sikret dermed sin egen posisjon. Ifølge Gell (1992:46, 52) vil også den sosiale eliten samtidig ha tilgang på smedens magiske krefter, og dermed også til makt. På denne måten ble smedens kunnskap og ferdigheter av stor betydning for høvdingene.

Jeg mener det er rimelig å anta at det man oppfattet som spesielt for smedene og deres posisjon i jernaldersamfunnet, ble gjengitt i bilder, sagaer, dikt og myter. Dermed kan man gå ut i fra at mytene som omhandler Regin og Volund forteller om kosmologi og forestillinger knyttet til smeden i yngre jernalder. De materielle fremstillingene av Volund og Sigurdmyten, som Sigurdsristningen og Franks Casket, vitner også om at forestillingene har vært levende i samfunnet i hvert fall helt tilbake til 700-tallet.

4.6 Oppsummering

Ut i fra det jeg har gått gjennom i dette kapittelet er det altså grunn til å tro at smeden har hatt en sentral posisjon i jernaldersamfunnet. Smeden var helt nødvendig for samfunnet, han laget våpen, verktøy til ulike håndverk og redskaper man måtte ha for å drive jordbruk. Han har trolig også vært av stor betydning for elitens opprettholdelse av makt gjennom å produsere prestisjegenstander som inngikk i gavegiving- og prestisjeøkonomien. Kildene jeg har studert i dette kapittelet tyder på at smeden har hatt en rolle utover det rent funksjonelle. En del fellestrekk tilknyttet smedens kosmologi, rolle og identitet fra ulike deler av verden vitner om dette, som vi har sett finnes det mange paralleller i legender og skriftlige kilder som omhandler smeden. Man kan anta at de egenskaper og kvaliteter som ble knyttet opp mot den mytiske smeden, også gjaldt for jernaldersmeden. Trolig har både den mytiske og den reelle smeden vært knyttet til et magisk og overnaturlig univers, hatt magiske evner, og en rituell betydning utover det rent funksjonelle. Mytene om smedens håndverk har utvilsomt bidratt til å sette den virkelige jernaldersmedens virksomhet og produkter i et mytisk og mystisk lys. Ut i fra dette er det grunn til å anta at dette også kommer til uttrykk i gravmaterialet. Smedverktøy i graver kan være et bilde på denne oppfatningen, enten det er smeden selv som er gravlagt, eller krigere og stormenn som har hatt et ønske om å assosieres med den mektige og fryktede jernaldersmeden.

Med dette kapittelet som bakgrunn vil jeg i de følgende kapitler se nærmere på fenomenet smedgraver, og studere gravgodset i slike graver. Dette for å undersøke om det er en forbindelse mellom den mytologiske smeden og jernaldersamfunnets smed. Er det mulig å spore denne eventuelle forbindelsen i det arkeologiske materialet?

5. SMEDGRAVER OG SMEDVERKTØY

Kapittel 5 omhandler diskusjonen omkring begrepet smedgrav. Som jeg allerede har vært inne på i kapittel 4.1.3 har flere forskere stilt seg kritisk til dette begrepet. I kapittel 5.1 vil jeg gå nærmere inn på de ulike synspunktene i denne debatten. Kapittel 5.2 er en gjennomgang av smedens verktøy og dets bruksområde. Det er for denne oppgaven relevant å se på hvilke redskaper som med rimelig sikkerhet kan sies å tilhøre smedens verktøy. Diskusjonen om smedens verktøy er til hjelp når jeg skal analysere gravmaterialet i kapittel 6.

5.1 Smedgraver eller graver med smedverktøy?

Graver med smedredskap har som tidligere nevnt vært et tema for flere arkeologiske studier. En viktig del av debatten har vært om graver med smedverktøy faktisk representerer gravlagte smeder, eller om andre faktorer ligger bak. Jeg har allerede vært inne på denne debatten i kapittel 2, men vil gå nærmere inn på temaet her.

Sjøvold (1974:306-307) stiller som nevnt spørsmål ved bruken av begrepet smedgrav på graver med smedverktøy, og mener man bør unngå begrepet og heller snakke om graver med smedverktøy. Han er også skeptisk til å bruke antall smedredskaper som kriterium på en smedgrav, og peker på at mange av gravene med mye smedverktøy også inneholder rikelig med annet utstyr og redskaper.

Wallander (1989:107-109,112) mener også man bør være forsiktig med å tolke en grav med smedverktøy som en smedgrav. Han er kritisk til at så mange norske graver med smedredskap kalles smedgraver, ettersom 214 av 375 graver i Petersens (1951) oversikt inneholder ett smedredskap, som oftest en hammer eller en fil. I følge Wallander bør man komme fram til en definisjon av redskapssammensetningen i en grav for at den skal kunne tolkes som en smedgrav. Da kan man forsøke å skille ut smedgravene fra våpengraver, fangstmannsgraver og håndverkergraver. Wallander mener at man må spørre om det er sannsynlig at verktøyet kan ha blitt brukt utenfor en smie eller av en ikke opplært smed. Dersom det er sannsynlig, kan man ikke betrakte redskapene som typiske smedverktøy. Verktøy som smitang og avlstein regner han som sikre indikatorer på smedyrket, mens hammere og filer er mer usikre. Et par snekkerverktøy blant en større mengde smedverktøy

ødelegger derimot ikke gravens karakter som smedgrav (Wallander 1989:152). Wallander nevner blant annet gravene fra Byggland, Skredtveit og Ytre Elgsnes som eksempler på rimelig sikre smedgraver (Wallander 1989:112-114).

Straume (1986) stiller som nevnt spørsmålet om gravmaterialet kan brukes som yrkesindikator og om det kan fortelle noe om smedens posisjon i samfunnet. Hun stiller også spørsmål ved definisjonen av en smedgrav, og tar utgangspunkt i en streng definisjon av smedgraver. Hun mener at kun graver der smedutstyret er det eneste eller det mest dominerende materialet i graven, kan regnes som smedgraver. Graver med mye smedverktøy som i tillegg inneholder fullt våpensett, snekkerverktøy og jordbruksredskaper mener Straume tyder på at utstyret i graven er tilknyttet den døde sosiale status mer enn hans profesjon. Hun sier videre at mange av gravene tyder på høy status, men er skeptisk til at den døde var gravlagt i kraft av sitt yrke og ikke som følge av slektstilhørighet eller andre egenskaper. Hvis den gravlagte var smed, skulle man forvente å finne smedgraver i nærheten av kjente smier og verkstedplasser. Straumes konklusjon er at gravmaterialet ikke er brukbart til å belyse smedens sosiale posisjon i samfunnet, og at det er så å si umulig å avgjøre om den døde har fått med seg smedredskap i graven på grunn av sin sosiale status eller sitt yrke (Straume 1986:55).

Martens (1995, 2002) tar også opp forholdet mellom profesjon og gravutstyr. Hun er kritisk til Straumes strenge definisjon av smedgraver. Martens mener at jo flere smedredskaper som er gitt med i en grav, jo større sannsynlighet er det for at den gravlagte var spesialisert smed (Martens 2002:176).

Straumes strenge definisjon utelukker rike funn, som for eksempel smedfunnet fra Byggland (se Blindheim 1963), selv om graven har det største antall smedredskaper i norsk sammenheng. Den utelukker også muligheten til å studere smedmaterialet i forhold til det andre gravinventaret, da man etter en slik definisjon sitter igjen med graver som inneholder nesten kun smedredskaper (Sauvage 2005b:35).

Det har også vært hevdet at smedutstyr i en grav kan ha en symbolsk funksjon. Utstyret kan hentyde til avdødes ferdigheter mer enn hans yrke. Dersom smedyrket hadde høy status, var det viktig og fortelle at den døde hadde behersket smikunsten, selv om han bare av og til drev med den (Gudesen 1980:118). Smedgravene kan representere personer med ulik

samfunnsposisjon, og smedverktøy i graven beviser ikke ubetinget at den er en smedgrav. Smedverktøy i graver kan symbolisere den hemmelige kunnskapen om smiing eller transformasjon, selv om det ikke nødvendigvis var smeden selv som var gravlagt. Smed kan ha vært ett av flere rollesett tilknyttet en person, og dette kan gjenspeiles i gravkonteksten (Sauvage 2005b:34).

Nancy L. Wicker (1994:148) mener man ikke kan utelukke at smedredskap kan ha blitt lagt ned sammen med noen som ikke var smed, selv om det er mest sannsynlig at redskap nedlagt i en grav har hatt en spesiell betydning for den døde eller de etterlatte.

5.1.1 Oppsummering

Diskusjonen om hvorvidt graver med smedverktøy representerer smeden eller ikke, er omfattende, og forskere som har behandlet temaet har kommet til ulike konklusjoner. Fra graven alene er det vanskelig å trekke slutninger om graden av profesjonalitet. Hvis vi likevel forutsetter at graver med smedredskap representerer en gravlagt smed, betyr dette at mange har hatt en høy posisjon ettersom de har fått med seg redskaper i graven. Mange av gravene med smedutstyr er svært rike når det gjelder antallet og kvaliteten av gravgaver, noe som reflekterer en høy samfunnsmessig posisjon. Det er rimelig å tenke seg at ettersom man har lagt ned smedverktøy i rikt utrustede graver, så har smedens arbeid vært et respektert og betydningsfullt yrke.

5.2 Smedens verktøy

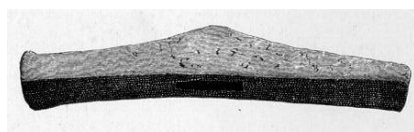
Hammere

Hammeren er blitt karakterisert som det redskap smeden har det mest personlige forholdet til i smia (Bergland 2000:41). Hammere fra yngre jernalder er tidligere forsøkt typeinndelt av flere forskere (Grieg 1922; Ohlhaver 1939; Petersen 1951; Serning 1966; Tomtlund 1978; Müller-Wille 1977; Wallander 1979). De blir ofte delt inn i grupper med kriteriene *lettere*, *mindre* og *grovere*, men ofte overlapper gruppene hverandre. Det har blitt gjort undersøkelser av hammeres vekt og lengde for å komme nærmere de ulike hammernes funksjon (se eks. Sauvage 2005b; Wallander 1979). Vekt, form og funksjon er aspekter som henger sammen for at redskapet skal kunne benyttes effektivt til den jobben som skal utføres.

Raymond Sauvage (2005b:40-44) tar i sin avhandling utgangspunkt i materiale fra Midt-Norge og deler hammerne inn i to grupper ut i fra utseende. Type 1 (figur 9) har bane og penn med skafthullet cirka midt på hammeren, mens type 2 (figur 10) har bane og nakke med skafthullet plassert bak på hammeren. Typeforskjellene er omtalt i tidligere litteratur som henholdsvis R394 og R395 etter Ryghs plansjeverk (Grieg 1922:31-39; Petersen 1951:78-84; Rygh 1885). Type 1 viser en jevn fordeling av vekt fra under 50 gram til 300 gram, mens type 2 går fra under 200 til 500 gram. Sauvage argumenterer for at hammere under 200 gram er for lette til å kunne bearbeide jern i særlig grad, men har vært brukbare til klinking, tynnsling og annet lettere arbeid. Når hammeren er over 200 gram, er det større sannsynlighet for at den har blitt brukt til lettere jernsmiing. Sauvage konkluderer med at hammere av type 1 har vært brukt til ulike arbeidsoppgaver som ikke alle har vært spesifikt tilknyttet smedfaget, mens type 2 peker seg ut som hammere som har tilhørt smedens fag med større sikkerhet enn de lette hammerne av type 1 (Sauvage 2005b:43). Wallanders undersøkelse av svenske hammere viser samme tendenser (Wallander 1979:32-33).

I gravfunnet fra Byggland, Morgedal og i verktøykisten fra Mästermyr på Gotland (se Arwidsson & Berg 1983; Blindheim 1963) er det imidlertid funnet hammere rundt 500 gram og over som kan jmføres med type 1. Derfor kan ikke type 1 utelukkes som smihammer. Men for det midtnorske materialet er det type 2 som indikerer å ha tilhørt smedens verktøy (Sauvage 2005b:43).

I det etnografiske materialet finner man, som nevnt i kapittel 4.4, eksempler på at smedens redskaper tillegges en spesiell kraft, ikke bare smeden selv. Dette gjelder først og fremst hammeren, som er hyllet flere steder, og symboliserer torden- eller ildguden. Hammersymbolikk er også kjent fra yngre jernalder gjennom funn av torshammere. I Eddadiktet Trymskvíða ble hammeren brukt ved brudevielse. Hammeren ble ansett for å ha en sjelden overnaturlig kraft, og det har trolig vært en forbindelse mellom guden Tor og smiing i den norrøne myteverden (Haaland 2004:14; Rønne 2002:58). I germansk kultur symboliserte hammeren smedens kraft og skaperevne (Haaland 2004:14).

Figur 9. Hammer, type 1 (Rygh 1885: fig. 394).

Figur 10. Hammer, type 2 (Rygh 1885: fig. 395).

Tenger

Tenger er tidligere behandlet av flere forskere (Grieg 1922; Ohlhaver 1939; Petersen 1951; Müller-Wille 1977). Tengene ble tidlig forsøkt inndelt i ulike grupper, først og fremst ut fra størrelse. Både Grieg og Müller-Wille skiller mellom små tenger kortere enn 30 cm og større opp til 70 cm. De grovere smedtengene er trolig brukt til å holde større arbeidsstykker og er typisk for jernsmiing, mens de mindre antakelig ble brukt til finsmiing (Müller-Wille 1977:153). Ohlhaver (1939:66) hevder at jo lengre tangens skaft var, desto mer praktisk var den å anvende i smia.

Figur 11. Tang (Rygh 1885: fig. 391).

Filer

Filer er den nest største gruppen redskaper som er blitt tilknyttet smiing i Norge (Petersen 1951:94). Filer fra jernalderen har ikke vært forsøkt klassifisert tidligere. Filer finnes i mange graver med smedverktøy, i andre tilfeller er fil det eneste redskap i graven (Wallander 1979:4). Stort sett regnes filen som en del av smedens verktøy (f.eks. Grieg 1922; Petersen 1951; Müller-Wille 1977), men man skal imidlertid være varsom med å kategorisk plassere filen som en del av smedverktøyet (Wallander 1979:4). Det kan ikke utelukkes at filen har blitt brukt til andre oppgaver utenom smedfaget, for eksempel i flere sammenhenger der redskap trengte egg, og den var nødvendig for bonde, jeger, kriger og smed (Sauvage 2005b:47-48; Wallander 1989:108). I de tilfeller der filer er funnet sammen med annet verktøy som kan klassifiseres som smedens, er de imidlertid mest sannsynlig en del av smedverktøyet.

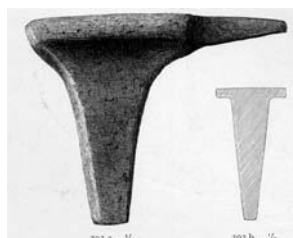
Figur 12. Fil (Rygh 1885: fig. 399).

Ambolter

Amboltene blir i arkeologisk litteratur delt inn i to grupper; R392 (figur 13) og R393 (figur 14) etter Ryghs plansjeverk (Grieg 1922; Petersen 1951; Rygh 1885). R392 er den vanligste formen, mens R393 er mer sjelden. Forskjellen mellom de to er at den ene er utstyrt med sperrehorn, den andre ikke. Amboltene fra yngre jernalder er sjelden over 1,5 kg. Ambolter er et rimelig sikkert smedredskap, de kan vanskelig tenkes å ha vært brukt til annet arbeid. I tilfeller der ambolt er funnet i kombinasjon med andre smedverktøy, kan de regnes som en sikker indikator.

Figur 13. Ambolt (Rygh 1885: fig. 392).

Figur 14. Ambolt (Rygh 1885: fig. 393).

Meisler

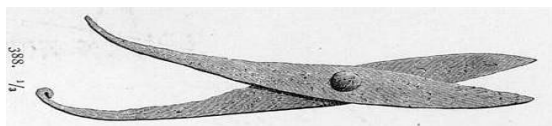
Meisler er sjeldnere i gravmaterialet. De varierer i lengde og bredde. I smiing brukes meisler blant annet til å kappe og kløyve emner, meisle mønster og dekor og til å meisle hull (Bergland 2000:42,75; Bjørlykke 1966:88). Enkeltfunn av meisler i graver kan vanskelig tolkes som sikre smedredskaper, de kan også ha blitt brukt til steinhuggervirksomhet, for eksempel i produksjon av klebersteinskar. Dersom de imidlertid opptrer i kombinasjon med annet smedverktøy er de trolig en del av smedens utrustning.

Figur 15. Meisel (Rygh 1885: fig. 400).

Platesakser

I tidligere litteratur omtales de som smedsakser (se Grieg 1922; Petersen 1951), men dagens betegnelse er platesaks og de brukes til å klippe metallplater. Verktøyet kan derfor knyttes opp mot arbeider med plate, for eksempel ved produksjon av kjeler eller skjoldbuler.

Figur 16. Platesaks (Rygh 1885: fig. 388).

Avlsteiner

Avlsteinen var plassert mellom blåsebelgen og essa for å beskytte blåsebelgens tut mot varme. Avlsteiner finnes i ulike former, blant annet runde, traktformede og rørformede, og størrelsen varierer. De har ett eller flere hull boret igjennom, og kan være laget av enten leire eller stein (Tylecote 1987:115-116). Avlsteiner av kleber er kjent fra Norge. Ulik form på avlsteinene ble i tidlig forskning forklart ut i fra forskjellig form på råmaterialet (se Grieg 1922:65), og at det derfor ikke kunne skilles mellom ulike typer. Det er imidlertid en klar forskjell mellom avlsteiner fra Sør-Norge og Danmark og steiner fra Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge. Avlsteiner funnet i Sør-Skandinavia har stått på høykant, mens de andre har vært liggende, og skillet mellom de to typene er satt til ca. 62 ° nord (Resi 1979:75; Sauvage 2005b:52). Årsaken til ulikhetene er ukjent, men en mulighet kan være at det mellom de to områdene har eksistert en forskjell i smiteknologien, nærmere bestemt utformingen av essen og arrangementet for lufttilførsel med belg (Sauvage 2005b:52).

Avlsteiner er eksempel på at en del av smias faste innretning er kommet med blant gravgodset i yngre jernalder, og viser at det ikke var kun verktøy av jern som ble nedlagt i graven.

Figur 17. Avlstein.

Etymologisk kommer ordet *avl* fra norrønt *afl* som har sammenheng med reproduksjon og kjønnsakt, samt kroppsstyrke og makt. *Avl* er i de fleste norske dialekter navnet på essen, derav navnet *avlstein*. Etnologiske studier har vist at ordet tidligere er blitt brukt om det området der luften fra belgen munner ut (Tobiassen 1981:15). Etnoarkeologien har vist eksempler på at seksualmagi og seksuelle tabuer er knyttet til smier og metallurgiske handlinger (Barndon 1992:98; Rijal 1998:73). Blåsebelgen kan symbolisere det mannlige, og *avlsteinen* og *essa* utgjør det kvinnelige. Det er sannsynlig at *avlsteinene* i gravene bør forstås på bakgrunn av de rituelle og symbolske aspekter de har hatt (Sauvage 2005b:52).

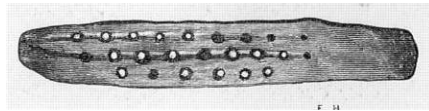
Et eksempel på hvordan mytene var integrert i teknologien finner vi i en *avlstein* fra vikingtid funnet på Snaptun, Jylland (figur 18). På *avlsteinen*, som er av kleber, er det avbildet et mannsansikt med gjensydd munn. Figuren er tolket til å forestille Loke, som i et veddemål satset hodet sitt på at smeden Sindre ikke kunne overgå kunststykkene til to smeder som tidligere hadde smidd gullhåret til Siv, båten Skibladner og Odins spyd Gungne. Sindre smir Tors hammer, det største smiekunststykket av alle. Loke kommer seg ut av veddemålet ved å argumentere for at han ikke veddet nakken sin, og dermed kan ikke hodet skilles fra kroppen. I stedet syr dvergene igjen Lokes munn så han i framtiden ikke skal kunne hindre dem i deres smedarbeid (Bergstøl 2005:155; Burström 1990:266; Hoftun 2001:238). Det er dette sagnet som er gjengitt på *avlsteinen* fra Jylland. Fortellingen finner vi i Snorre-Edda, som en del av historien om hvordan gudenes viktigste våpen, Tors hammer blir laget. *Avlsteinen* representerer en forbindelse mellom den mytiske forestillingsverden og den virkelige smedens hverdag. Ved å avbilde Loke på *avlsteinen* kan smeden ha skapt en kobling til magien og religionen som var en integrert del av teknologien og samfunnet (Bergstøl 2005:155).

Figur 18. *Avlsteinen* fra Jylland som viser Loke med gjensydd munn.

Saumlo

Dette er flate, smale stenger med to eller flere hull i, som ble brukt til å lage hoder på nagler og saum (Grieg 1922; Petersen 1951). I den arkeologiske litteraturen er saumlo også blitt omtalt som trådjern (bl.a. Rygh 1885).

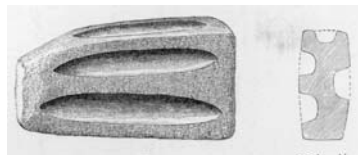
Figur 19. Saumlo (Rygh 1885: fig. 398).

Skråjern

Skråjern ble trolig brukt til å kappe jernstenger og lignende (Petersen 1951:100).

Støpeformer

Støpeformene har også trolig tilhørt inventaret i smia. Støpeformene er som oftest av kleberstein og størrelsen varierer. De er imidlertid sjeldne i gravmaterialet (Petersen 1951:104).

Figur 20. Støpeform (Rygh 1885: fig. 397).

Smeltedigler

Smeltedigler er også sjeldne i gravmaterialet, men har trolig vært en del av inventaret i smia og anvendt i arbeidet med edle metaller som bronse, sølv eller gull (Petersen 1951:107).

Figur 21. Smeltedigler med holder av jern.

5.3 Konklusjon

Sammensetningen av redskaper i gravene bør studeres før man avgjør om graven kan karakteriseres som en smedgrav eller ikke. Man kan ikke bare se på antall redskap, ettersom enkelte redskap kan ha blitt brukt til annet arbeid også. Enkelte kombinasjoner er sikrere enn andre. For eksempel ambolt i kombinasjon med andre smedredskap er en rimelig sikker indikator på en smedgrav, ettersom det er tvilsomt at ambolter kan ha vært brukt til annet arbeid enn smiarbeid, det samme gjelder avlstein. Martens (2002:176) mener at en grav bør inneholde minst tre smedredskaper for at den kan kalles en smedgrav, men disse tre redskapene kan ikke inkludere hammer og fil. Dette fordi hammer og fil er redskaper som ofte ble brukt til andre aktiviteter i tillegg til smiing.

6. ANALYSE AV GRAVMATERIALET

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på smeden i det arkeologiske materialet. Dette vil jeg gjøre ved å studere 37 graver med smedverktøy, heretter kalt *smedgraver*. 16 graver er fra merovingertid, 21 fra vikingtid. Ved å se på gravmaterialet ut i fra et kronologisk perspektiv kan jeg oppdage eventuelle forskjeller i materialet, og på den måten komme nærmere smeden i de to tidsperiodene. Jeg vil også undersøke om det er mulig å spore en sammenheng mellom smeden i de skriftlige kildene og mytene jeg har omtalt i kapittel 3 og smeden vi finner i smedgravene.

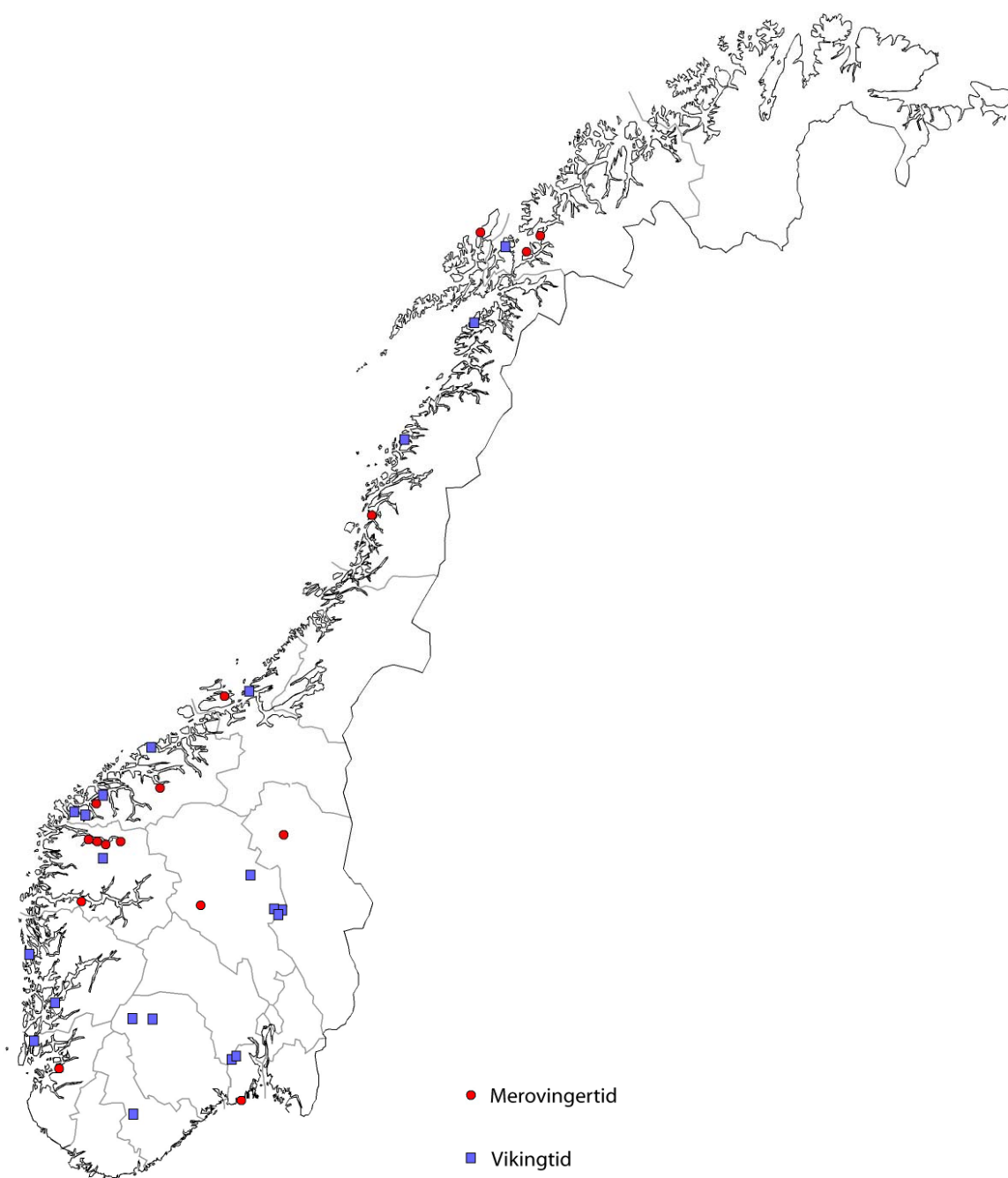
Kapittelet er bygd opp på følgende måte: Først presenterer jeg det arkeologiske grunnlagsmaterialet for denne oppgaven, deretter redegjør jeg for de kildekritiske aspektene ved materialet. Så vil gjenstandskombinasjonene i gravene gjennomgås og diskuteres, og en oppsummering av materialanalysen følger. Deretter vil jeg undersøke de utvalgte gravenes gravskikk, og diskutere en eventuell sammenheng mellom smedgraver og branngraver. Til slutt vil en sammenfatning av hele materialdiskusjonen avslutte kapittelet.

6.1 Gravmaterialet

Graver med smedverktøy fra merovingertid og vikingtid utgjør det arkeologiske grunnlagsmaterialet for denne oppgaven. Som nevnt i innledningen er det hovedsakelig på 600-tallet smedverktøy begynner å opptre i gravmaterialet. Det finnes graver med smedverktøy som er datert til folkevandringstid, men disse er så få at en analyse ville ha blitt problematisk. Gravene er valgt ut i fra antall smedredskap, og inneholder minst to smedredskap. Fra merovingertid har det vært nødvendig å ta med graver som inneholder kun to smedverktøy. Dette gjelder fem av totalt 16 graver. Dersom jeg hadde utelukket disse gravene, ville gravmaterialet fra merovingertid blitt veldig lite. Til tross for usikkerhetsmomentene knyttet til graver med få smedredskap, som jeg tidligere har diskutert, velger jeg likevel å benytte disse gravene ettersom jeg skal se etter tendenser i materialet generelt. Fra vikingtid er det registrert et større antall graver med smedverktøy, og jeg har derfor hatt muligheten til å utelukke graver som inneholder færre enn tre smedredskap. På grunn av større valgmulighet når det gjelder vikingtidsmaterialet, har jeg også hatt anledning til å velge de gravene med mest informasjon om funnforhold.

De utvalgte gravene er relativt rike graver. Ved å benytte de rike og mest velutstyrte gravene kan et mønster tre klarere frem, i tillegg til at disse gravene som regel er enklere å datere. Jeg har valgt å ikke benytte materiale fra et bestemt geografisk område, men anvender funn fra hele Norge (figur 22). Dette har vært nødvendig fordi det utvalgte materialet, særlig fra merovingertid, ville blitt for lite for å gjennomføre en analyse fra et geografisk avgrenset område. For en fullstendig oversikt over innholdet i hvert gravfunn vises det til katalogen i appendikset.

Dateringen av materialet er fortrinnsvis basert på litteraturen (Helgen 1982; Müller-Wille 1977; Ohlhaver 1939; Petersen 1951; Wallander 1979, 1989). Analysene i denne oppgaven baserer seg på et materiale jeg ikke har hatt mulighet til selv å gjennomgå. Opplysningene er hentet fra tilvekster og arkeologiske publikasjoner.

Figur 22. Kart over geografisk utbredelse av oppgavens 37 smedgraver. Kartet viser ikke gravenes nøyaktige funnsted, men er ment å illustrere den geografiske spredningen. Illustrasjon Silje Sandø Rullestad.

6.2 Graven som kilde

Å bruke gravfunn som kilde er langt fra uproblematisk, da det knytter seg mange usikkerhetsmomenter til denne kildekategorien. En faktor som har virket inn på sammensetningen av gravgodset slik det foreligger i dag, er måten gravmaterialet er fremkommet på. En stor del av materialet er funnet ved tilfeldige jordarbeider, og sannsynligheten for at finneren har oversett gjenstander er stor (Melsom 2003:25-26). I enkelte tilfeller har en fagperson foretatt en ettergraving. Et funn gjort av en fagarkeolog under en utgravning vil inneholde mer informasjon, og av høyere kvalitet, enn et funn innkommet på mer tilfeldig måte (Forseth 1993:52).

Et annet problem er at en stor del av det generelle gravmaterialet inntok i perioden mellom ca. 1870-1920, dette gjelder også gravmaterialet benyttet i denne oppgaven. Materiale fra hele 18 av 37 graver er fremkommet i denne tidsperioden. Både gravningsmetoder og manglende fornminnelovgivning gjorde at materialet på mange måter er mangelfullt i forhold til den informasjonen som kunne vært hentet ut av gravene (Tsigaridas 1996:29). Funnopplysningene om gravmaterialet er dessuten varierende. Beskrivelser av gravene avdekket i andre halvdel av 1800-tallet gir inntrykk av at utgraveren først og fremst var interessert i gjenstandene og gravskikken. Etter hvert blir funnopplysningene mer fokusert på gjenstandenes innbyrdes forhold i graven, og siden også gravens ytre utforming (Forseth 1993:57).

Bevaringsforhold er også en faktor som spiller inn. Vekslede og til dels dårlige bevaringsforhold kan føre til at en ikke får et komplett bilde av det originale gravinventaret på bakgrunn av det innkomne materialet (Melsom 2003:26). Metallgjenstander er oftest best bevart, mens gjenstander produsert av organisk og lett nedbrytbare materialer som tre, tekstiler og lignende, er generelt fraværende. Jerngjenstander påvirkes imidlertid av salt, noe som fører til at gjenstander av jern ofte er bedre bevart i fjellområder enn langs kysten (Forseth 1993:55).

6.3 Gjenstandskombinasjoner i gravene

I dette avsnittet skal jeg se på fordelingen av ulike gjenstandstyper og gjenstandskombinasjoner som finnes i smedgravene. Dette for å oppdage eventuelle mønstre i materialet i gravene. Hensikten er å se hvilke andre gjenstander vi finner, i tillegg til smedverktøyet, og hva disse gjenstandene eventuelt kan fortelle om smeden. Jeg har laget en oversikt over gjenstandskategoriene og kombinasjonene i de utvalgte smedgravene fra merovingertid (tabell 6) og vikingtid (tabell 7) for lettere å kunne se hvilke gjenstandsgrupper som er representert i smedgravene.

Med Petersen (1951) som utgangspunkt har jeg valgt å dele gjenstandene inn i ulike grupper. Disse er: 1) *Smedverktøy*, 2) *Snekkerredskaper*, 3) *Jordbruksredskaper*, 4) *Kjøre- og rideutstyr*, 5) *Våpen*, 6) *Kjøkkenutstyr* og 7) *Smykker*. I tillegg tar jeg med kategorien 8) *Annet*, hvor jeg plasserer gjenstander som ikke kan knyttes til en spesifikk kategori, slik som beslag, nagler, rester av kister og lignende.

Petersens klassifisering av kniver som snekkerutstyr kan man stille spørsmål ved. Kniver kan karakteriseres som et universalredskap (Helgen 1982:65). Jeg vil derfor plassere knivene under kategorien *Annet*. Når det gjelder øksene, er det vanskelig å skille mellom våpen- og redskapsøkser. I tilfeller hvor økser foreligger i graver som også inneholder andre våpen, velger jeg å oppfatte disse som våpenøkser. Dersom graven ikke inneholder våpen, tolkes øksen som redskapsøks, og plasseres i kategorien snekkerredskaper.

1. Smedverktøy

Kategorien smedverktøy omfatter, som jeg allerede har gjennomgått i kapittel 5, hammere, tenger, filer, ambolter, meisler, platesakser, avlsteiner, saumlo, skråjern, støpeformer og smeltinger. Som nevnt i det foregående kapittelet kan enkelte gjenstanders klassifisering som smedverktøy diskuteres. Dette gjelder hammer og fil, som også trolig har vært brukt av andre håndverkere, og derfor like gjerne kan være en del av snekkerutstyret. Men gravene jeg benytter inneholder flere smedredskaper i tillegg til hammer og fil (bortsett fra gravfunn 3 og 14), og kan derfor med rimelig sikkerhet antas å ha vært en del av smedverktøyet.

Tabell 3 og 4 viser hvor mange smedredskaper de utvalgte smedgravene fra merovingertid og vikingtid inneholder, og tabell 5 hvor mange av hvert redskap som finnes i de utvalgte smedgravene til sammen.

Antall smedredskap	Antall graver
2	5
3	5
5	4
4	1
7	1
Totalt	16

Tabell 3. Oversikt over antall smedredskaper og antall graver fra merovingertid.

Antall smedredskap	Antall graver
3	4
4	5
5	2
6	2
7	4
10	2
11	1
18	1
Totalt	21

Tabell 4. Oversikt over antall smedredskaper og antall graver fra vikingtid.

Redskap	Merovingertid	Vikingtid
Hammer	19	31
Tang	11	28
Fil	11	19
Ambolt	7	15
Meisel	7	10
Platesaks	2	5
Avlstein	2	5
Saumlo	2	10
Skråjern	0	0
Støpeform	1	4
Smeltedigel	0	1

Tabell 5. Oversikt over hvor mange av hvert redskap i gravene fra merovingertid og vikingtid.

Ingen av gravene inneholder alle smedredskapene som er nevnt i kapittel 5. Det redskapet som ikke er representert i det hele tatt er skråjern, mens smeltingel finnes kun i en grav. Hammer er det redskapet som det finnes flest av både i merovingertidsmaterialet og vikingtidsmaterialet, deretter følger tang og fil. Det er ingen tydelige forskjeller mellom periodene, ingen redskapstyper utmerker seg spesielt for en av periodene.

Jeg mener at funn av ambolt i graver som også inneholder redskaper som kan tolkes som snekkerredskap, som hammer og fil, er en rimelig sikker indikator på at redskapene har blitt brukt til smiing. Som jeg har vært inne på tidligere kan man vanskelig tenke seg at ambolten har vært brukt til annet arbeid enn smedarbeid. Sju av 16 graver fra merovingertidsmaterialet inneholder en ambolt. Tolv av 21 graver fra vikingtidsmaterialet inneholder en eller flere ambolter. Gravfunn 20 inneholder hele fire ambolter. Gravfunn 4 inneholder bare to smedredskaper, en tang og en ambolt. Gravfunn 6 inneholder tang og hammer i tillegg til ambolten, det samme gjelder gravfunn 23. Jeg anser dermed disse gravene som relativt sikre smedgraver ettersom de inneholder en eller flere ambolter.

Avlsteiner er også et redskap som trolig ikke har blitt brukt på andre områder enn smiing. Sju av 37 graver fra det utvalgte materialet inneholder en avlstein blant smedredskapene. To av gravene er fra merovingertid, fem fra vikingtid. Alle avlsteinene har havnet i graver med rikt smedutstyr, ingen av gravene med denne gjenstandsgruppen inneholder mindre enn fire smedredskaper. Det utvalgte materialet indikerer at kun graver med mange smedredskap inneholder avlsteiner.

2. Snekkerredskaper

Snekkerredskapene består av bryner, skavkniver, uthulejern, høvelblad, enkelte celter, økser, båtstrek, bor, syler, sagblad og hammere (Petersen 1951:188-190). De utpregede snekkerredskapene er kun funnet i mannsgraver (Solberg 2000:238).

Fra merovingertid finnes snekkerredskaper i tolv av undersøkelsens 16 smedgraver. Det vil da si at tolv av 16 graver har kombinasjonen smed- og snekkerredskaper. Det snekkerredskapet som forekommer oftest er bryner, ni av gravene inneholder dette redskapet. To graver inneholder bor, og en grav har høvelblad.

Fra vikingtid finnes snekkerredskaper i 18 av undersøkelsens 21 smedgraver. Her er det også bryner som forekommer oftest, 16 av gravene inneholder en eller flere bryner. Fem inneholder bor, og tre inneholder uthulejern. Skavkniv forekommer i to graver, båtstrek og syl i en grav. Øksen i gravfunn 34 tolker jeg som snekkerredskap, da det ikke finnes våpen i graven.

3. Jordbruksredskaper

De tre største gruppene av jordbruksredskaper er ifølge Petersen (1951:123) sigd, ljå og celt. Sigd er det vanligste jordbruksredskapet, man kjenner til rundt 1000 funn i graver på landsbasis. De finnes både i manns- og kvinnegraver (Solberg 2000:237). Antall ljåer er betraktelig mindre enn antall sigder, noe som kan skyldes at det kan være problematisk å skille mellom sigd og ljå. Ljåene er vanligvis lengre enn sigdene (Melsom 2003:36). Celten har trolig hatt ulike bruksområder, både som jordbrukshakker og til trearbeid (Solberg 2000:237).

Jordbruksredskaper er representert i elleve av undersøkelsens 16 smedgraver fra merovingertid. Celten er det jordbruksredskapet som forekommer oftest i merovingertidsgravene, alle gravene med jordbruksredskaper inneholder en eller flere celter. Fire graver inneholder ljå, mens tre graver inneholder sigd.

I vikingtidsgravene inneholder 14 av undersøkelsens 21 smedgraver jordbruksredskaper. Også her er det celten som dominerer med ni av 21 graver. Ljå forekommer i åtte av gravene, mens sigd finnes i seks (i gravfunn 28 er det usikkert om det er ljå eller sigd).

4. Kjøre- og rideutstyr

Redskaper som er knyttet til hest og ferdsel med hest, er en av de største og mest rikholdige redskapsgruppen fra vikingtiden generelt (Petersen 1951:9), noe som også kommer tydelig frem i det foreliggende materialet. Bissel finnes oftest i mannsgraver, men kan også forekomme i kvinnegraver. Det er mest vanlig at en grav inneholder ett bissel, men enkelte har flere. De fleste bislene og bisselbeslagene er av jern (Melsom 2003:40; Solberg 2000:230). Jeg inkluderer også stigbøyler i kategorien av kjøre- og rideutstyr.

Kun to smedgraver fra merovingertid inneholder bissel. Dette er det eneste kjøre- og rideutstyret som finnes i de utvalgte gravene fra denne perioden.

I vikingtidsgravene derimot er kjøre- og rideutstyr mer vanlig. Elleve av undersøkelsens 21 smedgraver inneholder utstyr knyttet til denne kategorien, ti av dem ett eller flere bisler. Fire av gravene inneholder to bisler, mens gravfunn 4 inneholder hele sju bisler. I enkelte av gravene foreligger det også annet hesteutstyr. Det er stigbøyler, sporer og jernbeslag til seletøy i gravfunn 3, isbrodder i gravfunn 4, stigbøyler og seletøybeslag i gravfunn 11, og bisselringer i gravfunn 20.

5. Våpen

Våpen er relativt vanlig fra merovingertidsgraver og vikingtidsgraver generelt. Økser er mest vanlig, fulgt av sverd, spyd, pilspisser og skjoldbuler (Petersen 1919). Øksene kan, som nevnt tidligere, ha vært både arbeids- og våpenøks.

Når det gjelder det utvalgte materialet fra merovingertid, er våpen representert i 15 av de 16 gravene, 13 av dem inneholder sverd, enten enegget eller tveegget. Tolv graver har en eller flere økser, ni inneholder spyd, seks inneholder pilspisser, mens to har skjoldbuler. De fleste av gravene har mer enn ett våpen, dette gjelder 14 av gravene. Seks graver har fullt våpensett, det vil si sverd, øks og spyd.

18 av de 21 smedgravene fra vikingtid inneholder i tillegg til smedverktøyet også våpen, i 17 av dem forekommer sverd, enten enegget eller tveegget. 14 graver har en eller flere økser, elleve inneholder spyd, pilspisser finner vi også i elleve av gravene, mens skjoldbuler finnes i ti graver. 16 av gravene har mer enn ett våpen, og ti graver er utrustet med fullt våpensett.

6. Kjøkkenutstyr

Kjøkkenutstyr utgjør generelt en stor gjenstandsgruppe, og består av jernkjeler, kleberkar, stekepanner, stekespidd, jernøser, jernrister og trekar. Funn av jernhanker tyder på at trekarene ikke bevares, og er dermed underrepresentert i gravmaterialet (Solberg 2000:234-235). Kleberkar og jernkjeler er relativt vanlig både i manns- og kvinnegraver.

Kjøkkenutstyr representerer ingen stor gjenstandsgruppe i det foreliggende materialet. Ingen av gravene fra merovingertid inneholder kjøkkenutstyr, og det finnes kun i sju av vikingtidsgravene. Det er jernkjeler, klebersteinskar og stekespidd som er representert i disse sju gravene.

7. Smykker

Ringnåler eller ringspenner har vært brukt av både kvinner og menn, men det er i det generelle gravmaterialet en overvekt av ringnåler i mannsgraver. Trolig har disse spennene vært benyttet til å feste kappen sammen (Solberg 2000:231).

Remspenner av sølv, bronse eller jern finnes i det generelle materialet i hovedsak i mannsgraver (Petersen 1951:497). Det kan imidlertid være vanskelig å skille remspenner til hesteutstyr fra remspenner til belte på drakter. Som regel kan man gå ut i fra at de mindre remspennene er beltespenner. Disse har også finere og mer dekor enn remspenner til seletøy (Solberg 2000:232).

Få av gravene jeg har valgt ut inneholder smykker. Kun en grav fra merovingertid, gravfunn 10, har smykker blant gravgodset. Denne graven kan være en kvinnegrav, selv om den inneholder smedverktøy. Graven inneholder kun to smedredskap (tang og hammer), og det er usikkert om den kan karakteriseres som mulig smedgrav. I tillegg til seks perler finner vi også et spydformet jernredskap for veving, noe som oftest blir relatert til kvinnegraver.

Fire av vikingtidsgravene inneholder smykker. Gravfunn 19 har ni glassperler og en ringspenne, gravfunn 20 inneholder en nål av bronse og en av jern, i gravfunn 25 forekommer en ringnål og en spiralring, begge av bronse og i gravfunn 29 finner vi en skålformet bronsespenne samt en bronsenål. I tillegg inneholder enkelte av gravene remspenner, men som nevnt er de vanskelig å skille fra remspenner til seletøy.

8. Annet

Denne kategorien omfatter som tidligere nevnt gjenstander som vanskelig kan knyttes til en bestemt gjenstandsgruppe, blant annet beslag, nøkler, rester av kister og skrin og vektutstyr. Jeg vil her gjennomgå noen av disse gjenstandene, dette gjelder vektutstyr, nøkler og rester av kister og skrin. Disse gjenstandene kan være knyttet til smeden og smedyrket, og er derfor verdt å se nærmere på.

I det utvalgte vikingtidsmaterialet dukker vektlodd og skålvekter opp i enkelte av gravene. Vekter og vektlodd er blant de mer klassiske prestisjegjenstandene fra vikingtidsgraver. Unn Pedersen (2000) beskriver i sin hovedfagsavhandling hvordan vekter og vektlodd har vært tegn på sosial status, blant annet fremstår flere graver med vektutstyr som rikt utstyrte.

Skålvecter og vektlodd i det norske materialet regnes som importgjenstander, trolig fra Vest-Europa (Solberg 2000:226).

Funn av vektutstyr i graver med smedverktøy kan innebære at vektutstyr er blitt benyttet av smeden. Dette gjelder gravfunn 17 (vektlodd), gravfunn 19 (skålvect), gravfunn 25 (mulig vektlodd av stein) og gravfunn 35 (skålvecter og balanse). Vektlodd og skålvecter finnes ikke i det utvalgte materialet fra merovingertid.

Julie Lund (2006:326-327) diskuterer funn av nøkler i forbindelse med verktøydepoter. Nøkler, ofte mer enn en, forekommer i flere funn av verktøykister. De passer som regel ikke i låsen til kisten verktøyet ble funnet i. Det har blitt hevdet at nøklene var en del av depotene fordi de var eksempler på smedens produksjon, noe Lund er uenig i. Hvis det var tilfellet, kunne depotene like gjerne inneholde smykker. Når nøkler opptrer i verktøydepoter kan det skyldes at de har hatt en spesiell betydning for håndverkeren, de har ingen direkte funksjonell tilknytning til håndverkerens arbeid. Det var håndverkeren som lagde låsene. Spørsmålet er om den personen som hadde smed- og snekkerverktøyet også hadde nøkler til viktige steder, som til skrin eller forråds-kammer. I Volundkvadet (vers 21-23) er kongesønnene i Volunds smie. De finner en kiste og krever å få nøkkelen av Volund. Han ber dem komme tilbake en annen dag, og da de kommer tilbake krever de igjen nøkkelen av smeden. Dette kan tolkes som at smeden oppbevarer edelmetall til sitt arbeid i et skrin i smia, og at smeden har nøkkelen til skrinet. Når depotene inneholder flere nøkler enn den som tilhører verktøykisten, kan de representere nøkler til kister og skrin med edelmetall, som smeden anvender i sitt arbeid (Lund 2006:327).

Det kan i denne sammenheng være interessant å se om oppgavens utvalgte material indikerer en sammenheng mellom nøkler, kister og smedverktøy.

Nøkler og kister/kistedeler er representert i enkelte av gravene i det foreliggende materialet. Kun en grav, gravfunn 5, fra merovingertid inneholder en nøkkel. Det er ikke funnet rester av en kiste eller en lås i graven. Gravfunn 8 inneholder gangjern til et skrin, samt andre jerndeler til skrinet.

Når det gjelder vikingtidsmaterialet finner vi nøkler i fire graver, gravfunn 17, 19, 20 og 32. I gravfunn 17 er det ingen spor etter en kiste eller en lås. Gravfunn 19 inneholder i tillegg til

nøkkelen mange beslag, mulig fra et skrin. Gravfunn 20 inneholder to nøkler, samt de tilhørende kistelåsene. Graven inneholder også beslag, trolig til en kiste. Gravfunn 32 inneholder en låsfjær i tillegg til nøkkelen. Gravfunn 21, 24, 29, 31 og 37 bør også nevnes i denne sammenheng. I gravfunn 21 er det funnet jernbeslag tolket som trolig å tilhøre et skrin. Gravfunn 24 inneholder en skrinhasp, mens gravfunn 29 omfatter flere skrinhasper. Gravfunn 31 inneholder en jernteinhank eller et feste på et skrin. I gravfunn 37 ble det funnet et treskrin, som inneholdt smed- og snekkerredskaper.

Som vi ser inneholder til sammen elleve av undersøkelsens 37 smedgraver enten nøkler, kister/skrin eller ulike kiste/skrindeler, eller en kombinasjon av disse. Noen av kistene, som kisten fra gravfunn 37, har nok vært verktøykister, mens andre kister og skrin kan ha inneholdt edelmetall som smeden behøvde i sitt arbeid. Nøkler som er funnet i graver uten kister og skrin kan være nøkler til nettopp slike edelmetallkister- eller skrin.

Merovingertid

Gravfunn	Museumsnummer	Fylke	Kommune	Gård	Brent	Ubrent	Smedverktøy	Snekkerredskaper	Jordbruksredskaper	Kjøre/rideutstyr	Våpen	Kjøkkenutstyr	Smykker	Annet
1	C 24454	Vestfold	Larvik	Halle	x		x	x	x	x	x			
2	C 23971	Hedmark	Alvdal	Døliseteren	x		x	x	x		x			
3	C 24607	Oppland	Lomen	Lofoss Møllebruk			x				x			x
4	St 6358	Rogaland	Hjelmeland	Fister			x	x			x			
5	B 7554	Sogn og Fjordane	Høyanger	Brekke			x	x	x		x			x
6	B 7345/13230	Sogn og Fjordane	Gloppen	Ryssdal		x	x	x	x		x			x
7	B 11391	Sogn og Fjordane	Gloppen	Gjemmestad		x	x	x	x		x			x
8	B 7239/7007	Sogn og Fjordane	Gloppen	Arnestad	x		x	x			x			x
9	B 8653	Sogn og Fjordane	Stryn	Kjelling	x		x	x	x	x	x			x
10	B 4219	Møre og Romsdal	Ørsta	Rikkedal			x	x	x		x		x	x
11	T 10613-27	Møre og Romsdal	Rauma	Hovde			x	x	x		x			x
12	T 08413	Sør-Trøndelag	Hitra	Barman			x	x	x		x			x
13	Ts 374-7	Nordland	Andøy	Bø			x	x						x
14	T 15139	Nordland	Alstahaug	Tjøtta			x		x		x			
15	Ts 975-83	Troms	Tranøy	Sletta			x		x		x			x
16	Ts 2278-88	Troms	Hamnvik	Nord-Rollnes		x	x				x			x

Tabell 6. Oversikt over gjenstandskategoriene og kombinasjonene i gravfunn med smedverktøy fra merovingertid.

Vikingtid

Gravfunn	Museumsnummer	Fylke	Kommune	Gård	Brent	Ubrent	Smedverktøy	Snekkerredskaper	Jordbruksredskaper	Kjøre/rideutstyr	Våpen	Kjøkkenutstyr	Smykker	Annet
17	C 10712-35	Hedmark	Løten	Vestre Englaug	x		x	x		x	x	x		x
18	C 22324	Hedmark	Hamar	Møistad	x		x	x	x	x	x	x		x
19	C 9528-79	Hedmark	Løten	By	x		x	x	x	x	x	x	x	x
20	C 27454	Telemark	Kviteseid	Byggland	x		x	x	x	x	x	x	x	x
21	C 26637/29863	Telemark	Tokke	Skredtveit	x		x	x	x		x			x
22	C 23525	Oppland	Øyer	Hjelmstad			x	x			x			x
23	C 16483-92	Vestfold	Larvik	Grønneberg	x		x	x	x	x	x	x		x
24	C 24338	Vestfold	Larvik	Hybbestad	x		x	x			x	x		x
25	C 14864-80	Aust-Agder	Birkenes	Vestre Mollestad		x	x	x	x		x		x	x
26	St 2660	Rogaland	Suldal	Skimling			x		x	x	x			x
27	St 6185	Rogaland	Strand	Strand	x		x	x	x	x	x	x		x
28	B 8553	Hordaland	Tysnes	Hollekje	x		x	x	x		x			x
29	B 6685	Sogn og Fjordane	Gloppen	Eide	x		x	x	x		x		x	x
30	B 6618	Sogn og Fjordane	Gloppen	Bø	x		x	x	x	x	x	x		x
31	B 4584	Sogn og Fjordane	Sogndal	Ruggeseter			x	x	x	x	x			x
32	B 5786	Sogn og Fjordane	Stryn	Fure	x		x	x	x	x	x			x
33	T 10096	Møre og Romsdal	Rauma	Hen			x				x			
34	T 18959	Sør-Trøndelag	Ørland	Uthaug		x	x	x						x
35	Ts 2954-84	Nordland	Meløy	Risøen		x	x	x		x	x			x
36	Ts 1168-81	Nordland	Steigen	Lund		x	x	x	x	x				x
37	Ts 4762	Troms	Harstad	Ytre Elgsnes		x	x	x	x					x

Tabell 7. Oversikt over gjenstandskategoriene og kombinasjonene i gravfunn med smedverktøy fra vikingtid.

6.3.1 Oppsummering

Kapittel 6.3 har vist at det ikke er betydelige forskjeller mellom det utvalgte materialet fra merovingertid og materialet fra vikingtid. De gjenstandskategoriene som utmerker seg mest er kjøre- og rideutstyr og kjøkkenutstyr. Kjøre- og rideutstyr forekommer nesten ikke i det hele tatt i merovingertidsmaterialet, mens kjøkkenutstyr er helt fraværende. I vikingtidsmaterialet derimot er disse to kategoriene representert i større grad. Kjøre- og rideutstyr i graver blir mer vanlig i vikingtidsmaterialet generelt, så det er mulig det er denne tendensen vi ser i det utvalgte materialet. Dermed behøver kategorien ikke å ha noen direkte sammenheng med smedverktøyet.

En annen tendens det utvalgte materialet viser, er at antall smedredskap øker i gravene fra vikingtid. Det største antall smedverktøy i merovingertidsgravene er sju redskap, mens det for vikingtidsmaterialet er 18 redskap. Selv om det forekommer flere smedredskap i vikingtidsmaterialet, er det de samme redskapene man finner flest av i gravene fra begge periodene, det vil si hammer, tang og fil. Det liten forskjell mellom periodene når det gjelder hvilke smedverktøy som finnes, de fleste smedverktøyene opptrer i begge periodene. Unntaket er smeltedigel, som det finnes kun en av i vikingtidsmaterialet.

Vi ser at våpen i kombinasjon med smedverktøy er vanlig, dette gjelder det utvalgte materialet fra begge periodene. Sverd er det våpenet som forekommer oftest, men de fleste gravene inneholder mer enn ett våpen. Fullt våpensett opptrer relativt ofte.

Vektlodd og skålvecter er en gjenstandsgruppe som dukker opp i det foreliggende vikingtidsmaterialet. Gjenstandsgruppen finnes ikke i det utvalgte materialet fra merovingertid, noe som kan tyde på at vektutstyr ble mer vanlig blant smedens utstyr i vikingtiden. Deler av nøkler og kister/skrin er funnet i materialet fra begge periodene. Dette kan være rester av smedens verktøykiste, eller skrin benyttet til oppbevaring av edelmetall.

6.4 Branngraver eller skjelettgraver?

Ilden spiller en viktig rolle i norrøn mytologi. Dette gjenspeiles blant annet i gravskikken. Det må ha vært sentrale forestillinger knyttet til ilden og dens virkninger som har gitt utslag i at mennesker ble brent (Hoftun 2001:214). Det er nærliggende å tro at kremasjon har vært symbolsk viktig for en smed. Kremasjon og metallarbeid er begge uttrykk for ildens kraft som transformator. Dette åpner for en hypotese om at flertallet av smedgravene er branngraver. Vil det utvalgte materialet underbygge denne hypotesen?

Gravskikken i merovingertiden generelt er varierende, både ubrente graver og kremasjonsbegravelser er vanlig i store deler av landet. Begge typer gravskikk kan forekomme på samme gård, til og med i samme haug (Solberg 2000:186).

For merovingertidsmaterialet er fire av de 16 smedgravene branngraver, tre er skjelettgraver, mens for hele ni av gravene er gravskikken ukjent.

I vikingtidens gravskikk generelt er både ubrente og brente graver vanlig. Branngravene er så å si alltid brannflakgraver (Solberg 2000:223).

Når det gjelder de utvalgte smedgravene fra vikingtid er tolv av 21 branngraver, fem skjelettgraver, mens fire graver har ukjent gravskikk.

Merovingertidsmaterialet viser ikke noe utpreget mønster når det gjelder gravskikk, ettersom flertallet av gravene har ukjent gravskikk. Materialet alene kan ikke fortelle noe om det var mer vanlig å brenne personen som ble gravlagt sammen med sine smedredskap. I materialet fra vikingtid ser vi derimot antydning til en slik tendens, et klart flertall av gravene er brent. Hvis vi ser på materialet fra begge periodene under ett, finner vi 16 branngraver mot åtte skjelettgraver. De resterende 13 gravene med ukjent gravskikk er et usikkerhetsmoment, men det er lite sannsynlig at de alle har vært skjelettgraver.

Med tanke på smedens kjennskap til omdannelsesprosesser, er det mulig å tenke seg at han også har hatt en rituell rolle i begravelser hvor den døde ble brent. Den døde gjennomgår en forvandlingsprosess med bruk av ilden som mediator, på samme måte som den transformasjonen gjenstander gjennomgår når de skapes. Smeden kan ha vært sentral i denne

sammenhengen ettersom han var i besittelse av en hemmelig kunnskap om slike prosesser, og kunne kontrollere ilden.

På grunn av smedens kunnskap om ild og omdannelsesprosesser er det naturlig å tenke seg at han har blitt kremert etter sin død. Ilden er den transformerende kraften både i kremasjonsbålet og i smia. Smeden kontrollerer ilden, han er ildens hersker. Det er derfor rimelig å tro at ilden også har vært et viktig symbolsk uttrykk for smedens siste reise. Materialet viser også en tendens til dette, selv om en del av gravene mangler opplysninger om gravskikk.

6.5 Sammenfatning

Det er viktig å være klar over at materialet jeg har benyttet i oppgaven er relativt begrenset. En studie av et større materiale ville sannsynligvis gitt klarere svar, men på grunn av oppgavens avgrensing har dette ikke vært mulig. Vi kan derfor bare ane tendensene ut i fra denne studien av til sammen 37 smedgraver.

Gravmaterialet jeg har benyttet i denne oppgaven viser ingen betydelige regionale forskjeller, de utvalgte smedgravene opptrer overalt i landet, bortsett fra i Finnmark. Dette gjelder begge periodene. Det ser ut til at skikken med å legge smedverktøy i graver har vært en felles praksis over hele landet, selv om enkelte fylker, som Sogn og Fjordane, har flere registrerte graver med smedverktøy enn andre fylker. Dette stemmer overens med Petersens (1951) gjennomgang av graver med smedverktøy i Norge, hvor det i alle fylker, bortsett fra Finnmark, forekommer graver med smedverktøy (se tabell 1). Også her er Sogn og Fjordane det fylket som har flest registrerte smedgraver.

Gravmaterialet fra de to periodene fremstår som relativt ensartet. Våpen, snekkerredskaper og jordbruksredskaper er de gjenstandsgruppene som er størst representert i begge periodene. Noen forskjeller ser vi imidlertid, dette gjelder blant annet kjøre- og rideutstyr. Dette er en gjenstandsgruppe man finner i stor grad også i det generelle gravmaterialet fra vikingtid, og det er derfor vanskelig å avgjøre om dette skyldes oppfatninger omkring smeden og smedyrket, eller gravskikk generelt.

Det utvalgte materialet fra begge periodene viser ingen klare forskjeller når det gjelder smedredskapene. Hammer, tang og fil er de redskapene som forekommer oftest i begge periodene. Man ser en tendens til at gravene fra det utvalgte vikingtidsmaterialet inneholder flere smedredskap enn gravene fra merovingertid. Om dette skyldes at det ble mer vanlig å legge ned flere smedredskaper i vikingtid, eller om smedgraver ble mer utbredt i denne perioden er vanskelig å svare på. Andre faktorer, som funnforhold og representativitet, kan også ligge til grunn.

Kombinasjonen smedverktøy og våpen er vanlig i gravmaterialet generelt. Dette ser vi også i det utvalgte materialet, hvor 33 av 37 graver inneholder smedverktøy og våpen. Våpen, smedverktøy og spillebrikker finnes ofte i samme grav. Dette er typisk utstyr i de rike gravene. Det ser ut til å være en sammenheng mellom smeden og krigeren på høyt sosialt nivå (Opedal 1998:58-59). Det er imidlertid ingen av merovingertidsgravene fra det utvalgte materialet som inneholder kombinasjonen våpen, smedverktøy og spillebrikker. Når det gjelder gravene fra vikingtid, inneholder gravfunn 19, 27 og 35 denne kombinasjonen. Gravfunn 36 inneholder spillebrikker, men mangler våpen.

Vektutstyr opptrer i det utvalgte materialet fra vikingtid, men finnes ikke i merovingertidsmaterialet. Dette er interessant med tanke på fremveksten av det markedsøkonomiske systemet, og kan indikere at smedyrket ble mer markedsrettet i løpet av denne perioden, noe som dermed gjenspeiles i gravmaterialet. Om vektutstyret skal benyttes til veiing, er kombinasjonen av skålvekt og vektlodd en forutsetning. Imidlertid inneholder ingen av de utvalgte gravene denne kombinasjonen. Ett vektlodd eller andre deler av vektutstyret kan i symbolsk forstand ha henspilte på bruken av komplett vektutstyr (Stalsberg 1991:78).

Det er ikke sikkert at avansert bruk av skålvekter var offentlig kjent i yngre jernalder, og kunnskapen kan dermed ha blitt mystifisert (Pedersen 2000:116). Kalle Sognnes (1993) har på bakgrunn av bruk av skålvekten innefor farmasien i Romerriket pekt på muligheten for at skålvekter kan ha vært benyttet til oppveiing av legemidler. Han foreslår på dette grunnlaget at kvinner og menn med vektutstyr kan ha vært kloke koner eller menn med en betydningsfull rolle i vikingtidssamfunnet. Kanskje kan vektutstyr i graver med smedverktøy ses i sammenheng med oppfatningen om smeden som en person med overnaturlige evner, og ikke indikere handel. Jeg har i kapittel 4.4 sett på eksempler fra det etnografiske materialet, der

smedene har hatt andre oppgaver i tillegg til å lage redskaper, blant annet som medisinmann. Kanskje kan man tenke seg at jernaldersmeden har hatt en lignende rolle?

Både kremasjon og metallarbeid er uttrykk for ildens transformerende kraft, og det er derfor grunn til å anta at kremasjon har vært symbolsk viktig for en smed. Det var i denne sammenheng interessant å undersøke gravskikken blant det utvalgte materialet for å finne en eventuell sammenheng mellom smedgraver og branngraver. For merovingertidsmaterialet er gravskikken for ni av smedgravene ukjent, tre er skjelettgraver, mens fire er branngraver. Når det gjelder vikingtidsmaterialet har fire smedgraver ukjent gravskikk, fem er skjelettgraver, mens tolv er branngraver. Det vil si at totalt 16 av de 37 smedgravene er branngraver, mot åtte skjelettgraver. De resterende 13 gravene har ukjent gravskikk, men det er imidlertid tvilsomt at de alle har vært skjelettgraver. Konklusjonen blir derfor at et flertall av de utvalgte gravene er branngraver. Selv om de 13 gravene med ukjent gravskikk er et usikkerhetsmoment, vil jeg likevel hevde at det ser ut til at det har eksistert en sammenheng mellom smed og kremasjon.

Det er i de fleste tilfeller vanskelig å avgjøre om en grav med smedverktøy er en gravlagt smed eller ikke. Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven må redskapssammensetningen i gravene studeres før man kan ta stilling til om man står ovenfor en smedgrav. For eksempel er en ambolt eller en avlstein i kombinasjon med andre smedredskap en relativt sikker indikator på en smedgrav, mens en grav som inneholder kun hammer og fil er mer usikker ettersom disse redskapene også kan ha blitt brukt til annet arbeid enn smiing.

De undersøkte gravene vitner om at de gravlagte har vært respekterte personer. I mange av tilfellene har de blitt hauglagt, noe som var forbeholdt personer med høy status. Flertallet av gravene har også rikt gravgods som inkluderer våpen og hesteutstyr, i enkelte forekommer statusgjenstander som spillebrikker og vektutstyr. Jeg vil på bakgrunn av dette hevde at smeden har vært en respektert person i jernalderssamfunnet. Selv om den døde ikke var smed, må det uansett bety at smedens verktøy ble oppfattet som statusgjenstander, ettersom man ofte finner mange smedverktøy i såkalte statusgraver. På bakgrunn av de rikt utrustede gravene med smedverktøy kan man forutsette at smiing har vært et respektert og betydningsfullt arbeid.

7. AVSLUTNING

Hovedmålet med denne oppgaven har vært å belyse ulike aspekter ved smeden og smedyrket i yngre jernalder. Mitt utgangspunkt var at jernaldersmeden har hatt andre roller i tillegg til å lage redskaper, roller som var knyttet til rituelle kunnskaper. For å nærme meg disse spørsmålene har jeg studert smeden i de forskjellige kontekstene han opptrer i. Først gikk jeg gjennom skriftlige kilder hvor smeder blir omtalt, som Skallagrim i Egilssoga, Volund i Volundkvadet og Regin i Sigurdsagaen. Ut i fra beskrivelsene disse kildene gir får man inntrykk av at smedene var annerledes, de hadde overnaturlige evner, kunne transformere både seg selv og materialet de arbeidet med, de kunne kommunisere med guder og andre verdener og var både fryktet og respektert. De ble beundret på grunn av sitt håndverk, og kunne lage kraftfulle våpen og gjenstander som også konger var avhengige av.

Deretter studerte jeg gravmaterialet i 37 graver med smedverktøy for å finne ut om det var mulig å gjenfinne de samme tendensene her. 16 smedgraver fra merovingertid og 21 smedgraver fra vikingtid ble gjennomgått, og hensikten var å sette smedredskapene i kontekst med resten av gravgodset. Jeg ville også belyse om det var mulig å se en kronologisk forskjell i materialet, og om mytenes smed kan spores i gravmaterialet.

Analysen av gravmaterialet viste et visst fellestrekk mellom de to periodene. Smedgravene finnes spredt i hele Norge, bortsett fra lengst nord, i både merovingertid og vikingtid. Sogn og Fjordane er det fylket som har flest smedgraver fra begge periodene, noe vi også ser i det generelle materialet (se tabell 1). Enkelte gjenstandskategorier opptrer oftere i vikingtidsmaterialet, men det er vanskelig å avgjøre om dette skyldes gravskikk generelt eller om det henger sammen med smedrollen. Det var ingen utpregede forskjeller i smedverktøyet fra de to periodene, stort sett var de samme redskapene representert.

Som jeg har vært inne på tidligere i oppgaven har jernaldersmeden i tidligere forskning generelt blitt oppfattet som ufri og med lav status. Ingen av kildene jeg har undersøkt støtter imidlertid opp om dette synspunktet. Bildet man får av smedene i de skriftlige kildene er heller det motsatte. Smedene har en form for liminal posisjon, de fremstår som respekterte, men også fryktede håndverkere med andre egenskaper i tillegg til det å lage imponerende gjenstander. Når det gjelder det arkeologiske materialet inneholdt 33 av undersøkelsens 37

graver våpen. I tillegg ble flere av de døde hauglagt sammen med rikt gravgods. Dette viser at det ikke var ufrie personer som ble gravlagt, de har hatt en viss sosial status. Det er usannsynlig at slaver og lavstatuspersoner fikk gravmonumenter bygd etter sin død, og de ville heller ikke blitt gravlagt sammen med våpen, hesteutstyr etc. Imidlertid kan smedene ha vært tilknyttet høvdinger og konger, men ikke i den betydning at høvdingen eller kongen eide smeden. Den politiske eliten har trolig vært avhengig av mestersmedenes håndverk for å opprettholde allianser, noe vi ser eksempler på i mytene om Volund og Regin, hvor gjenstandene de lager er avgjørende for kongens makt.

Gravene jeg har undersøkt passer med beskrivelsene vi får av smeden Skallagrim fra Egilssoga. Han ble hauglagt sammen med sine våpen og redskaper, det samme ble de døde i det utvalgte gravmaterialet. Ikke alle ble hauglagt, men dette skyldes nok i hovedsak gravskikken. Det kommer tydelig frem i sagaen at Skallagrim var en respektert og velstående mann. Han er også hamram og forstår seg på trolldom, og derfor ble han fryktet og oppfattet som annerledes. Det er derfor grunn til å tro at dette har vært gjeldende for oppfattelsen av jernalderens mestersmeder også.

Ved å studere ulike kildekategorier har jeg kommet nærmere jernaldersmeden. Oppgaven har vist at smeden åpenbart har hatt en viktig rolle og status i jernalderssamfunnet, ettersom han opptrer både i religion og mytologi, i skriftlige kilder, i sagn og i den materielle kulturen. Alt dette indikerer at det har vært andre aspekter tilknyttet smedrollen i tillegg til det rent funksjonelle, å lage redskap. Jeg vil hevde at det finnes grunnlag for å forutsette en sammenheng mellom mytenes smed og jernalderssamfunnets smed. Mytene representerer trolig tema som var relevante på den tiden de eksisterte, og det er svært sannsynlig at de inneholder trekk ved smeden som var gjenkjennelig i jernalderssamfunnet. Det er derfor grunn til å tro at jernaldersmeden har blitt oppfattet som en person med spesielle evner og hemmelig kunnskap, noe som gjenspeiles i blant annet mytene om Regin og Volund.

PRIMÆRE KILDER

Egilssoga, oversatt av L. Heggstad. 9. utgave, Det norske samlaget, Oslo, 1978.

Fåvnesmål: *Edda-dikt*, oversatt av L. Holm-Olsen, J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1975.

Reginsmål: *Edda-dikt*, oversatt av L. Holm-Olsen, J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1975.

Volundkvadet: *Edda-dikt*, oversatt av L. Holm-Olsen, J. W. Cappelens forlag, Oslo, 1975.

LITTERATURLISTE

Andersson, Kent

1995 Romertida guldsmede i Norden III. *Aun 21*. Gotab. Stockholm.

Anfinset, Nils

1996 *Social and technological aspects of mining, smelting and casting copper.*

An ethnoarchaeological study from Nepal. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.

1999 Teknologi og etnoarkeologi. *Viking LXII*: 19-30.

Arwidsson, Greta, og Gösta Berg

1983 *The Mästermyr find. A Viking Age Tool Chest from Gotland*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Barndon, Randi

1992 Jernteologi uten kjemi. *Arkeo. Nytt fra historisk museum i Bergen 1*:22-27.

Historisk museum, Universitetet i Bergen.

1996 Mental and Material Aspects of Iron Working – A Cultural Comparative

Perspective. I *Aspects of African Archaeology*, G. Pwiti og R. Soper (red.) s. 761-772. Harare University Press, Zimbabwe.

2001 *Masters of metallurgy – Masters of metaphors. Iron working among the Fipa and the Pangwa of SW-Tanzania*. Universitetet i Bergen.

2005a Håndverk, kunst og kunnskap – noen komparative perspektiver på smedens sosiale identitet i jernalderen. I *Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*, K. A. Bergsvik og A. Engevik jr. (red.) s. 357- 376. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter.

2005b Metall og myter – magi og transformasjon. Refleksjoner omkring den norrøne smedens kunnskap og identitet i et komparativt perspektiv. *Primitive tider* 8:61-73. Oslo.

Bergland, Håvard

2000 *Kunsten å smi: teknikk og tradisjon*. Gyldendal yrkesopplæring, Oslo.

Bergstøl, Jostein

2002 Iron Technology and Magic in Iron Age Norway. Metals and Society. *BAR International Series* 1061:77-82. Oxford.

2005 Kultsted, verksted eller bosted? En arkeologisk undersøkelse av et kokegropfelt på Gjødning i Hurdal. De gåtefulle kokegropene. *Varia* 58:151-160. Oslo.

Bjørlykke, Per

1966 *Yrkeslære for smeder*. Universitetsforlaget, Oslo.

Bjørnstad, Ragnar

2003 *Teknologi og samfunn. Jernvinna på Vestlandet i jernalder*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.

Blindheim, Charlotte

1963 Smedgraven fra Bygland i Morgedal. *Viking* XXVI:25-80. Oslo.

Brown, Jean

1995 *Traditional Metalworking in Kenya*. Oxbow Books. Oxford.

Budd, P. og Timothy Taylor

1995 The faerie smith meets the bronze industry: magic versus science in the interpretation of prehistoric metal-making. *World Archaeology* 27(1):133-143.

Burford, Allison

1972 *Craftsmen in Greek and Roman society*. Thames and Hudson, Bristol.

Burström, Mats

1990 Järnframställning och gravritual. En strukturalistisk tolkning av järnslag i vikingatida graver i Gästrikland. *Fornvännen* 85:261-270. Stockholm.

Carnap-Bornheim, Claus von

2001 The Social Position of the Germanic Goldsmith A.D. 0-500. I *Roman Gold and the Development of the Early Germanic Kingdoms*, B. Magnus (red.), s. 263-278. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Childs, S. T. og Eugenia W. Herbert

2005 Metallurgy and its Consequences. I *African Archaeology: a critical introduction*, Ann Brower Stahl (red.), s. 276-300. Blackwell Publishing.

Christensen, Arne Emil

1979 Forhistorisk smieteknikk. I *Jern og jernvinne som kulturhistorisk faktor i jernalder og middelalder i Norge*. AmS Varia 4, T. Løken (red.), s. 26-36. Arkeologisk museum, Stavanger.

Cline, Walter

1937 *Mining and Metallurgy in Negro Africa*. George Banta Publishing, Wisconsin.

Davidson, H. R. Ellis

1988 *Scandinavian mythology*. Hamlin, London.

Drobin, Ulf

1991 Mjödöt och offersymboliken i fornnordisk religion. I *Studier i religionshistoria tillägnade Åke Hultrantz, professor emeritus den 1. Juli 1986*, L. Bäckman, U. Drobin og P.-A. Berglie (red.) s. 97-141. Bokförlaget Plus Ultra.

Eliade, Mircea

1978 *The forge and the crucible. The Origins and Structures of Alchemy*. 2nd ed. Oversatt av S. Corrin. The University of Chicago Press, London.

1995 *De religiøse ideers historie, bind 1. Fra stenalderen til de elusinske mysterier*, J. P. Asmussen og A. Sørensen (red.), oversatt av M. K. With. Gyldendal, København.

1998 *Sjamanisme. Henrykkelsen og ekstasens eldgamle kunst*. Oversatt av Erik Ringen. Pax forlag A/S, Oslo.

Englund, Lars-Erik

1994 Om att okritiskt projicera tillbaka vår tids föreställningar till förhistorisk tid. *Fornvännen* 89:281-298. Stockholm.

Espelund, Arne

2004 *Jernet i Vest-Telemark – der tussane rådde grunnen*. Arketype forlag, Trondheim.

Forseth, Lars

1993 *Vikingetid i Østfold og Vestfold. En kildekritisk granskning av regionale forskjeller i gravfunnene*. Upublisert magistergradsavhandling. IAKN, Universitetet i Oslo.

Gansum, Terje

- 1999 Mythos, Logos, Ritus. Symbolisme og gravskikk i lys av gudediktene i den eldre Edda. I *Et hus med mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*. AmS-Rapport 11B, I. Fuglestvedt, T. Gansum og A. Opedal (red.), s. 439-503. Arkeologisk museum i Stavanger.
- 2004a Jernets fødsel og dødens stål. I *Minne och myt: konsten att skapa det förflutna*, Å. Berggren (red.), s. 121-155. Nordic Academic Press, Lund.
- 2004b The Archaeology of Earth. *Current Swedish Archaeology* 12:7-21. The Swedish Archaeological Society.

Gansum, Terje og Hans-Johnny Hansen

- 2004 Fra jern til stål. I *Mellom himmel og jord. Foredrag fra et seminar om religionsarkeologi, Isegran, 31. januar-2. februar 2002*. Oslo Archaeological Series Nr. 2. IAKK, L. Melheim, L. Hedeager og K. Oma (red.), s. 344-373. Universitetet i Oslo.

Gell, Alfred

- 1988 Technology and Magic. *Anthropology Today*, 4(2):6-9.
- 1992 The Technology of Enchantment and the Enchantment of Technology. I *Anthropology, Art and Aesthetics*, J. Coote, og A. Shelton, s. 40-63. Clarendon Press, Oxford.
- 1998 *Art and Agency. An Anthropological Theory*. Clarendon Press, Oxford.

Glørstad, Håkon

- 2000 One-dimensional Man. I *Form- Function – Context. Material Studies in Scandinavian Archaeology*, D. Olausson og H. Vandkilde (red.), s. 81-92. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Gosden, Chris

- 2001 Making sense: archaeology and aesthetics. *World Archaeology* 33(2):163-167.

Gosden, Chris og Yvonne Marshall

- 1999 The cultural biography of objects. *World Archaeology* 31(2):169-178.

Grieg, Sigurd

- 1922 *Smedverktøi i norske gravfund*. Oldtiden 9. Oslo.
- 1934 *Jernalderhus på Lista. Institutt for sammenlignende Kulturforskning. Serie B. XXVII*. Oslo.

Gudesen, Hans Gude

- 1980 *Merovingertiden i Øst-Norge. Kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp. Varia 2*. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Haaland, Randi

- 1977 Archaeological Classification and Ethnic Groups: a Case Study from Sudanese Nubia. *Norwegian Archaeological Review* 10(1-2):1-17.
- 1988 The role of ethno-archaeology and experimental archaeology in the interpretation of prehistoric societies. I *Arkeologiske Skrifter fra Historisk Museum* 4. Festskrift til Anders Hagen, S. Indrelid, S. Kaland og B. Solberg (red.), s. 130-139. Universitetet i Bergen.
- 2004 Technology, Transformation and Symbolism: Ethnographic Perspectives on European Iron Working. *Norwegian Archaeological Review*, 37(1):1-19.

Hedeager, Lotte

- 1992 *Danmarks jernalder: mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag. Århus.
- 1999 *Skygger av en annen virkelighet. Oldnordiske myter*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- 2002 Scandinavian "central places" in a cosmological setting. I *Central Places in the Migration and Merovingian Periods*, Uppåkrastudier 6. Acta Archaeologica Lundensia Series 8, 39, B. Hårdh og L. Larsson (red.), s. 3-18. Stockholm.
- 2004 Åsgård rekonstruert? I *Mellom himmel og jord. Foredrag fra et seminar om religionsarkeologi, Isegran, 31. januar-2. februar 2002*. Oslo Archaeological Series Nr. 2. IAKK, L. Melheim, L. Hedeager og K. Oma (red.) s. 156-183. Universitetet i Oslo.

Hed Jakobsson, Anna

- 2003 *Smältdeglars härskare och Jerusalems tillskyndare. Berättelser om vikingatid och tidig medeltid*. Stockholm Studies in Archaeology 25. Stockholm.

Helgen, Geir

- 1982 *Odd og Egg. Merovingertidsfunn fra Hordaland, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske avhandlinger fra Historisk museum. Universitetet i Bergen.

Helms, Mary W

- 1993 *Craft and the Kingly Ideal. Art, Trade, and Power*. University of Texas Press, Austin.

Herbert, Eugenia W

- 1984 *Red Gold of Africa. Copper in Precolonial History and Culture*. The University of Wisconsin Press, Madison.
- 1993 *Iron, Gender and Power. Rituals of Transformation in African Societies*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.

Hermundstad, Gunvald

1995 *Østenfor sol og vestenfor måne. Psykoanalytiske tolkninger av nordiske og germanske eventyr, sagn og myter*. Spartacus, Oslo.

de Heusch, Luc

1980 Heat, Physiology and Cosmogony. Rites de Passage among the Thonga. I *Explorations in African Systems of Thought*, I. Karp og C. S. Bird (red.), s. 27-44. Washington.

Hines, John

2003 Myth and Reality: the Contribution of Archaeology. I *Old Norse Myths, Literature and Society*, M. Clunies Ross (red.), s. 19-39. University press of southern Denmark.

Hinton, David

1998 *The Anglo-Saxon smiths and myths*. Opptrykk fra Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester 80(1), Manchester centre for Anglo-Saxon studies.

Hodder, Ian

1982 *Symbols in Action*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hodne, Bjarne

1980 *Å leve med døden: folkelige forestillinger om døden og de døde*. Aschehoug, Oslo.

Hoftun, Oddgeir

2001 *Norrøn tro og kult ifølge arkeologiske kilder*. Solum, Oslo.

Kramer, Carol

1979 Introduction. I *Ethnoarchaeology. Implications of Ethnography for Archaeology*, C. Kramer (red.), s. 1-20. Columbia University Press, New York.

Kruger, Colleen E

1999 *Pride of Men. Ironworking in 19th Century West Central Africa*. Heinemann, Portsmouth.

Kristjansdottir, Steinunn

1999 Kristnandeprocessen på Island och kyrkan vid Gasir ur ett arkeologiskt perspektiv. I *Gasir – en internasjonal handelsplass i Nord-Atlanteren*, A. Christophersen og A. Dybdahl (red.), s. 37-52. Senter for middelalderstudier. Skrifter nr. 9. Trondheim.

Kristoffersen, Siv

1988 En eldre jernalders smie fra Årdalsfjellene. I *Arkeologiske Skrifter fra Historisk Museum* 4. Festskrift til Anders Hagen, S. Indrelid, S. Kaland og B. Solberg (red.), s. 79-90. Universitetet i Bergen.

2000 *Sverd og spenne: dyreornamentikk og sosial kontekst. Studia humanitatis Bergensia*
13. Avhandling (dr.art.). Universitetet i Bergen.

Larsen, Uffe Hartvig

1989 *Vikingernes religion og livsanskuelse*. Akademisk Forlag, København.

Lund, Julie

2006 Vikingetidens værktøjskister i landskab og mytologi. *Fornvännen* 101:323-341.

de Maret, P

1985 The Smith's Myth and the Origin of Leadership in Central Africa. I *African Iron Working – ancient and traditional*, R. Haaland og P. Shinnie (red.), s. 73-87.
Universitetsforlaget AS. Oslo.

Martens, Irmelin

1995 Redskaper i gravene fra yngre jernalder. Noen spørsmål til gamle funn.
Universitetets Oldsaksamling Årbok 1993-94:191-196. Oslo.
2002 Smeden og hans produkter i norsk vikingtid. I *UKM – en mangfoldig forskningsinstitusjon*, E. Høigård Hofseth (red.), s. 173-185. UKM skrifter 1. Oslo.
2003 Mestersmeden fra By. I *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten*, bind 29, s. 9-20.
Løten Historielag, Løten.

McNaughton, Patrick R

1988 *The Mande blacksmiths. Knowledge, power and art in West-Africa*. Indiana
University Press, Bloomington.

Melsom, Charlotte

2003 *Rangler i vikingtidsgraver fra Vestfold*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi.
IAKK, Universitetet i Oslo.

Motz, Lotte

1983 *The wise one of the mountain. Form, function and significance of the subterranean smith. A study in folklore*. Kümmerle Verlag, Göppingen.

Müller-Wille, Michael

1977 Der frühmittelalterliche Schmied im Spiegel skandinavischer Grabfunde.
Frühmittelalterliche Studien:127-201, Jahrbuch des Instituts für
Frühmittelaltorforschung der Universität Münster. Berlin.

Myhre, Bjørn

1987 Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period.
Studien zur Sachsenforschung 6:169-188. Hildesheim.

2002 Kamp om jord og ressurser (1-550 e. Kr.). I *Landbrukshistorie I, 4000 f. Kr.-1350 e. Kr. Jorda blir levevei*, B. Myhre og I. Øye (red.), s. 12-213. Det norske samlaget. Oslo.

Møllerup, Odmund

1960 Foreløpig meddelelse om et smedgravfunn fra Vestly i Time. *Stavanger museums Årbok*:5-14. Stavanger.

Ohlhaver, Horst

1939 *Der germanische Schmied und sein Werkzeug. Hamburger Schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte, Bd. 2.* Leipzig & Kabitzsch.

Oldeberg, Andreas

1942 *Metallteknik under förhistorisk tid. Del I.* Håkan Ohlssons Boktryckeri, Lund.

Opedal, Arnfrid

1998 *De glemte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes.* AmS Småtrykk 47.
Arkeologisk museum i Stavanger.

Pedersen, Unn

2000 *Vektlodd – sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet? Vektloddenes funksjoner i vikingtid. En analyse av vektloddmaterialet fra Kaupang og sørøst-Norge.* Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. IAKK, Universitetet i Oslo.

Petersen, Jan

1919 De norske vikingesverd. *Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.- Filos. Klasse* No. 1. Kristiania.
1951 *Vikingetidens redskaper.* Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps – akademi i Oslo. II. Hist.- filos. Klasse 4. Oslo.

Pettersson, Ing-Marie

1992 Framväxten av en bergslag. Ideologi och rumslig fördelning av järnhanteringen under yngre järnålder och medeltid. I *Forntid i förändring. Aktuell Arkeologi III*, Å. Hyenstrand og A. Tomasdotter Jakobsson (red.), s. 87-96. Stockholm.

Pinney, Cristopher og Nicholas Thomas (red.)

2001 *Beyond Aesthetics. Art and the Technologies of Enchantment.* Berg, Oxford.

Prescott, Cristopher

2000 Symbolic Metallurgy – Assessing Early Metallurgic Processes in a Periphery. I *Form, Function & Context. Material culture studies in Scandinavian archaeology*, D. Olausson og H. Vandkilde (red.), s. 213-225. Almqvist & Wiksell International, Lund.

Ramqvist, Per

1990 Helgö – unikt handelscentrum eller vanlig bondegård? *Fornvännen* 85:57-67.

Raudvere, Catharina

2002 Mellan liv och text. Ordets makt som litterärt motiv och rituell praktik i norrön litteratur. I *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, K. Jennbert, A. Andren og C. Raudvere (red.), s. 31-68. Falun.

Reid, A. og Rachel MacLean

1995 Symbolism and the social contexts of iron production in Karagwe. *World Archaeology* 27(1):144-161.

Resi, Heid Gjøstein

1979 *Die Specksteinfunde aus Haithabu. Berichte über die ausgrabungen in Haithabu.* Bericht 14. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster.

Rijal, Suman

1998 *The Traditional System of Iron Working: Technology, Social Context and Rituals of Transformation. An Ethnoarchaeological study from Eastern Nepal.* M. Phil Thesis in Archaeology. Universitetet i Bergen.

Rowlands, M. J.

1971 The archaeological interpretation of prehistoric metalworking. *World Archaeology* 3(2):210-224.

Rundberget, Bernt Håkon

2002 *Teknologi og jernvinne. En teoretisk og metodisk tilnærming til jernvinna som kilde for menneskelig kunnskap og handling.* Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet, NTNU. Trondheim.

Rygh, Oluf

1885 *Norske Oldsager. Ordnete og forklarede.* Alb. Cammermeyer. Christiania.

Rødstrud, Christian Løchsen

2003 *Fattige graver – komplekse ritualer? Rituelle uttrykk og endringsaspekter i jernalderens begynnelse belyst gjennom graver i Østfold.* Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. IAKK, Universitetet i Oslo.

Rønne, Ola

2002 Smeden i jernalder – ildens hersker. *Primitive tider*:55-63. Oslo.

Sauvage, Raymond

2005a Arkeologisk undersøkelse av smie i Torvikbukt, Møre og Romsdal. Upublisert utgravningsrapport. Top.ark. Vitenskapsmuseet – NTNU.

2005b *Jern, smie og smed. Jernhåndverkere og jernhåndverk i Midt-Norge ca 600-1100 e. Kr.* Upublisert masteroppgave i arkeologi. Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, Vitenskapsmuseet, NTNU. Trondheim.

Schjødt, Jens Peter

1994 Heltediktning og initiasjonsritualer. En religionfænomenologisk analyse af den unge Sigurd Fafnerbanes historie. I *Myte og ritual i det førkristne Norden. Et symposium*, J. P. Schjødt (red.), s. 113-128, Odense universitetsforlag, Odense.

Schmidt, Peter R

1997 *Iron technology in East Africa. Symbolism, science and archaeology.* Indiana University Press, Bloomington, Indiana.

Serning, Inga

1966 *Dalarnas järnålder.* Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm.

Sjøvold, Thorleif

1974 *The Iron Age settlement of Arctic Norway. A study in the expansion of European Iron Age culture within the Arctic Circle.* Del II: Late Iron Age. Tromsø museums skrifter vol. X. 2. Norwegian Universities Press, Tromsø, Oslo, Bergen.

Skjølsvold, Arne

1951 Et eiendommelig smedgravfunn fra Mysen. *Universitetets oldsaksamling Årbok 1949-50*:34-48. Oslo.

Sognnes, Kalle

1993 Handelskvinner eller kloke koner? *Spor* 1:48.

Solberg, Bergljot

1984 *Norwegian spear-heads from the merovingian and viking periods.* Upublisert magistergradsavhandling. Universitetet i Bergen.

2000 *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus.* Cappelen Akademisk Forlag. Oslo.

Solli, Brit

2002 *Seid. Myte, shamanisme og kjønn i vikingenes tid.* Pax Forlag, Oslo.

Stalsberg, Anne

1991 Women as actors in the North European Viking Age Trade. I *Social Approaches to Viking Age Studies*, R. Samson (red.), s. 75-83. Cruithne Press, Glasgow.

Steinsland, Gro

2003 *Voluspå og andre norrøne helligtekster.* De norske bokklubbene.

- 2005 *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Pax Forlag, Oslo.
- Straume, Eldrid**
- 1986 Smeden i jernalderen, bofast – ikke bofast, høy eller lav status. *Universitetets Oldsaksamling Årbok 1984-85*:45-58. Oslo.
- Thålin-Bergman, Lena**
- 1979 Blacksmithing in Prehistoric Sweden. I *Iron and Man in Prehistoric Sweden*, H. Clarke (red.), s. 99-133. Stockholm.
- Tobiassen, Anna Helene**
- 1981 *Smeden i eldre tid*. Institutt for folkelivsgransking, Oslo.
- Tomtlund, J-E.**
- 1978 Tools. I *Excavations at Helgö. Workshop part II*. V: I, W. Holmqvist (red.), s. 15-29. Stockholm.
- Tsigaridas, Zanette**
- 1996 *Grav – symbol – samfunn. En analyse av langhauger fra eldre jernalder i Vest-Agder*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. IAKN, Universitetet i Oslo.
- Tylecote, R. F.**
- 1987 *The early history of metallurgy in Europe*. Longman, London.
- Wallander, Anders**
- 1979 *Smedgravar eller gravar med smides- och snickarverktyg?* Katalog över svenska, norska och kontinentala gravfynd med smides-/snickarverktyg. Uppsala.
- 1989 *Smedgravar eller gravar med smides- och snickarverktyg?* Genomgång av definitioner och redskapskombinationer. *Tor* 22:105-159. Uppsala.
- Wicker, Nancy L**
- 1994 The Organization of Crafts Production and the Social Status of the Migration Period Goldsmith. *Arkæologiske Studier 10. The Archaeology of Gudme and Lundeborg. Papers presented at a conference at Svendborg, October 1991*:145-150. København.
- Willis, Roy G**
- 1981 *A state in the Making. Myth, history and social transformation in pre-colonial Ufipa*. Indiana University Press, Bloomington.
- Østigård, Terje**
- 1997 Hvordan tolke et arkeologisk materiale? *Arkeo* 2:20-24. Bergen.

APPENDIKS

Forklaringer til appendiks:

Gravfunn	Oppgavens interne nummerering av gravfunnene som ligger til grunn for analysen
Litteratur	All litteratur som er brukt i appendikset står oppført på hvert enkelt skjema. Nærmere opplysninger om Martens 2002 og Sjøvold 1974 finnes i litteraturlisten
Ab	Foreningen til norske fortidsminnemerkeres bevaring. Årsberetning
Bergen Museum arkeologiske tilvekstkatalog på www	http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/bergen/hovedkat.html
Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog på www	http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/oslo/hovedkat.html
St. M. Å.	Stavanger Museums Årbok
Tromsø Museum arkeologiske tilvekstkatalog på www	http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/tromso/hovedkat.html
Vitenskapsmuseets arkeologiske tilvekstkatalog på www	http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/trondheim/hovedkat.html

Merovingertid

Gravfunn: 1	C 24454
Gård: Halle	Kommune/fylke: Larvik, Vestfold
Smedverktøy: Hammer, tang, fil	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, øks, skjoldbule, to pilespisser, celt, bissel	Funnforhold: Funnet i røys (4-5 meter tverrmål, 1 meter høy). Det ble ikke lagt merke til om det fantes kull eller brente bein, men brente beinstumper er fastrustet til enkelte gjenstander, og en av pilespissene har glødeskall.
Innkommet: 1929, funnet ble anmeldt av lektor H. Hougen, opplysningene innhentet på stedet av G. Gjessing som også innbrakte funnet.	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog på www

Gravfunn: 2	C 23971
Gård: Døliseteren	Kommune/fylke: Alvdal, Hedmark
Smedverktøy: Fil, meisel	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, enegget sverd, spydspiss, åtte pilespisser, to kniver, rasp, celt	Funnforhold: Funnet i en grushaug ved en steinvarde. Finneren skulle ta en stein og legge på varden, da han fikk se en jernspiss som stakk frem av torven. Ved å fjerne litt jord med fingrene, fantes sakene helt i overflaten i toppen av haugen. De øvrige sakene lå inni åpningen av de sammenbøyde sverd.
Innkommet: Ukjent, gårdbruker Sivert P. Sæther og ordfører O. Eide.	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog på www

Gravfunn: 3	C 24607
Gård: Lofoss Møllebruk	Kommune/fylke: Lomen, Oppland
Smedverktøy: Hammer, fil	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Seks pilespisser, kastespydspiss, åtte tinner til i alt tre lysterredskaper, to kniver, dopsko	Funnforhold: Gjenstandene er godt bevart, de fleste med et glatt belegg som trolig er glødeskall.
Innkommet: 1930, ukjent	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog på www

Gravfunn: 4	St 6358
Gård: Fister	Kommune/fylke: Hjelmeland, Rogaland
Smedverktøy: Tang, ambolt	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Eneget sverd, bryne	Funnforhold: Funnet under nydyrking ca 75 meter fra sjøen. Ikke tegn til gravhaug eller gravkammer. Brynen ble ikke innlevert.
Innkommet: 1934, gave fra finner og eier Ivar Fister.	Litteratur: St.M.Å. 1934/35:29

Gravfunn: 5	B 7554
Gård: Brekke	Kommune/fylke: Høyanger, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: Hammer, tang, ambolt, to filer	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: To eneggede sverd, spydspiss, tre økser, to celter, bruddstykker av en ljå, bruddstykker av en jernlenke, nøkkel, ubestemmelige jernfragmenter, bryne	Funnforhold: Funnet i en røys. Jernet viser ikke spor av brann, men er veldig forrustet. Noen av gjenstandene ble brukket under graving, men noen viser også spor etter eldre brudd, noe som tyder på en tidligere forstyrrelse av graven.
Innkommet: 1923, ukjent	Litteratur: Bergen Museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 6	B 7345/13230
Gård: Ryssdal	Kommune/fylke: Gloppen, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: Ambolt, tang, hammer	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Eneget sverdklinge, øks, celt, ildstål, klinknagler, ubestemmelige jernfragmeneter, to bryner	Funnforhold: Funnet i haug, ca. 80 cm høy og dekket av runde steiner med et par store midt i haugen. En tredjedel av haugen står igjen. Finneren opplyser ingenting om hvilken stilling han fant sakene i. Gjenstandene er sterkt rustet, har ikke glødeskall og skriver seg trolig fra en ubrent begravelse. B 13230 (hammer, to bryner) er mulig rester av B 7345, men sikre opplysninger mangler.
Innkommet: 1922, R. Rysdalsnes.	Litteratur: Bergen Museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 7	B 11391
Gård: Gjemmestad	Kommune/fylke: Gloppen, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: To hammere, ambolt, to meisler, tang, fil	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: To sverd, øks, celt, fragment av jernredskap, mulig ljå, sigd, høvelblad, kniv, stykke av jernredskap, mulig pinsett, jernteiner, langt smalt jernstykke og flatt, trekantet jernstykke (emnesjern?), ubestemmelige jernfragmenter, ca. 200 nagler, ildflint, bryne	Funnforhold: Funnet i Kolbeinshaugen, en morenedannelse, ca. 6 meter høy og ca. 40 meter i tverrmål. Haugen inneholder til sammen tre begravelser, de andre fra folkevandringstid og vikingtid (B 11390 og 11392). 11391 ble funnet i nordkanten av haugen under pløying, og var omgitt av en 3 meter lang og 1 meter bred uregelmessig, rektangulær steinsetting. Graven var delvis fylt av flate steiner, under noen av steinene fantes en hestekjeve og skallefragmenter fra menneske. Et stykke av et lårbein av menneske ble også funnet. I begge tilfeller var beinrestene omgitt av en sterk konsentrasjon av trerester med jernnagler i. Slike trerester forekom ellers spredt i hele graven, tilsynelatende uten system. Storparten av gravgodset lå i gravens nordøstre hjørne.
Innkomet: 1935, Lavik (ettergraving).	Litteratur: Bergen Museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 8	B 7239/7007
Gård: Arnestad	Kommune/fylke: Gloppen, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: Tang, fil, hammer	Gravskikk: Brent
Gravgods: Kniv, saks, sigd, gangjern til skrin samt andre jerndeler til skrinet, bryne, spydspiss, øks, kolven til en bjelle	Funnforhold: Gjenstandene lå tett sammen under flat mark i et lag med kull, dekket av en helle. Stedet ligger mellom to gravhauger. B 7239 (tang, fil, kniv, saks, sigd, gangjern og jerndeler til skrin, bryne) hører mest sannsynlig til B 7007. Jernsakene har glødeskall.
Innkomet: 1921, B. Hougen (ettergraving).	Litteratur: Bergen Museums arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 9	B 8653
Gård: Kjelling	Kommune/fylke: Stryn, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: Hammer, fil, meisel	Gravskikk: Brent
Gravgods: Eneget sverd, spydspiss, øks, skjoldbule, bissel, tre pilespisser, lå, celt, tre kniver, hengsel, beslagstykker og andre jernfragmenter, bryne, flint	Funnforhold: Funnet ble gjort på selve gårdstunet, på et sted der det ofte var kjørt jord fra. Graven lå ca. 15 cm under jordskorpen i retning SØ-NV, og var begrenset på den ene siden av en jordfast stein, på de andre sidene av mindre løftestein. I vestenden ble det funnet en del brente bein.
Innkommet: 1935, lærer I. Beinnes.	Litteratur: Bergen Museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 10	B 4219
Gård: Rikkedal	Kommune/fylke: Ørsta, Møre og Romsdal
Smedverktøy: Tang, hammer	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Seks perler, låblad, bruddstykke av spydformet jernredskap for veving, celt, øks, eneget sverd, rester av bor, ubestemmelige jernfragmenter, tre kvessesteiner	Funnforhold: Funnet sammen med en urne i et gravkammer, tilfeldigvis under jordarbeid. Kvinnegrav?
Innkommet: 1883, ukjent	Litteratur: Bergen Museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 11	T 10613-27
Gård: Hovde	Kommune/fylke: Rauma, Møre og Romsdal
Smedverktøy: Avlstein, fil, hammer, meisel, tang	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Eneget sverd, tveegget spydspiss, øks, celt, tre pilespisser, hank av jern, ubestemmelige jernstykker, fem heiner, bryne, flint	Funnforhold: Funnet i en steinrøys av oval form. Gjenstandene lå i en 2 meter lang, 0,80-1 meter bred grav med retning Ø-V, omgitt av stein på alle sider.
Innkommet: 1913, lærer A. Berild.	Litteratur: Vitenskapsmuseets arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 12	T 08413
Gård: Barman	Kommune/fylke: Hitra, Sør-Trøndelag
Smedverktøy: Ambolt, avlstein, to meisler, platesaks	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Enegget sverd, øks, to spydspisser, celt, kniv, sigd, ca. 20 pilespisser, bor, ubestemmelige jernfragmenter, klinksøm, fire heiner, bryne	Funnforhold: Funnet i en stor steinrøys som lå på en bergknaus. Graven er problematisk da den trolig inneholder tre begravelser (to mannsgraver og en kvinnegrav). Haugen er utgravd av gårdeier, og det er usikkert hva som hører til i de forskjellige gravene. Den andre mannsgraven inneholder blant annet en hammer og tang. Jernsakene er i dårlig forfatning.
Innkommet: 1908, ukjent	Litteratur: Vitenskapsmuseets arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 13	Ts 374-7
Gård: Bø	Kommune/fylke: Andøy, Nordland
Smedverktøy: Tang, hammer, mulig ambolt	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Bryne, kleberstein, trolig brukt til støpeform	Funnforhold: Funnet i haug sammen med bein (står ingenting om beinbitene er brent eller ubrent). Skal også ha vært funnet en ambolt, men dette er usikkert da den ikke er registrert eller innlevert. Klebersteinsstykket som er tolket som støpeform har flere fordypninger i steinen, men kun en form kan tydelig ses, da stykket er forvitret. Redskapet som har blitt støpt har hatt spadeform med rett avskåret skovldannet blad. Hele stykket har vært 10 cm langt, hvorav bladet 3-5 cm. Hele klebersteinsstykket er 13 cm langt, 6 cm bredt og tykt.
Innkommet: 1878, grunneier.	Litteratur: Tromsø Museum arkeologiske tilvektskatalog på www; Ab. 1878:316-17

Gravfunn: 14	T 15139
Gård: Tjøtta	Kommune/fylke: Alstahaug, Nordland
Smedverktøy: Fil, hammer	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: To eneggede sverd, spydspiss, harpunspiss, øks, celt, hein	Funnforhold: Funnet ved planering av en liten røys
Innkommet: 1935, gave fra Statens Sauavlsgård ved O. Johnsen	Litteratur: Ab. 1935:39-40

Gravfunn: 15	Ts 975-83
Gård: Sletta	Kommune/fylke: Tranøy, Troms
Smedverktøy: Hammer, tang, ambolt, saumlo (stempelstang?)	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Spyd, celt, enegget sverdblade, øks, to jernstenger	Funnforhold: Funnet i en gressbevokst steinrøys.
Innkommet: 1892, ukjent	Litteratur: Tromsø Museum arkeologiske tilvektskatalog på www; Sjøvold 1974:152-153

Gravfunn: 16	Ts 2278-88
Gård: Nord-Rollnes	Kommune/fylke: Hamnvik, Troms
Smedverktøy: Hammer, tang, platesaks, fil, saumlo	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: To eneggede sverdblade, øks, to heiner, rund kleberstein, ukjent funksjon	Funnforhold: Funnet ved pløying, bein av ubrent skjelett under noen steiner.
Innkommet: 1914, ukjent	Litteratur: Tromsø Museum arkeologiske tilvektskatalog på www; Oldtiden 7, 1917:178-179

Vikingtid

Gravfunn: 17	C 10712-35
Gård: Vestre Englaug	Kommune/fylke: Løten, Hedmark
Smedverktøy: Fil, hammer, tang	Gravskikk: Brent
Gravgods: Nøkkel, to bryner, to kramper, to skjoldbuler, bissel, to kniver, jernkjele, jernkrok, hvirvel, jernringer, rembeslag, 14 pilespisser, en rekke jerngjorder, jernstenger, tveegget sverd, vektlodd	Funnforhold: Rund haug (tverrmål 13 meter, 2 meter dyp) av stein og grus. Flere av jerngjenstandene har glødeskall.
Innkommet: 1881, ukjent.	Litteratur: Ab. 1881:73-74

Gravfunn: 18	C 22324
Gård: Møistad	Kommune/fylke: Hamar, Hedmark
Smedverktøy: Meisel, tang, stykke av en saksarm	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, spydspiss, øks, sigd, to bisler, rembeslag, kniv, krok, to kramper, remspenne av bronse, beinkam, klebersteinsbolle med jernhank, to bryner	Funnforhold: Funnet i haug. Gjenstandene lå i østkanten av haugen med klebersteinsbollen hvelvet over, også fem brente beinbiter i graven. Fantes aske.
Innkommet: 1919, ukjent	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 19	C 9528-79
Gård: By	Kommune/fylke: Løten, Hedmark
Smedverktøy: To hammere, to tenger, platesaks, fil, ambolt, to saumlo, støpeform av kleber til sølvbarrer	Gravskikk: Brent
Gravgods: To klebersteinskar, minst fem spillebrikker av bein, tveegget sverd, spydspiss, øks, to skjoldbuler, 13 pilespisser, bissel, to stigbøyer, to sporer, jernbeslag (til seletøy), jernbøyle, fire remspenner, to knivblad, uthulejern, ubestemmelige jernredskaper, bor, to celter, tre bryner, ildstål, brent flint, nøkkel, mange beslag (mulig til skrin), to kroker, nagle, skålvekt av bronse, to bronsebrakteater, ni glassperler, beinkam, ringspenne, 20 klinknagler	Funnforhold: Gravfelt på By/Englaug, Løten. Funnberetningen er uklar på flere punkter, og det er vanskelig å fastslå sikkert både antall graver i haugen og hvilke gjenstander som hørte til "smedgraven". Gravgodset lå spredt i haugen, som målte ca. 12 meter i diameter og var 2,4 meter høy. Kull og brente bein i graven, det ene klebersteinskaret inneholdt brente bein.
Innkommet: 1879, Nicolaysen.	Litteratur: Ab. 1879:108-112; Martens 2002:173-185

Gravfunn: 20	C 27454
Gård: Byggland	Kommune/fylke: Kviteseid, Telemark
Smedverktøy: To tenger, platesaks, to hammere, fire ambolter, to meisler, avlstein, to filer, to saumlo, smeltedigel, støpeform til små sølvbarrer	Gravskikk: Brent
Gravgods: Fire tveeggede sverd, fragmenter av en sverdklinge, fire spydspisser, sju økser, fire rangler, to skjoldbuler, sju bisler, jernringer tilhørende hesteutstyret, saks, tre slegger, stekespidd, jernkroker, ni kniver, to sigder, ljå, 13 pilespisser, tre jernbjeller, fire jernstenger, ubestemmelige jernredskap, åtte jernstykker, antagelig av beslag, lås og nøkkel av jern til kiste, mange gangjern, plater av jernblikk, trolig beslag til en kiste, spiker, nagler, tre isbrodder, to remendebeslag, to remspenner, lenke av jern, to store taljer tredd inn på en jernstang, redskap av jern, mulig et uthulejern, bronsenål, jernnål, hengelås, kistelås med løs låsstang og nøkkel, en rekke beslagstykker, tre bryner	Funnforhold: Funnet i jord- og sandblandet røys. Størrelsen er vanskelig og anslå, da den var kuttet av i sidene og bygget til fast fjell i nordenden. Formen var nærmest trekantet og målene ca. 13 x 16 meter. De fleste sakene lå i et kullag, og hadde vid utstrekning. Brente bein funnet. Etter funnforholdene å dømme kan det vanskelig dreie seg om mer enn en grav.
Innkommet: 1944, Ch. Thomas og Erik Hinsch (ettergraving).	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www, Viking 26 1963:25-80

Gravfunn: 21	C 26637/29863
Gård: Skredtveit	Kommune/fylke: Tokke, Telemark
Smedverktøy: Fire hammere, tang, fil, tre meisler, saumlo	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, slegge, to celter, vevskje, jernbeslag (trolig til et skrin), jernstang, ubestemmelige jernfragmenter, bryne, bor	Funnforhold: Funnet i en stor haug ved veiarbeid. Trekull ble funnet, men står ikke noe om bein. Derfor usikkert om graven er brent eller ubrent. C 29863 ble funnet på samme sted som C 26637, men ett år etter.
Innkommet: 1937 og 1938, H. O. Bergskott (1938).	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 22	C 23525
Gård: Hjelmstad	Kommune/fylke: Øyer, Oppland
Smedverktøy: Tang, fil, saumlo	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Eneget sverd, spydspiss, skjoldbule, øks, pilespiss, kniv, saks, bryne	Funnforhold: Funnet under pløying av voll. Ingen synlig haug. Finneren kom ned på en del stein, og da han skulle rydde dem til side støtte han på oldsakene.
Innkommet: Ukjent, N. Sigstad	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 23	C 16483-92
Gård: Grønneberg	Kommune/fylke: Larvik, Vestfold
Smedverktøy: Ambolt, tang, hammer	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, to økser, ljå, jernfragmenter, bl.a. stykker av en skjoldbule, jernkjele, pilespiss, kniv, sigd, bissel, bryne, bronsegenstand (skaftbeslag?)	Funnforhold: Funnet i haug med store steiner. I bunnen fantes en steinsetting, hvor gjenstandene lå. En jernkjele (fragmenter) var fylt med brente bein.
Innkommet: 1891, ukjent	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 24	C 24338
Gård: Hybbestad	Kommune/fylke: Larvik, Vestfold
Smedverktøy: Hammer, platesaks, ambolt, støpeform (trolig til sølvbarrer)	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, øks, spydspiss, skjoldbule, et jern til å lage listforsiring med, saks, skrinhasp, del av en jernkjele, jernkrok, to bryner, ubestemmelige jernfragmenter, jernstang	Funnforhold: Funnet på et sted uten synlig tegn til at det hadde vært en gravhaug. Jorden rundt gjenstandene var blandet med aske og trekull. Noen brente bein var fastrustet til jernstangen som ble funnet.
Innkommet: 1928, T. Hybbestad	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 25	C 14864-80
Gård: Vestre Mollestad	Kommune/fylke: Birkenes, Aust-Agder
Smedverktøy: To tenger, ambolt, hammer, meisel, saumlo, støpeform til sølvbarrer	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Tveegget sverd, øks, celt, bryne, to ljåblad, pilespiss, tildannet stein (ligner de såkalte Bismarloddene), ringnål av bronse, spiralring av bronse, fragment av en bronsestang	Funnforhold: Funnet i en rund gravhaug med gravkammer. Gravkammeret var murt på sidene og dekket med heller, men uten bunnstein. I gravens sørlige del ble det funnet deler av et kranium, som var den eneste bevarte del av skjelettet.
Innkommet: 1889, ukjent	Litteratur: Oldsaksamlingens arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 26	St 2660
Gård: Skimling	Kommune/fylke: Suldal, Rogaland
Smedverktøy: Tang, fil, to hammere	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Eneget sverd, spydspiss, pilespiss, øks, jordhakke, sigd, saks, to kniver, bissel, kroker, spiker, klinknagler	Funnforhold: Funnet i en potetåker. Ikke synlig haug, men har trolig vært en gravhaug tidligere.
Innkommet: 1904, ukjent	Litteratur: St.M.Å. 15 1904:87-89

Gravfunn: 27	St 6185
Gård: Strand	Kommune/fylke: Strand, Rogaland
Smedverktøy: Tang, to hammere, saumlo	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveget sverd, spydspiss, øks, ni pilespiss, fire skjoldbuler, celt, ildstål, ljå, kniv, saks, to bisler, to stigbøyler, seletøybeslag, rembeslag, jernbeslag, remspenner, jernringer, jernteiner, skavejern, klebersteinsgryte, hankebeslag, to bryner, fiskesøkk, beinredskap, seks spillebrikker, beinkam, ubestemmelige beinstykker, 130 båtsaum og spiker, grønnstein	Funnforhold: Stor gravhaug (ca. 3 meter høy og 17 meter i tverrmål) som var begynt å rase ut pga. et grustak ved haugen. Hellesatt gravkammer orientert NNV-SSØ, 1,30 meter langt, 40 cm. bredt og 30 cm. dypt. Oldsakene lå sammen med rensede hvite bein. De fleste av gjenstandene var tatt ut av finner, men J. Petersen gjorde en ettergraving, og fant flere gjenstander samt brente bein. Et brannflak med båtsaum og spiker ble funnet like ved gravkammeret.
Innkommet: 1934, J. Petersen (ettergraving).	Litteratur: St.M.Å. 44, 1933/34:41-47; St.M.Å. 45, 1934/35:21-24

Gravfunn: 28	B 8553
Gård: Hollekje	Kommune/fylke: Tysnes, Hordaland
Smedverktøy: Ambolt, to tenger, hammer, meisel	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveget sverd, spydspiss, øks, bor (?), båstrekk, sigd eller ljå, bryner, flint, jernstenger, flatt jernstykke, bronsefragment	Funnforhold: Funnet ved dyrking av en haug. Noen biter brente bein funnet fastrustet til jernsakene.
Innkommet: 1934, P. Fett	Litteratur: Bergen museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 29	B 6685
Gård: Eide	Kommune/fylke: Gloppen, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: To hammere, to tener, fil, saumlo	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, sju pilespisser, skålformet bronsespenne, bronsenål, to celter, bor, to kniver, skrinhasper, spiker, flint, bryne	Funnforhold: Funnet ved et grustak, omtrent halve haugen var utkjørt pga. grustaket. Har vært en kiste i haugen, en del av kisten sto fremdeles på plass (lengderetning SV-NØ). Alle oldsakene har ligget i kisten, og det har trolig vært en dobbeltbegravelse, da det både er manns- og kvinnesaker i graven. På bunnen av den vestre delen av haugen var det et tykt kullag med store kullbiter, men det inneholdt verken oldsaker eller bein.
Innkommet: 1913, Schetelig (ettergraving)	Litteratur: Bergen museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 30	B 6618
Gård: Bø	Kommune/fylke: Gloppen, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: To tener, jernklype, ambolt, to hammere, saumlo, tre filer, meisel	Gravskikk: Brent
Gravgods: Eneget sverd, fem pilespisser, øks, skjoldbule, to bisler, ljà, to sigder, kniv, jernstykke (trolig jern som materiale, ikke et redskap), saks, skje, brannjern med fire føtter, jernkjele, rester av jernkjeder (trolig til å henge kjelen over ilden), rester av et skrin, jernbeslag, bryne, bruddstykke av kleberstein, kule av stein	Funnforhold: Funnet ved ryddingsarbeid i en haug. Alle jernsakene har spor etter brann.
Innkommet: 1912, ukjent	Litteratur: Bergen museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 31	B 4584
Gård: Ruggeseter	Kommune/fylke: Sogndal, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: To hammere, platesaks, to tener, fil, ambolt	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Eneget sverd, øks, to celter, to ljàblad, kniv, sagblad, bissel, beslag, jernteinhank eller feste på skrin	Funnforhold: Hellesatt gravkammer.
Innkommet: 1889, ukjent	Litteratur: Bergen museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 32	B 5786
Gård: Fure	Kommune/fylke: Stryn, Sogn og Fjordane
Smedverktøy: To hammere, ambolt, fil, tang	Gravskikk: Brent
Gravgods: Tveegget sverd, spydspiss, øks, seks pilespisser, to skjoldbuler, to bisler, celt, skavejern, jernring, nøkkel, låsfjær, jernbeslag, jernkrok, krampe, klinknagle, to bryner, bruddstykke av bronseblikk (mulig av et kar)	Funnforhold: Funnet i haug. Alle gjenstandene har glødeskall.
Innkommet: 1903, ukjent	Litteratur: Bergen museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 33	T 10096
Gård: Hen	Kommune/fylke: Rauma, Møre og Romsdal
Smedverktøy: Tang, hammer, ambolt, avlstein	Gravskikk: Ukjent
Gravgods: Spydspiss	Funnforhold: Funnet i røys. Skal ha blitt funnet en beinbit som smuldret sammen da det ble tatt opp.
Innkommet: 1912, ukjent	Litteratur: Vitenskapsmuseets arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 34	T 18959
Gård: Uthaug	Kommune/fylke: Ørland, Sør-Trøndelag
Smedverktøy: Tang, hammer, fil, klyperedskap av bein	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Øks, kniv, beinkam	Funnforhold: Funnet ved grøftegraving. Man stoppet arbeidet da det ble funnet knokler, men fortsatte da det viste seg å være hestebein. Dermed grov man igjennom graven. Senere ble gjenstandene og beina plukket opp fra grøftekastet. Skjelettresten ble funnet: fragmenter av ekstremitetsknokler og hvirvelsøyle, en del av skalletaket av kraniet, et lårbein som kunne settes sammen (460 mm) og et helt overarmsben (330mm). Kroppshøyden antatt å være 168,6 cm og alderen ca. 40 år.
Innkommet: 1969, F. Gaustad.	Litteratur: Vitenskapsmuseets arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 35	Ts 2954-84
Gård: Risøen	Kommune/fylke: Meløy, Nordland
Smedverktøy: Ambolt, avlstein, to hammere, to tenger, mulig fil (eller bor)	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Tveegget sverd, spydspiss, to økser, skjoldbule, hjaltet av et sverd, knapp av bein til et sverdhåndtak, bryne, rembeslag, oval jernring, beinkam, saks, uthulejern, bissel, to spillebrikker, bolt av jern, beslag av jern, beslag av bein, to hjørnetenner av bjørn, to vektskåler og balanse av bronse	Funnforhold: Funnet i rund haug (7,5 meter i diameter, 1 meter høy). Et godt bevart skjelett ble funnet med hodet mot nord.
Innkommet: 1923, Nicolaissen.	Litteratur: Tromsø museum arkeologiske tilvektskatalog på www; Sjøvold 1974:111-112

Gravfunn: 36	Ts 1168-81
Gård: Lund	Kommune/fylke: Steigen, Nordland
Smedverktøy: Ambolt, tang, hammer, to filer, avlstein	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Ljå, celt, jernring, bisselringer, syl, knivskaft av bein, beslag av bein, to stykker hvalbein, 16 spillebrikker av hvalbein	Funnforhold: Funnet i haug (ca. 90 cm høy og temmelig vid i omkrets). Gjenstandene lå sammen med kraniet og andre bein av et storvokst menneske.
Innkommet: 1896, ukjent	Litteratur: Tromsø museum arkeologiske tilvektskatalog på www

Gravfunn: 37	Ts 4762
Gård: Ytre Elgsnes	Kommune/fylke: Harstad, Troms
Smedverktøy: Hammer, to filer, meisel, tang, avlstein, klype av reinshorn	Gravskikk: Ubrent
Gravgods: Celt, bor, tre kniver, to bryner, jernnagle, ubestemmelige jernfragmenter	Funnforhold: Opprinnelig en røys, 4 meter i diameter med fotkjede av større steiner. Da funnet ble gjort var det imidlertid ingen spor etter røysa på overflaten. 1-2 lag med stein var igjen, og i midten fantes gravrommet, ca. 1,5 × 2,5 meter stort. Det var steinfritt og fylt med skjellsand. Skjelettet lå med hodet i SSV, og har tilhørt en eldre, kraftig bygd mann (ca. 172 cm høy). Ved selve skjelettet fantes ingen oldsaker, men overfor den døde hode fantes rester av et treskrin med jernbeslag. Skrinet inneholdt 13 redskaper, seks av dem smedverktøy. Det var til sammen tre begravelser i røysa, hvor "smeden" var den nederste.
Innkommet: 1952, P. Simonsen	Litteratur: Tromsø museum arkeologiske tilvektskatalog på www ; Viking 17, 1953:109-118.